

การศึกษามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมเด็ก
และเยาวชน ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณา
คดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

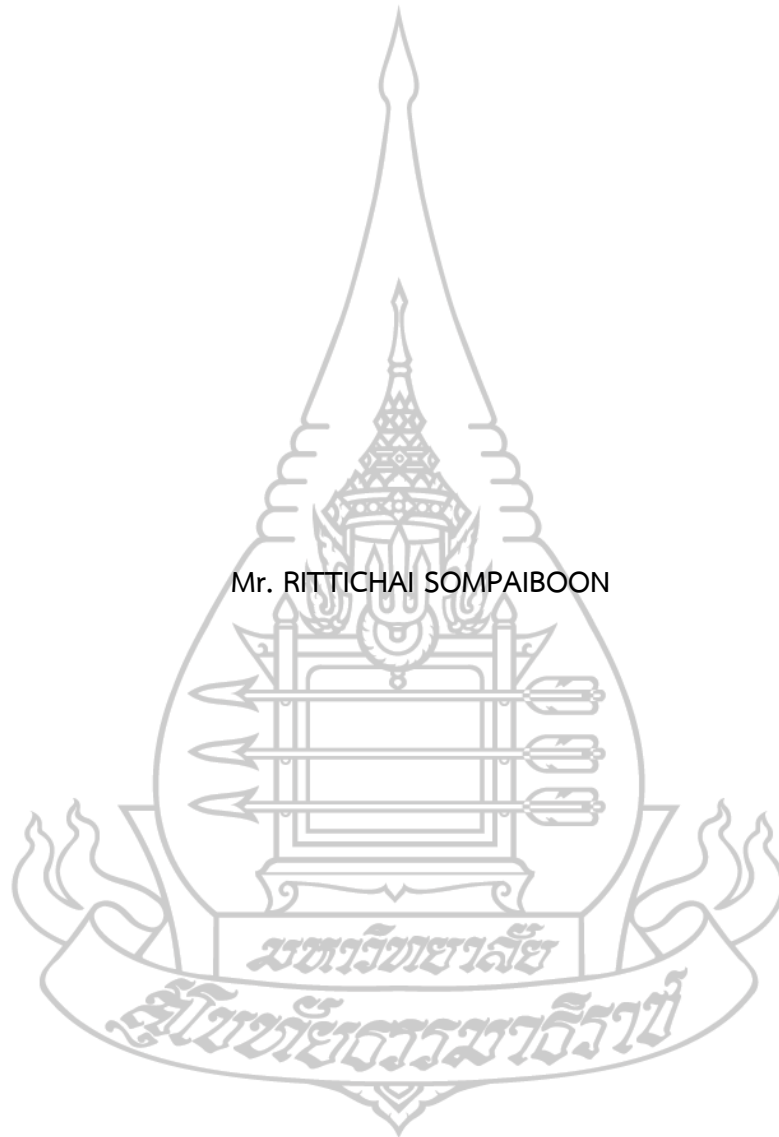
นายฤทธิชัย สมไพบุลย์

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกกฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรม
สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2566

Special Measures in lieu of Criminal Prosecution in the Juvenile Justice
System under the Juvenile and Family Court and Procedure Act B.E.

2553 (2010)

Mr. RITTICHAJ SOMPAIBOON

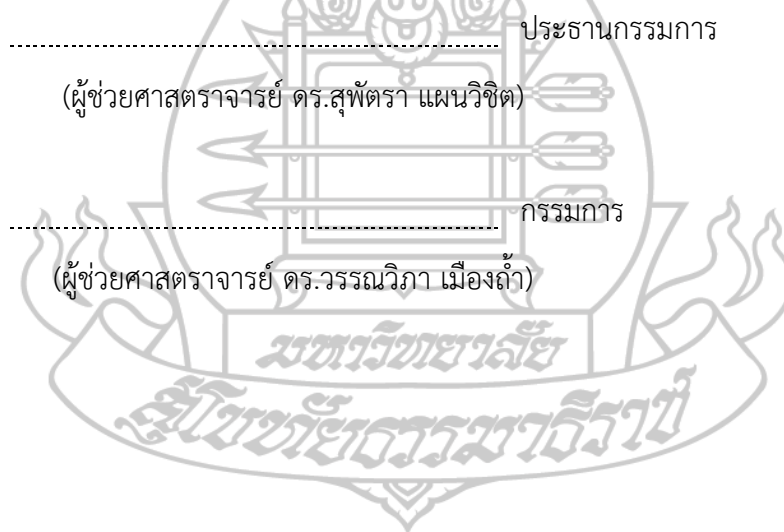
An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Laws in Criminal Law and Criminal Justice
School of Law Sukhothai Thammathirat Open University

2023

หัวข้อการศึกษาค้นคว้าอิสระ	การศึกษามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาใน กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน ตามพระราชบัญญัติศาล เยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553
ชื่อและนามสกุล	นายฤทธิชัย สมไพบูลย์
แขนงวิชา / วิชาเอก	กลุ่มวิชากฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรม
สาขาวิชา	นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา แผนนวิชิต

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2567

คณะกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ

(รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติพงษ์ เกียรติวัชรชัย)

รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายการเงินและทรัพย์สิน

รักษาการแทนประธานกรรมการประจำสาขาวิชานิติศาสตร์

ชื่อการศึกษาค้นคว้าอิสระ การศึกษามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการ
ยุติธรรมเด็กและเยาวชน ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดี
เยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

ผู้ศึกษา นายฤทธิชัย สมไพบูลย์ รหัสนักศึกษา 2654001839

ปริญญา นิติศาสตรมหาบัณฑิต

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา แผนวิจิต ปีการศึกษา 2566

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับมาตรการพิเศษแทนการ
ดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน (2) ศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน และรูปแบบ
การใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยและต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศอังกฤษ สาธารณรัฐฝรั่งเศส และ
ประเทศนิวซีแลนด์ (3) ศึกษาวิเคราะห์ถึงหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตาม
พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 (4) แนะนำแนวทางแก้ไขพัฒนา
มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว
พ.ศ. 2553

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ กฎหมาย อนุสัญญา
ข้อกำหนด กฎระเบียบและข้อบังคับ รวมถึงเอกสารอื่นๆ ได้แก่ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ บทความทางวิชาการ และ
ข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ในเชิง
เนื้อหาได้ผลอย่างไร

ผลการศึกษา พบว่า (1) มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาถูกนำมาใช้เพื่อหันเหคดีออกจากกระบวนการ
ยุติธรรมปกติ โดยนำแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาประยุกต์ใช้เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพและยึดหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กและ
เยาวชนเป็นสำคัญ (2) มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในประเทศที่ศึกษามีรูปแบบแตกต่างกัน เช่น การประชุมกลุ่ม
ครอบครัว การไกล่เกลี่ย และการเตือนอย่างมีเงื่อนไข สำหรับประเทศไทยใช้รูปแบบประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูซึ่งมีลักษณะ
คล้ายกับการประชุมกลุ่มครอบครัวของประเทศนิวซีแลนด์ (3) มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยในชั้นก่อน
ฟ้องและชั้นพิจารณามีหลักเกณฑ์แยกประเภทคดีจากอัตราโทษจำคุกอย่างสูงซึ่งเห็นว่ายังไม่เหมาะสม นอกจากนี้ กระบวนการ
จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูยังขาดการให้ความสำคัญการมีส่วนร่วมของผู้แทนชุมชน (4) เสนอแนะให้มีการแก้ไขพัฒนาหลักเกณฑ์
และวิธีการการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณา รวมถึงเสนอแนะให้มีการแก้ไข
องค์ประกอบผู้เข้าร่วมประชุมการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

คำสำคัญ มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน
ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

Independent Study title: “Special Measures in lieu of Criminal Prosecution in the Juvenile Justice System under the Juvenile and Family Court and Procedure Act B.E. 2553 (2010)”

Author: “Mr. RITTICHAJ SOMPAIBOON”; ID: “2654001839”;

Degree: Master of Laws

Independent Study Advisor: Supatra Phanwichit; Academic year: 2023

Abstract

The objectives of this independent study are to (1) examine concepts and theories related to Special Measures in lieu of Criminal Prosecution in the juvenile justice system; (2) conduct the comparative study of the juvenile justice process and the models of special measures in lieu of criminal prosecution in Thailand and other countries, namely England, the French Republic, and New Zealand; (3) analyze the criteria, methods, and conditions for implementing special measures in lieu of criminal prosecution under the Juvenile and Family Court and Juvenile and Family Case Procedure Act B.E. 2553 (2010); and (4) propose the recommendations for solutions and development of special measures in lieu of criminal prosecution under the Juvenile and Family Court and Juvenile and Family Case Procedure Act B.E. 2553 (2010).

This independent study is qualitative research. Data collection involves gathering information from various documents, laws, conventions, regulations, criminal codes and ordinances, as well as other sources such as textbooks, research papers, theses, dissertations, academic articles, and electronic media related to special measures in lieu of criminal prosecution. The collected data is then subjected to content analysis.

The study findings reveal that (1) special measures in lieu of criminal prosecution are implemented for diversion from the regular justice system, applying restorative justice concepts to protect the welfare and uphold the best interests of children and youth; (2) the studied countries employ different models of special measures, such as family group conferencing, mediation, and the Wagga Wagga cautioning approach, while Thailand uses a rehabilitation plan conference model similar to New Zealand's family group conferencing; (3) Thailand's special measures at pre-trial and trial stages categorize cases based on maximum prison sentences, which is considered unsuitable. Furthermore, the rehabilitation planning process lacks emphasis on community representative participation; (4) recommendations include amending the criteria and methods for using special measures at pre-trial and trial stages, as well as modifying the composition of participants in rehabilitation planning meetings.

Keywords : Special Measures in lieu of Criminal Prosecution, Juvenile delinquency, Restorative justice

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี โดยได้รับความกรุณาอย่างสูงจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา แผนวิจิต อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณวิภา เมืองถ้ำ ที่ทั้งสองท่านกรุณาเสียสละเวลาให้คำชี้แนะแนวทางในการแก้ไขการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น การศึกษาในครั้งนี้คงจะสำเร็จไม่ได้หากไม่ได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากท่านทั้งสอง ผู้จัดทำการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทั้งสองท่านเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

หากรายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีข้อผิดพลาดและบกพร่องประการใด ผู้จัดทำ การศึกษาค้นคว้าอิสระขอน้อมรับความผิดพลาดนั้นแต่เพียงผู้เดียว

นายฤทธิชัย สมไพบูลย์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญรูปภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	5
3. วิธีการดำเนินการศึกษา.....	5
4. ขอบเขตการศึกษา.....	5
5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาใน กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน	7
1. ความเป็นมาของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเด็กและเยาวชน.....	7
1.1 ยุคโบราณ.....	7
1.2 ยุคกลาง	9
1.3 ยุคปัจจุบัน.....	10
2. แนวทางการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม	11

2.1 แนวคิดและวิวัฒนาการในการลงโทษ	12
2.2 หลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก	16
2.3 แนวคิดการหันเหคดี	21
2.4 แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด	25
2.5 แนวคิดยุติธรรมชุมชน	28
2.6 แนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	37
3. ปัจจัยและสาเหตุการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน	49
3.1 ทฤษฎีที่อธิบายสาเหตุการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน	49
3.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน	55
บทที่ 3 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนของ	
ประเทศไทยและต่างประเทศ	59
1. มาตรการทางกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่	
กระทำความผิด	59
1.1 วิวัฒนาการของมาตรการทางกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการ	
คุ้มครองเด็ก	59
1.2 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989	62
1.3 กฎแห่งกรุงปักกิ่ง	67
1.4 ข้อเสนอแนะแห่งกรุงริยาด	69
2. กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนของประเทศไทย	71
2.1 วิวัฒนาการกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน และการจัดตั้งศาลเยาวชน	
และครอบครัวของประเทศไทย	71
3. มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย	76

3.1	มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง	77
3.2	มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณา	84
4.	มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของต่างประเทศ.....	98
4.1	ประเทศนิวซีแลนด์	98
4.2	ประเทศฝรั่งเศส.....	103
4.3	ประเทศอังกฤษ	109
บทที่ 4 การศึกษาวิเคราะห์มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา		115
1.	การศึกษาเปรียบเทียบมาตรการพิเศษฯ ของประเทศไทยและต่างประเทศ.....	115
1.1	ประเภทคดี.....	115
1.2	รูปแบบของมาตรการพิเศษฯ.....	116
1.3	หน่วยงานที่อำนาจใช้มาตรการพิเศษฯ	116
2.	การศึกษาเปรียบเทียบมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติ ศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ...	118
2.1	การวิเคราะห์หลักเกณฑ์ในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา.....	118
2.2	การวิเคราะห์วิธีการในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา.....	125
2.3	การวิเคราะห์เงื่อนไขของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู.....	130
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....		132
1.	บทสรุป	132
2.	ข้อเสนอแนะ	136
บรรณานุกรม		139
ประวัติผู้ศึกษา		143

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 4.1 หลักเกณฑ์ในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา	118
ตารางที่ 4.2 การเปรียบเทียบบุคคลที่เชิญประชุมตามหลักการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	128

สารบัญรูปลูกภาพ

หน้า

ภาพที่ 3.1 ตัวอย่างแนวทางในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 86	83
ภาพที่ 3.2 ตัวอย่างแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 90.....	96

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและเป็นอนาคตของชาติ การส่งเสริมให้พวกเขาเติบโตอย่างมีคุณภาพจึงเป็นภารกิจสำคัญของภาครัฐและสังคม ทั้งในด้านการศึกษา การพัฒนาทักษะชีวิต และการปลูกฝังค่านิยมที่ดี เพื่อให้พวกเขาสามารถเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ การลงทุนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนจึงเป็นการลงทุนในอนาคตของประเทศชาติโดยตรง ในด้านกระบวนการยุติธรรม การดูแลเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดจำเป็นต้องมีแนวทางที่แตกต่างจากผู้ใหญ่ เนื่องจากพวกเขายังขาดวุฒิภาวะและประสบการณ์ชีวิต การกระทำความผิดอาจเกิดจากความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ การขาดโอกาสทางสังคม หรือปัญหาครอบครัว นอกจากนี้ ยังอาจเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน หรือแม้แต่ความบกพร่องในระบบการศึกษา ดังนั้น แทนที่จะมุ่งเน้นการลงโทษ การให้โอกาสในการแก้ไขพฤติกรรม และฟื้นฟูจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมกว่า กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนจึงควรมุ่งเน้นการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู และป้องกันการกระทำผิดซ้ำ โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ เพื่อให้พวกเขาได้กลับตนเป็นคนดีคืนสู่สังคม เติบโตเป็นผู้ใหญ่ และเป็นพลเมืองที่ดีต่อไป การพิจารณาถึงสาเหตุการกระทำความผิดและให้โอกาสเด็กและเยาวชนได้แก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จึงไม่เพียงเป็นประโยชน์ต่อตัวเด็กและเยาวชนเท่านั้น แต่ยังเป็นการลงทุนในอนาคตของสังคมและประเทศชาติในระยะยาว

กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนเป็นหลักการสากลที่สะท้อนถึงการยอมรับสิทธิเด็กเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน นำไปสู่การพัฒนากฎหมายระหว่างประเทศ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 และกฎอันเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวแก่คดีเด็กและเยาวชน (กฎแห่งกรุงปักกิ่ง) การดำเนินกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนมีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ ตระหนักถึงความแตกต่างทางด้านวุฒิภาวะและพัฒนาการ จึงกำหนดให้มีวิธีการดำเนินคดีที่เหมาะสม เน้นการแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดในแต่ละประเทศจึงเป็นหลักประกันว่ารัฐจะดำเนินคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำ

ความผิดแยกจากบุคคลทั่วไป โดยมักจะกำหนดให้มีการจัดตั้งองค์กรและหน่วยงานเฉพาะ ในกรณีของประเทศไทย ได้มีการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นศาลชำนาญพิเศษ และกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน สังกัดกระทรวงยุติธรรม เพื่อทำหน้าที่ในการควบคุมดูแล สืบเสาะข้อเท็จจริง และดำเนินการด้านการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม การมีหน่วยงานเฉพาะเช่นนี้ช่วยให้การดำเนินงานด้านคดีเด็กและเยาวชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับมาตรฐานสากล

สำหรับประเทศไทย นับตั้งแต่การประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 ถือว่าเป็นการนำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนมาใช้อย่างเป็นทางการตั้งแต่ในสมัยนั้น ซึ่งได้กำหนดให้มีการจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง¹ และแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัด มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด² รวมถึงให้สถานพินิจและคุ้มครองเด็กซึ่งสังกัดกระทรวงยุติธรรมเป็นองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ดูแลเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด โดยเฉพาะ³ โดยพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 ยังกำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด การดำเนินคดีอาญา วิธีพิจารณาคดี และการพิพากษา ซึ่งแตกต่างจากกระบวนการยุติธรรมอาญาทั่วไป และมีกรริเริ่มแนวคิดเกี่ยวกับการใช้มาตรการพิเศษ⁴ เพื่อห็นเหตุเด็กและเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ต่อมาประเทศไทยได้มีการยกเลิกและประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 เนื่องจากเห็นว่ากฎหมายฉบับเก่ามีบทบัญญัติไม่เหมาะสมหลายประการในเรื่องการคุ้มครองเด็กและเยาวชน อีกทั้งรัฐบาลเห็นว่าสถาบันครอบครัวมีความสำคัญต่อปัญหาเด็กและเยาวชน โดยเปลี่ยนจากศาลคดีเด็กและเยาวชนเป็นศาลเยาวชนและครอบครัว นอกจากนี้มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาที่เด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดแล้ว ยังมีอำนาจพิจารณาคดีแพ่งที่เกี่ยวกับผู้เยาว์และครอบครัว⁵ โดยมีการดำเนินการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวในจังหวัดต่างๆ⁶ เพื่อเป็นการพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิเด็กและสถาบันครอบครัวอย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตาม การดำเนินการใน

¹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 มาตรา 6

² พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 มาตรา 8

³ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 มาตรา 9

⁴ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 มาตรา 29 และมาตรา 59

⁵ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 11

⁶ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 8

ช่วงแรกยังมีข้อจำกัดและไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร ต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติฉบับใหม่ขึ้น ได้แก่ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งได้ให้มีการดำเนินการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วประเทศ⁷ และให้ศาลมีอำนาจพิจารณาคดีคุ้มครองสวัสดิภาพ⁸ ปรับปรุงเนื้อหากฎหมายให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนมากขึ้น ตลอดจนให้เด็กและเยาวชนได้รับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้ตรงกับสภาพปัญหา และอยู่ในกระบวนการยุติธรรมให้สิ้นที่สุด ในพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดนิยามสำคัญเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนไว้ในมาตรา 4 มีนิยามว่า "เด็ก" หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุเกินกว่าอายุที่กำหนดไว้ตามมาตรา 73 แห่งประมวลกฎหมายอาญา แต่ยังไม่เกินสิบห้าปีบริบูรณ์⁹ "เยาวชน" หมายความว่า บุคคลอายุเกินสิบห้าปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์ ดังนั้น บุคคลที่อายุครบ 18 ปีบริบูรณ์จะไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัว สำหรับเด็กอายุไม่เกิน 12 ปีที่กระทำความผิดอาญา แม้จะไม่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 73 แต่กฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวนส่งตัวเด็กให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยคุ้มครองเด็กเพื่อดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพ ด้วยเหตุนี้ ศาลเยาวชนและครอบครัวจึงมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาสำหรับผู้กระทำผิดที่มีอายุตั้งแต่ 12 ปี แต่ไม่เกิน 18 ปีบริบูรณ์ นอกจากนี้พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ยังปรับปรุงเนื้อหาและวิธีการเกี่ยวกับมาตรการพิเศษ โดยให้มีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเพื่อมุ่งที่จะแก้ไขสาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน มีแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับปัญหาและส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนกลับตนเป็นคนดี ปัจจุบันพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดมาตรการพิเศษไว้ 2 รูปแบบ คือ มาตรการแทนการดำเนินคดีอาญา และมาตรการแทนการพิพากษาคดี โดยมาตรการแทนการดำเนินคดีอาญายังแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ มาตรการแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องตามมาตรา 86 และมาตรการแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณาตามมาตรา 90 ซึ่งแต่ละมาตรการมีหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชน และเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมอย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพร่างกาย จิตใจ วุฒิภาวะ และความเข้าใจในการกระทำความผิดของเด็ก

⁷ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 8

⁸ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 10

⁹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 73 วรรคแรก บัญญัติว่า

“เด็กอายุยังไม่เกินสิบสองปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด เด็กนั้นไม่ต้องรับโทษ”

และเยาวชนแต่ละคน รวมถึงการให้โอกาสในการแก้ไขปรับปรุงตนเองและกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข

จากความเป็นมาข้างต้น ผู้ศึกษามีความสนใจศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ มาตรการแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องตามมาตรา 86 และมาตรการแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณาตามมาตรา 90 ซึ่งเป็นการหันเหคดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก และให้เด็กและเยาวชนปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู¹⁰ ที่มีการจัดทำขึ้นตามที่กฎหมายกำหนด โดยแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเป็นมาตรการเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือสนับสนุนเด็กหรือเยาวชนให้สามารถอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้โดยปกติสุข เพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชน และมุ่งคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ผู้ศึกษาจึงมีความประสงค์ต้องการจะศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาทั้งสองลักษณะถึงการหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข มีความแตกต่างกันอย่างไร โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับขอบเขตการใช้มาตรการ ผู้มีอำนาจในการดำเนินการ และผลทางกฎหมายที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังมุ่งเน้นการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนและรูปแบบการใช้มาตรการพิเศษหรือการหันเหคดีเด็กและเยาวชนในต่างประเทศ โดยจะพิจารณาแนวปฏิบัติของประเทศไทยที่มีรูปแบบการใช้มาตรการพิเศษหรือการหันเหคดีเด็กและเยาวชนที่แตกต่างกัน ได้แก่ ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศนิวซีแลนด์ รวมถึงวิเคราะห์ความสอดคล้องในหลักสากลหรือกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก กฎแห่งกรุงปักกิ่ง และแนวทางริยาด เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ศึกษายังประสงค์ที่จะศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยเพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพหรือปัญหาในการใช้มาตรการดังกล่าว โดยจะทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสาร ตำรา และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์และประเมินผลการดำเนินงานอย่างรอบด้าน ตลอดจนสรุปและเสนอแนะแนวทางแก้ไขพัฒนามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยต่อไป โดยคำนึงถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม และระบบกฎหมายของประเทศไทย เพื่อให้ข้อเสนอแนะมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและสามารถนำไปสู่การพัฒนากระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนของไทยอย่างยั่งยืน

¹⁰ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 4

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ศึกษาดังนี้

2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน

2.2 เพื่อศึกษาการเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน และรูปแบบการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยและต่างประเทศ

2.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

2.4 เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขพัฒนามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

3. วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าอิสระครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการดำเนินการศึกษา ดังนี้

3.1 การรวบรวมข้อมูลในการศึกษา: ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรวบรวมข้อมูลจากกฎหมาย อนุสัญญา ข้อกำหนด กฎระเบียบและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับเรื่องมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา รวมถึงเอกสารอื่นๆ ได้แก่ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ บทความทางวิชาการ และข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ รวมทั้งคำพิพากษาศาลฎีกา

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล: ผู้ศึกษาจะดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ (Document Research) ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

4. ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ จะมีขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ วิธีการ เงื่อนไขของมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องและในชั้นพิจารณา ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 โดยทำการศึกษาคครอบคลุมทั้งในเรื่องของแนวคิดและทฤษฎี หลักกฎหมายหรือมาตรฐานสากลระหว่างประเทศ

เกี่ยวกับคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนแนวทางการใช้มาตรการพิเศษ แทนการดำเนินคดีอาญาของต่างประเทศ เพื่อเปรียบเทียบการกำหนดประเภทคดี รูปแบบมาตรการ และผู้มีอำนาจใช้มาตรการพิเศษๆ มีลักษณะความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

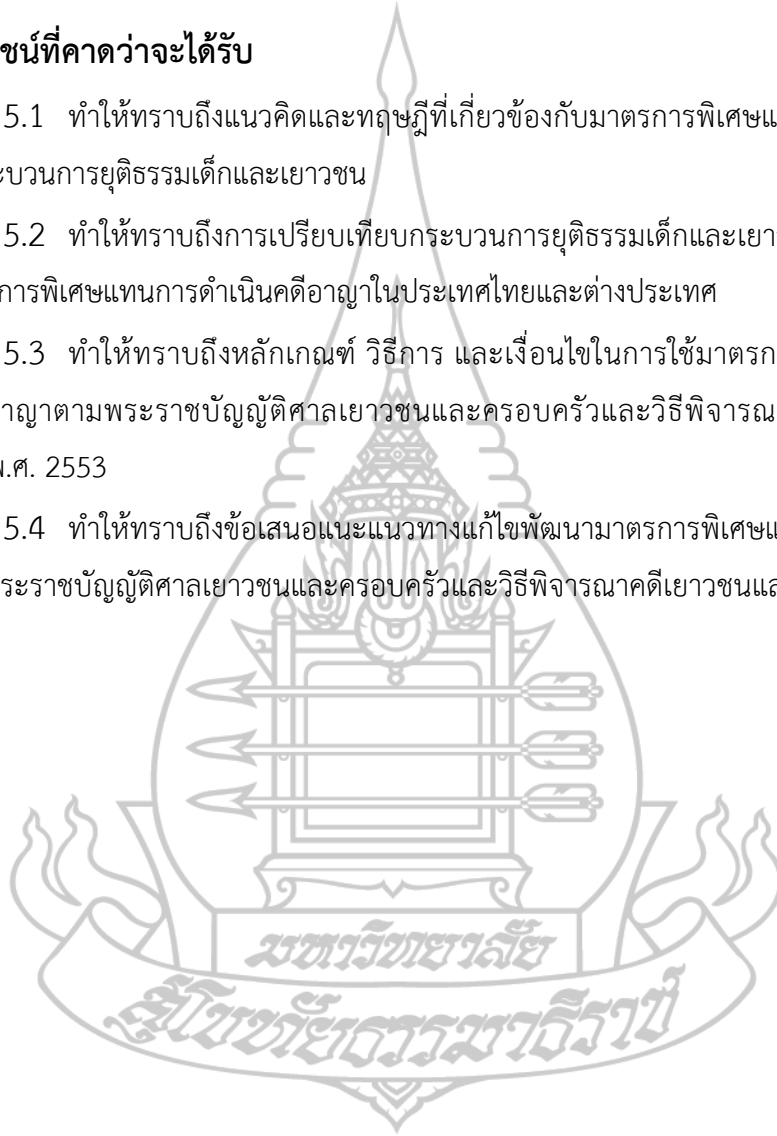
5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 ทำให้ทราบถึงแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน

5.2 ทำให้ทราบถึงการเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน และรูปแบบการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยและต่างประเทศ

5.3 ทำให้ทราบถึงหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

5.4 ทำให้ทราบถึงข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขพัฒนามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดี

อาญาในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน

1. ความเป็นมาของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเด็กและเยาวชน¹¹

1.1 ยุคโบราณ

1.1.1 กฎหมายโรมัน

กฎหมายสิบสองโต๊ะของโรมันมีอิทธิพลต่อการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของเด็กในระบบกฎหมายของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา โดยมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคโรมัน ในศตวรรษที่ 5 กฎหมายสิบสองโต๊ะของโรมันได้เริ่มบัญญัติให้มีการลงโทษที่เบากว่าสำหรับความผิดที่กระทำโดยเด็กทารกซึ่งยังไม่สามารถพูดได้ ต่อมาในศตวรรษที่ 12 กฎหมายได้พัฒนาให้ความคุ้มครองแก่เด็กอย่างเด็ดขาดมากขึ้น จนกระทั่งในยุคของจักรพรรดิจัสติเนียน ได้มีการบัญญัติกฎหมายที่ชัดเจนว่าเด็กที่มีอายุไม่เกิน 7 ปี ไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญา โดยมีข้อสันนิษฐานว่าเด็กในวัยนี้ยังขาดความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ จึงไม่สามารถกระทำความผิดได้ หลักการคุ้มครองเด็กนี้แสดงให้เห็นถึงการตระหนักถึงความแตกต่างในความสามารถรับผิดชอบระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ และกลายมาเป็นรากฐานสำคัญของระบบกฎหมายของอังกฤษ และยังคงเป็นหลักการสำคัญที่ปรากฏในระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจนถึงปัจจุบัน ส่วนเด็กที่อายุเกินกว่า 7 ปี ก็ยังอยู่ในข่ายที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเมตตาปราณีจนกระทั่งถึงวัยหนุ่ม ในช่วงอายุระหว่างความเป็นเด็กและวัยหนุ่ม ความรับผิดชอบในทางอาญาจะวินิจฉัยโดยอาศัยมูลฐาน ดังนี้

- 1) อายุและการเติบโตทางร่างกาย
- 2) ลักษณะความเจริญทางความคิด
- 3) สภาวะทางด้านจิตใจของผู้กระทำความผิด

ความรับผิดชอบอย่างจำกัดสำหรับเด็กที่มีอายุสูงขึ้นนี้สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาแนวคิดทางกฎหมายที่คำนึงถึงพัฒนาการทางความคิดและความสามารถในการรับผิดชอบของเด็กตามช่วงอายุ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อการกำหนดนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในระบบกฎหมายตะวันตกสมัยใหม่

¹¹ วรภัทร รัตนพานิชย์. *กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. 2566. หน้า 11-14.

ในช่วงปลายยุคโรมันได้มีการก่อตั้งสถาบันแห่งแรกสำหรับควบคุมเด็กเร่ร่อน และพเนจร ชื่อว่า Hospice of San Michele โดยพระสันตะปาปาคลีเมนต์ที่ 11 ในปี ค.ศ. 1705 มีวัตถุประสงค์เพื่ออบรมสั่งสอนเด็กที่มีพฤติกรรมดื้อรั้น เกียจคร้าน หรือยากแก่การควบคุม สถาบันนี้ตั้งอยู่ในวัดและมีการบริหารงานเฉพาะ รับเด็กอายุต่ำกว่า 20 ปี ที่ถูกพิพากษาลงโทษในคดีอาญารวมถึงเด็กที่ประพฤติเสเพลหรือที่ผู้ปกครองไม่สามารถควบคุมได้ การปฏิบัติต่อเด็กในสถาบันนี้มีความเคร่งครัด โดยมุ่งเน้นให้เด็กเรียนรู้ระเบียบวินัยและสำนึกในความผิดชอบชั่วดี กิจกรรมประจำวันของสถาบันนี้ประกอบด้วยการทำงานร่วมกันอย่างเจียว ๆ ในเวลากลางวัน โดยมีเครื่องพันธนาการป้องกันการหลบหนี ส่วนในเวลากลางคืนเด็กจะถูกควบคุมในห้องขนาดเล็กและต้องสวมหมวกนอนนอน ซึ่งเป็นการอบรมให้สำนึกผิด นอกจากนี้ สถาบันนี้ยังมีการแยกกักขังเด็กที่ดื้อรั้นเสเพลออกจากเด็กที่กระทำความผิดทั่วไป

ทั้งนี้ รูปแบบการควบคุมและแนวคิดของ Hospice of San Michele ได้กลายเป็นต้นแบบสำหรับสถานควบคุมเด็กที่กระทำความผิดในประเทศสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา โดยมีการแบ่งแยกพื้นที่เป็นสถานที่ทำงานและห้องควบคุม รวมถึงการแยกเด็กที่กระทำความผิดออกจากเด็กทั่วไป

1.1.2 กฎหมายอังกฤษ

ในช่วงต้นยุคกลาง ระหว่างปี ค.ศ. 924 - 939 กฎหมายได้บัญญัติข้อจำกัดในการลงโทษเด็กที่กระทำความผิด โดยห้ามลงโทษประหารชีวิตแก่เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี เว้นแต่ในกรณีที่เด็กขัดขืนหรือพยายามหลบหนี นอกจากนี้ กฎหมายอังกฤษยังห้ามการประหารชีวิตในความผิดฐานลักทรัพย์ที่มีมูลค่าน้อยกว่า 12 เพนนี ยกเว้นผู้กระทำความผิดหลบหนีหรือขัดขืนการจับกุม อย่างไรก็ตาม เมื่อชาวนอร์แมนเข้าปกครองอังกฤษ แนวคิดทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบของเด็กได้เปลี่ยนแปลงไป โดยการเป็นเด็กไม่ถือเป็นข้อแก้ตัวให้พ้นจากความรับผิดชอบทางอาญาได้อีกต่อไป แต่ศาลมีอำนาจในการพิจารณาอภัยโทษให้แก่เด็กที่มีอายุไม่เกิน 7 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้พิพากษาเป็นรายกรณี

การใช้ดุลยพินิจของศาลในสมัยแรก ๆ เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของเด็กมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้

- 1) ความเจริญเติบโต
- 2) ลักษณะความผิด
- 3) รู้ถึงความแตกต่างระหว่างความถูกผิดหรือไม่
- 4) กระทำโดยเจตนาหรือไม่

ต่อมา ในปี ค.ศ. 1800 กฎหมายอังกฤษได้มีการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของเด็กและเยาวชนอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยได้กำหนดเกณฑ์อายุที่สำคัญไว้ดังนี้

บุคคลที่มีอายุ 14 ปีขึ้นไป ถือเป็นผู้ใหญ่ตามกฎหมาย ในขณะที่เด็กอายุต่ำกว่า 7 ปี ไม่สามารถกระทำความผิดในคดีอาชญากรรมได้ โดยมีเหตุผลว่าเด็กในวัยนี้ยังไม่มีความสามารถตามธรรมชาติที่จะกระทำความผิดร้ายแรงได้

สำหรับเด็กที่มีอายุระหว่าง 7 ถึง 14 ปี กฎหมายอังกฤษกำหนดว่าอาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ แต่การจะลงโทษประหารชีวิตนั้นจะต้องมีการพิสูจน์เจตนาในการกระทำความผิดโดยปราศจากข้อสงสัย การพิสูจน์เจตนาชั่วร้ายและความรู้สำนึกในการกระทำจึงกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน ในทางปฏิบัติศาลมักจะพิพากษาปล่อยตัวเด็กที่กระทำความผิดด้วยเหตุผลว่ายังไม่มีความรู้สำนึกในการกระทำ นอกจากนี้ คณะลูกขุนก็มักลังเลที่จะวินิจฉัยให้ลงโทษประหารชีวิตเด็ก แม้ในกรณีที่มีการตัดสินลงโทษประหารชีวิต เด็กเหล่านี้ก็มักได้รับการอภัยโทษหรือลดหย่อนผ่อนโทษจากพระมหากษัตริย์ในภายหลัง อีกทางเลือกหนึ่งในการลงโทษคือการเนรเทศผู้กระทำความผิดไปยังประเทศออสเตรเลียหรือเวลส์ตอนใต้ ซึ่งก็เป็นวิธีการที่ใช้กันในบางกรณีเท่านั้น

แนวทางการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดในยุคนี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างความสมดุลระหว่างการลงโทษและการให้โอกาสแก่ผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็ก โดยคำนึงถึงอายุ วุฒิภาวะ และความสามารถในการรับรู้ผิดชอบ แนวคิดนี้ได้วางรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนากระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในเวลาต่อมา โดยเฉพาะในประเด็นของการพิจารณาความรู้สำนึกและเจตนาในการกระทำความผิด ซึ่งยังคงเป็นหลักการสำคัญในระบบกฎหมายเยาวชนของหลายประเทศจนถึงปัจจุบัน

1.2 ยุคกลาง

วิวัฒนาการของระบบความยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนมีจุดเริ่มต้นสำคัญในยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอิตาลี เกิดกลุ่มนักวิชาการจากหลากหลายสาขาอาชีพซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน

ซีซาร์ เบ็คคาเรีย (Cesare Beccaria) ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้ก่อตั้งสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม (Classical School of Criminology) ซึ่งมีแนวคิดสำคัญหลายประการ ได้แก่

- 1) การต่อต้านและเลิกใช้วิธีการทรมานที่โหดเหี้ยม
- 2) การปรับปรุงกฎหมายให้มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนมากขึ้น
- 3) การชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นและเหตุผลของการลงโทษที่แน่นอนและชัดเจน
- 4) การเสนอแนวคิดให้มีการลดหย่อนโทษแก่เด็ก
- 5) การปฏิบัติต่อเด็กที่กระทำความผิดโดยคำนึงถึงวัยและวุฒิภาวะเป็นรายบุคคล

แนวคิดของเบ็คคาเรียได้แพร่หลายไปทั่วยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศฝรั่งเศส และประเทศอังกฤษ ซึ่งได้นำแนวคิดนี้ไปปรับใช้อย่างจริงจัง และประเทศอังกฤษซึ่งเป็นแม่แบบในเรื่องกฎหมายก็ได้มีอิทธิพลอย่างมากในการเผยแพร่แนวคิดนี้ไปยังสหรัฐอเมริกา

ในสหรัฐอเมริกา แม้จะรับเอากฎหมายจากประเทศอังกฤษมาใช้ แต่ในช่วงแรกยังไม่มีการแยกกระบวนการพิจารณาคดีระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ จุดเปลี่ยนที่สำคัญเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1791 เมื่อมีการริเริ่มขบวนการปฏิรูปวิธีปฏิบัติต่อเด็กที่กระทำผิด โดยกลุ่มประชาชนมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน ความเคลื่อนไหวนี้นำไปสู่การก่อตั้งสถานกักกันเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดแห่งแรกในนิวยอร์ก เมื่อปี ค.ศ. 1828 แม้ว่าสถานที่นี้จะแยกเด็กและเยาวชนออกจากผู้ใหญ่อย่างชัดเจน แต่วิธีการลงโทษยังไม่แตกต่างกันมากนัก โดยยังคงมีการใช้เครื่องพันธนาการต่าง ๆ กับเด็กที่กระทำความผิดอยู่เหมือนกับผู้ใหญ่

พัฒนาการในยุคกลางแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่สำคัญในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด จากเดิมที่มุ่งเน้นการลงโทษมาสู่การพิจารณาถึงปัจจัยด้านอายุ วุฒิภาวะ และความสามารถในการรับรู้ผิดชอบ แนวคิดนี้ได้วางรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาระบบยุติธรรมเฉพาะสำหรับเด็กและเยาวชนในเวลาต่อมา ซึ่งมุ่งเน้นการแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ และคำนึงถึงสวัสดิภาพของเด็กเป็นสำคัญ การพัฒนาเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของการตระหนักถึงความแตกต่างในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในระบบยุติธรรม แม้ว่าจะยังไม่สมบูรณ์ในช่วงแรก

1.3 ยุคปัจจุบัน

ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 กระบวนการยุติธรรมของหลายประเทศยังคงยึดถือแนวปฏิบัติตามแบบอย่างของประเทศอังกฤษ อย่างไรก็ตาม หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนได้ทวีความรุนแรงขึ้นในหลายประเทศ โดยมีปัญหาเด็กเร่ร่อน การรวมตัวกันก่ออาชญากรรม และการก่อตั้งแก๊งอาชญากรรมที่มีความรุนแรงมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเด็กยากจนที่ถูกบังคับให้ทำงานก่อนวัยอันควรและถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง ปัญหาเหล่านี้เพิ่มขึ้นอย่างมากตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่ตกต่ำลงอันเป็นผลมาจากสงคราม เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ดังกล่าว รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ภายใต้การนำของสหประชาชาติ ได้ริเริ่มการเคลื่อนไหวเพื่อปรับปรุงและแก้ไขปัญหานี้ในหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มีการแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิเด็ก การกระทำผิดและการลงโทษเด็ก ในส่วนของกระบวนการยุติธรรม ได้มีการพัฒนาแนวทางการปฏิบัติต่อเด็กเป็นกรณีพิเศษแยกออกจากผู้ใหญ่ ให้มีการจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนขึ้นโดยเฉพาะ โดยการพัฒนาในลักษณะนี้มีประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ และได้แพร่หลายไปยังเกือบทุกประเทศทั่วโลก

ในศตวรรษที่ 20 โลกได้พัฒนาอย่างรวดเร็วในหลายด้าน ทั้งเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสื่อมวลชน อย่างไรก็ตาม ความเจริญทางวัตถุนี้กลับไม่สอดคล้องกับพัฒนาการทางศีลธรรมและจิตใจของมนุษย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากปัญหาสังคมที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวและเด็ก เช่น ครอบครัวแตกแยก การทำแท้ง โสเภณีเด็ก การใช้แรงงานเด็ก และการกระทำความผิดของเด็ก เป็นต้น เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้ให้ทันกับสภาพสังคมปัจจุบัน ประเทศที่มีความเจริญทางวัตถุสูงได้นำความรู้ด้านอาชญาวิทยาสมัยใหม่มาปรับปรุงกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดที่มองว่าเด็กเป็นทรัพยากรอันมีค่าของมนุษยชาติซึ่งควรได้รับการคุ้มครองจากครอบครัวและสังคม รวมถึงการลงโทษเด็กควรได้รับการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพจิตใจ ร่างกาย และวัย โดยมุ่งแก้ไขให้เด็กกลับตัวเป็นคนดีและเป็นอนาคตของสังคม โดยจากการศึกษาวิจัยพบว่าสาเหตุส่วนใหญ่ของการกระทำผิดของเด็กมาจากครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันแรกในชีวิตของเด็ก ด้วยเหตุนี้ จึงมีการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน โดยเปลี่ยนจากศาลคดีเด็กและเยาวชนมาเป็นศาลเยาวชนและครอบครัว และปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินคดีให้มีความละมุนละม่อมมากขึ้น โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ อีกทั้ง ปัญหาครอบครัวมีความละเอียดอ่อน ไม่เหมาะสมที่จะใช้วิธีตัดสินแบบคดีทั่วไป การพิจารณาคดีครอบครัวจึงจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจในสภาพสังคม พฤติกรรม และบทบาทของสมาชิกครอบครัว ดังนั้น ผู้พิพากษาจึงต้องมีความรู้ในด้านนี้ควบคู่ไปกับความรู้ทางกฎหมาย

การพัฒนาเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างสมดุลระหว่างความเจริญทางวัตถุและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนในสังคมสมัยใหม่ และสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติและวิธีการจัดการปัญหาเด็กและเยาวชนในระบบยุติธรรมอย่างมีนัยสำคัญ

2. แนวทางการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม

นักอาชญาวิทยามีความเห็นว่า การกระทำผิดของเด็กและเยาวชนนั้นเป็นเพียงพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Delinquency) ไม่ใช่ว่าการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนเป็นอาชญากรรม เป็นเพียงการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนเท่านั้น และไม่เรียกเด็กและเยาวชนเป็นอาชญากร เพราะมองว่าเด็กและเยาวชนเปรียบเสมือนไม้อ่อนที่ดัดง่ายและสามารถแก้ไขให้กลับตัวเป็นคนดีได้ไม่ยาก จึงเกิดแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน เพื่อให้การสงเคราะห์ ฟื้นฟู ควบคุม และกวดขันเด็กหรือเยาวชนที่กระทำผิดแล้วแต่กรณี โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ¹² การศึกษาพัฒนาการเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจรากฐานแนวคิดและนำไปสู่การพิจารณาความเหมาะสมของมาตรการต่าง ๆ ในบริบทสังคมปัจจุบัน

¹² อัจฉริยา ชูตินันท์. *อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิทยุชน. 2566. หน้า 186-187.

2.1 แนวคิดและวิวัฒนาการในการลงโทษ

ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา นักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยาได้เริ่มมีการตื่นตัวและศึกษาถึงแนวคิดและวิธีการลงโทษอย่างเป็นแก่นสารมากขึ้นจนเป็นที่ยอมรับจนถึงปัจจุบัน แนวคิดในการลงโทษที่สำคัญมีดังต่อไปนี้¹³

2.1.1 แนวคิดการลงโทษของสำนักอาชญาวิทยา

1) แนวคิดของสำนักคลาสสิก

สำนักคลาสสิก (Classical School) เกิดขึ้นในช่วงกลางศตวรรษที่ 18 โดยมีแนวคิดหลักคือทฤษฎีเจตจำนงอิสระ (Free Will Theory) ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการตัดสินใจและรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง แนวคิดนี้นำไปสู่หลักการกำหนดโทษให้เหมาะสมกับความผิด โดยถือว่าทุกคนมีความสามารถในการคิดไตร่ตรองเท่าเทียมกัน และเมื่อละเมิดกฎหมายย่อมต้องรับโทษเท่ากัน สำนักคลาสสิกมุ่งเน้นความยุติธรรมและความเสมอภาคในการลงโทษ โดยเชื่อว่าการกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจนและแน่นอนจะช่วยยับยั้งการกระทำผิด นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรมและการคุ้มครองสิทธิของประชาชน โดยเน้นว่าการลงโทษควรเป็นไปตามกฎหมายที่บัญญัติไว้ล่วงหน้า และต้องไม่เป็นการลงโทษตามอำเภอใจของผู้มีอำนาจ แนวคิดของสำนักนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการปฏิรูประบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในยุโรปและอเมริกาในช่วงศตวรรษที่ 18 และ 19

ซีซาร์ เบ็คคาเรีย (Cesare Beccaria) นักคิดชาวอิตาลี เป็นบุคคลสำคัญของสำนักคลาสสิก ผลงานสำคัญของเขาคือหนังสือ "เรียงความเรื่องอาชญากรรมกับการลงโทษ" (An Essay on Crimes and Punishment) ซึ่งนำเสนอแนวคิดว่าการลงโทษควรมีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันอาชญากรรม ไม่ใช่เพื่อการแก้แค้น เบ็คคาเรียเสนอว่าการลงโทษควรเป็นไปอย่างเปิดเผย รวดเร็ว และได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของความผิด นอกจากนี้ เขายังสนับสนุนให้ยกเลิกโทษประหารชีวิต โดยเห็นว่าการจำคุกตลอดชีวิตมีประสิทธิภาพในการป้องกันอาชญากรรมมากกว่า แนวคิดของเบ็คคาเรียมีอิทธิพลอย่างมากต่อการปฏิรูปกฎหมายอาญาในยุโรป โดยนำไปสู่การลดความโหดร้ายของการลงโทษและการสร้างระบบยุติธรรมที่มีมนุษยธรรมมากขึ้น รวมถึงการนำเสนอหลักการสำคัญเช่น "ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ หากไม่มีกฎหมาย" ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของกฎหมายอาญาสมัยใหม่

เจรามี่ เบนธัม (Jeremy Bentham) นักปรัชญาและนักกฎหมายชาวอังกฤษ เป็นอีกบุคคลสำคัญของสำนักคลาสสิก เขาเสนอแนวคิด "อรรถประโยชน์นิยม" (Utilitarianism) มาประยุกต์ใช้กับทฤษฎีการลงโทษ โดยเชื่อว่ามนุษย์มักแสวงหาความสุขและหลีกเลี่ยงความทุกข์ เบนธัมจึงเสนอว่าการลงโทษควรสร้างความทุกข์ทรมานให้มากกว่าความพึงพอใจที่ผู้กระทำผิดจะ

¹³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 257-265.

ได้รับจากการกระทำความผิด เพื่อยับยั้งการกระทำผิดในอนาคต นอกจากนี้ เขายังสนับสนุนให้มีการกำหนดโทษหลายประเภทเพื่อให้เหมาะสมกับความผิดแต่ละประเภท และเห็นว่าโทษที่ทำให้เสื่อมเสียเกียรติในสังคมเป็นวิธีการลงโทษที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันอาชญากรรม แนวคิดของเบนธัมมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาทฤษฎีการลงโทษและการปฏิรูปเรือนจำ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง "Panopticon" ซึ่งเป็นรูปแบบเรือนจำที่ออกแบบให้ผู้คุมสามารถสังเกตนักโทษได้ตลอดเวลา อันนำไปสู่การพัฒนากระบวนการควบคุมและการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในเวลาต่อมา

2) แนวคิดของสำนักนีโอคลาสสิก

สำนักนีโอคลาสสิก (Neo-Classical School) เป็นการพัฒนาต่อยอดแนวคิดของสำนักคลาสสิก โดยให้ความสำคัญกับสถานะของบุคคลในการตัดสินใจประกอบอาชญากรรม แนวคิดนี้ตระหนักว่าบุคคลบางประเภท เช่น ผู้ป่วยทางจิต ผู้มีปัญหาอ่อน หรือเด็กและเยาวชน อาจไม่สามารถใช้เหตุผลในการตัดสินใจได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมจึงควรคำนึงถึงข้อยกเว้นสำหรับบุคคลเหล่านี้

สำนักนีโอคลาสสิกยังคงยึดหลักการพื้นฐานของสำนักคลาสสิก แต่ได้เพิ่มเติมแนวคิดสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

- (1) การยอมรับว่ามนุษย์แต่ละคนมีความสามารถในการรู้ผิดชอบชั่วดีไม่เท่ากัน จึงควรพิจารณาการลงโทษให้เหมาะสมกับระดับความสามารถนี้
- (2) การยอมรับให้มีพยานผู้เชี่ยวชาญในศาลเพื่อพิสูจน์ความสามารถในการรู้ผิดชอบและสภาพจิตใจของผู้กระทำผิด
- (3) การยอมรับพยานความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการประเมินความสามารถรู้ผิดชอบของจำเลยขณะกระทำผิด

แนวคิดเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนากระบวนการยุติธรรมที่มีความยืดหยุ่นและคำนึงถึงปัจจัยเฉพาะบุคคลมากขึ้น โดยเฉพาะในกรณีของผู้กระทำผิดที่มีความบกพร่องทางจิตหรือสติปัญญา ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาหลักกฎหมายเกี่ยวกับความไม่สามารถต้านทานได้ (Irresistible Impulse) และการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาที่ละเอียดอ่อนมากขึ้น นอกจากนี้ แนวคิดของสำนักนีโอคลาสสิกยังมีอิทธิพลต่อการพัฒนาระบบศาลเยาวชนและครอบครัว ตลอดจนมาตรการพิเศษสำหรับผู้กระทำผิดที่มีความบกพร่องทางจิตในระบบยุติธรรมสมัยใหม่

3) แนวคิดสำนักปฏิฐานนิยม

แนวคิดของสำนักปฏิฐานนิยม (Positive School) นำเสนอมุมมองใหม่ในการอธิบายสาเหตุของอาชญากรรม โดยเน้นการศึกษาจากความเป็นจริงและปัจจัยทางธรรมชาติหรือชีววิทยา แนวคิดนี้แตกต่างจากสำนักคลาสสิกและนีโอคลาสสิกอย่างมีนัยสำคัญ โดยสำนักปฏิฐานนิยมปฏิเสธแนวคิดการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน และเสนอว่าการลงโทษควรมุ่งแก้ไขสาเหตุของการ

กระทำผิดมากกว่า นอกจากนี้ ยังไม่เห็นด้วยกับการลงโทษเพื่อสร้างความหวาดกลัว เนื่องจากผู้กระทำผิดบางประเภทอาจไม่ตอบสนองต่อการข่มขู่ด้วยบทลงโทษ สำนักนี้เน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดแต่ละรายอย่างเหมาะสม โดยตระหนักว่าวิธีการแก้ไขบางอย่างอาจไม่ได้ผลกับผู้กระทำผิดทุกคน แนวคิดของสำนักปฏิฐานนิยมนำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีอาชญาวิทยาที่เน้นการศึกษาปัจจัยทางชีววิทยา จิตวิทยา และสังคมวิทยาที่ส่งผลต่อพฤติกรรมอาชญากรรม ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนานโยบายอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรมในศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะในด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด การป้องกันอาชญากรรม และการพัฒนาโปรแกรมบำบัดที่เหมาะสมกับผู้กระทำผิดแต่ละประเภท นอกจากนี้ แนวคิดนี้ยังนำไปสู่การวิจัยทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับสาเหตุของอาชญากรรมอย่างกว้างขวาง ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับพฤติกรรมอาชญากรรมและวิธีการจัดการกับปัญหานี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

อย่างไรก็ดี บุคคลสำคัญในสำนักปฏิฐานนิยมมี 3 คน ได้แก่

(1) ซีซาร์ โลมโบโรโซ (Cesare Lombroso) ชาวอิตาลี เป็นแพทย์ในกองทัพที่มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานทฤษฎีอาชญาวิทยาเชิงชีววิทยา จากการสังเกตทหารที่กระทำผิด โลมโบโรโซพัฒนาแนวคิดเรื่อง "อาชญากรโดยกำเนิด" (Born Criminal) โดยเชื่อว่าลักษณะทางกายภาพบางอย่าง เช่น รูปร่างของกะโหลกศีรษะ สามารถบ่งชี้แนวโน้มในการก่ออาชญากรรมได้ เขาแบ่งประเภทอาชญากรเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ อาชญากรโดยกำเนิด อาชญากรที่วิกลจริต อาชญากรที่กระทำผิดเพราะถูกกดดันทางอารมณ์ และอาชญากรที่กระทำผิดเป็นครั้งคราว แม้ว่าทฤษฎีของโลมโบโรโซจะถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในเวลาต่อมา แต่ก็มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการพัฒนาการศึกษาอาชญาวิทยาเชิงวิทยาศาสตร์ และนำไปสู่การวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีววิทยากับพฤติกรรมอาชญากรรมในปัจจุบัน

(2) ราฟาเอล กาโรฟาโล (Raffaele Garofalo) เป็นนักกฎหมายและนักอาชญาวิทยา พัฒนาแนวคิดของโลมโบโรโซโดยเน้นความสำคัญปัจจัยทางจิตใจมากกว่าลักษณะทางกายภาพ กาโรฟาโลเสนอว่าอาชญากรมีความบกพร่องทางศีลธรรมและจิตใจ ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เขาสนับสนุนแนวคิด "การลงโทษให้เหมาะสมกับบุคคล" (Individualization of Punishment) โดยเชื่อว่าการลงโทษควรพิจารณาตามลักษณะเฉพาะของอาชญากรแต่ละคน นอกจากนี้ กาโรฟาโลยังเสนอแนวคิดเรื่อง "อาชญากรรมธรรมชาติ" (Natural Crime) ซึ่งหมายถึงการกระทำที่ละเมิดความรู้สึกพื้นฐานทางศีลธรรมของมนุษย์ แนวคิดนี้มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทฤษฎีอาชญาวิทยาและการปฏิรูประบบยุติธรรมทางอาญาในเวลาต่อมา โดยเฉพาะในด้านการพิจารณาปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคมในกระบวนการยุติธรรม

(3) เอนริโก เฟอร์รี (Enrico Ferri) เป็นนักกฎหมายและนักอาชญาวิทยา ขยายแนวคิดของโลมโบโรโซโดยเน้นความสำคัญของปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการเกิด

อาชญากรรม เพอร์รี่เสนอให้มีผู้เชี่ยวชาญด้านมานุษยวิทยาอาชญากรรมประจำศาล เพื่อช่วยในการวินิจฉัยและกำหนดวิธีการลงโทษที่เหมาะสมกับอาชญากรแต่ละประเภท นอกจากนี้ เขายังพัฒนาแนวคิดเรื่อง "การทดแทนบทลงโทษ" (Penal Substitutes) โดยเสนอว่าสังคมควรใช้มาตรการทางสังคมและเศรษฐกิจเพื่อป้องกันอาชญากรรมแทนการลงโทษเพียงอย่างเดียว แนวคิดของเพอร์รี่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนานโยบายป้องกันอาชญากรรมและการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะในด้านการให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมและการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

2.1.2 ปรัชญาในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน

ปรัชญาในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด อาจแยกได้เป็น 2 ปรัชญา ดังนี้¹⁴

1) ปรัชญาที่มุ่งต่อการลงโทษ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด แสดงให้เห็นว่า ปรัชญาการลงโทษมีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้แค้นทดแทน ป้องกันอาชญากรรม และแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำผิด แนวคิดนี้มีอิทธิพลสูงในสังคมอนุรักษนิยม ซึ่งมีการปฏิบัติไม่แยกแยะระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ดังเห็นได้จากกรณีในประเทศอังกฤษช่วงก่อนปี ค.ศ. 1820 ที่มีการประหารชีวิตเด็กอายุ 9 ขวบ ด้วยการแขวนคอในคดีลักทรัพย์ หรือในสหรัฐอเมริกา ก่อนปี ค.ศ. 1899 ที่ยังไม่จัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน ทำให้เด็กถูกดำเนินคดีเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ รวมถึงการควบคุมตัวเด็กและเยาวชนร่วมกับผู้ต้องหาที่เป็นผู้ใหญ่ แม้ปัจจุบันจะมีแนวคิดในการจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนแล้ว แต่แนวคิดอนุรักษนิยมก็ยังคงมีอิทธิพลอยู่ โดยพยายามผลักดันให้มีมาตรการที่เข้มงวดในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดเช่นเดียวกับผู้ใหญ่

2) ปรัชญาที่มุ่งต่อการแก้ไขฟื้นฟู

ปรัชญาที่มุ่งเน้นการแก้ไขฟื้นฟูในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดเป็นแนวคิดสำคัญในสังคมที่มีแนวโน้มทางเสรีนิยม โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการช่วยเหลือมากกว่าการลงโทษ แนวคิดนี้มองว่าเด็กและเยาวชนยังเป็นไม้อ่อนที่สามารถแก้ไขและพัฒนาให้เป็นพลเมืองดีได้ อิทธิพลของเสรีนิยมนำไปสู่การปฏิรูปกฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน รวมถึงการจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนเป็นการเฉพาะ ในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี แนวคิดที่ให้รัฐมีบทบาทเข้ามาดูแลรับผิดชอบเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดแทนพ่อแม่เป็นที่ได้รับการยอมรับ ส่งผลให้รัฐมีหน้าที่ในการคุ้มครองและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นพลเมืองดี

¹⁴ วรภัทร รัตนพานิชย์. กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. 2566. หน้า 16.

ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับวัย ปรัชญานี้ได้ถูกนำไปใช้ในกฎหมายจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน และวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชนในหลายประเทศทั่วโลก

อย่างไรก็ดี การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1967 เป็นต้นมา ได้มีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินคดีกับเด็กและเยาวชนให้มีความคล้ายคลึงกับการดำเนินคดีกับผู้ใหญ่มากขึ้น แต่เน้นการให้ความคุ้มครองสิทธิของเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียม ซึ่งรวมถึงสิทธิในการได้รับแจ้งข้อกล่าวหา การปรึกษาทนายความ และการชกัค้ำพยาน การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลให้การพิจารณาคดีเด็กและเยาวชนต้องดำเนินไปตามระบบกล่าวหาอย่างเคร่งครัด สอดคล้องกับหลักการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศที่ใช้ระบบนี้ แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนถึงความพยายามในการสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเด็กและเยาวชนกับการรักษาความยุติธรรมในกระบวนการพิจารณาคดี

2.2 หลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก

หลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก (The Best Interest of the Child) เป็นหลักการสำคัญที่ใช้ในการคุ้มครองสิทธิเด็ก ซึ่งมีประวัติและความเป็นมาจากกฎหมายของประเทศอังกฤษในช่วงศตวรรษที่ 13 มีหลักการว่า “โง่งเงาตามธรรมชาติ” (Nature Fools and Idots) โดยวัตถุประสงค์เพื่อใช้คุ้มครองบุคคลผู้มีปัญหาทางด้านสติปัญญาและไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้¹⁵ และมีการพิจารณาถึงอำนาจปกครองบุตรในฐานะวัตถุประสงค์แห่งสิทธิของบิดาแต่เพียงฝ่ายเดียว ต่อมาในศตวรรษที่ 19 ยุคของ “Tender Years Doctrine” ซึ่งมีการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจปกครองบุตรร่วมกันของบิดามารดา และในกรณีที่บิดามารดาไม่อาจใช้อำนาจปกครองร่วมกันได้ก็จะใช้หลักในการพิจารณาอำนาจปกครอง โดยอาศัยเกณฑ์อายุของเด็กเป็นสำคัญจนกระทั่งศตวรรษที่ 20 จึงได้มีการนำหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กมาใช้พิจารณาเกี่ยวกับอำนาจปกครองบุตรอย่างจริงจัง¹⁶ ซึ่งมีลักษณะที่มุ่งเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยพิจารณาปัจจัยรอบด้านแทนที่จะยึดติดกับเพศของผู้ปกครอง มีความยืดหยุ่นในการตัดสินใจเป็นรายกรณี ให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นของเด็ก และพยายามส่งเสริมความสัมพันธ์ของเด็กและบิดามารดา นอกจากนี้ เปิดโอกาสให้มีการทบทวนและปรับเปลี่ยนคำสั่งศาลได้หากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปและเป็นประโยชน์ต่อเด็ก

¹⁵ วรภัทร รัตนพานิชย์. *กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน*. หน้า 53.

¹⁶ มาตาลักษณ์ เสรมธากุล. *งานวิจัยฉบับสมบูรณ์ หลักการคุ้มครองสิทธิเด็กภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์สูงสุดของเด็ก*. โครงการวิจัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2562. หน้า 253.

หลักประโยชน์สูงสุดของเด็กก็มีแนวคิดที่พัฒนามาจากหลักสิทธิมนุษยชน ปรากฎแนวคิดรากฐานขึ้นมาในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1924 หรือที่รู้จักกันในชื่อ "ปฏิญญาเจนีวา" (Declaration of Geneva 1924) ซึ่งวางหลักการให้ผู้ใหญ่มีความรับผิดชอบในการจัดประโยชน์สูงสุดให้แก่เด็ก และต่อมาปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1959 ได้กำหนดให้ต้องพิจารณาประโยชน์สูงสุดของเด็กในฐานะเป็น "สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญสูงสุด" จากนั้นหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กก็ถูกกำหนดเป็นหลักการที่สำคัญในตราสารระหว่างประเทศภายใต้ชื่อ "อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989" (Convention on the Rights of the Child 1989) โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิเด็กในด้านต่าง ๆ คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กในฐานะ "สิ่งที่มีความสำคัญเป็นลำดับแรก" โดยรัฐภาคีต้องรับประกันว่าจะให้ความสำคัญคุ้มครองดูแลเด็กเท่าที่จำเป็นต่อความผาสุกของเด็ก¹⁷

2.2.1 ความหมายของหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ไม่ได้กำหนดนิยามเฉพาะสำหรับคำว่า "ประโยชน์สูงสุดของเด็ก" (The Best Interest of the Child) โดยเจตนาเพื่อให้คำนี้มีความหมายกว้างและสามารถปรับใช้ได้ตามสถานการณ์ที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศภาคีสมาชิก ตามบริบทของเวลาและสถานที่ (Time and Space) อย่างไรก็ตาม นักวิชาการด้านนิติศาสตร์และจิตวิทยาสังคมในต่างประเทศได้เสนอคำจำกัดความที่หลากหลายสำหรับแนวคิดนี้ เช่น¹⁸

Adiva Sifris ได้อธิบายถึงหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กว่าเป็นหลักการที่ศาลจะนำมาใช้ในการพิจารณาคดี และเข้าใจถึงความเป็นธรรมและโอกาสที่ดีที่สุดสำหรับคุณภาพชีวิตของเด็ก โดยใช้เป็นแนวทางในการปรับใช้โดยยืดหยุ่นและหลากหลายตามกรณีที่เกิดขึ้น

Benjamin D. Garber ให้นิยามของประโยชน์สูงสุดของเด็กว่า ประโยชน์ในการพัฒนาขั้นพื้นฐาน เช่น ประโยชน์ทางร่างกาย อารมณ์ จิตวิทยาและสติปัญญาของเด็ก มิให้เด็กต้องได้รับความสูญเสียจนกระทั่งเขาได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่

Jean Zermatten อธิบายถึงหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กว่า เป็นหลักการพื้นฐานที่มีความสำคัญในทางกฎหมายโดยการตีความและปรับใช้เพื่อจำกัดการขยายอำนาจของผู้ใหญ่ที่มีเหนือเด็ก ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิดว่า ผู้ใหญ่เท่านั้นที่มีหน้าที่ดำเนินการตัดสินใจในฐานะตัวแทนของเด็ก เพราะเด็กนั้นยังขาดประสบการณ์และการตัดสินใจที่ดี โดยการทำหน้าที่ของผู้ใหญ่จะต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือความผาสุกของเด็ก

¹⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 254.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน. หน้า 256-259.

Joan B. Kelly อธิบายว่า หลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก หมายถึง สิ่งที่มีองค์ประกอบหลายประการอันพึงประสงค์ของเด็กที่จะทำให้เด็กนั้นมีการปรับตัวและพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

Robert H. Mnookin ให้ความหมายว่าประโยชน์สูงสุดของเด็ก หมายถึง สิ่งที่เป็นผลร้ายต่อเด็กต่ำที่สุด อันเป็นการกำหนดมาตรฐานและยังคงเป็นปัญหาถึงความเป็นไปได้และการตัดสินใจในวงกว้าง นอกจากนี้ยังได้แสดงความเห็นถึงมาตรฐานของหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กนั้นเป็นเรื่องที่ยากแก่การตีความ เนื่องจากประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นเรื่องคาดเดาอนาคตถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นกับเด็กว่าจะประกอบด้วยสิ่งใดบ้าง โดยสภาพสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ศาลเองจึงต้องมีหลักในการพิจารณาว่า คุณค่าใดในสังคมที่จะส่งเสริมให้เด็กเติบโตและมีชีวิตที่ดีหรือใช้ชีวิตที่ดีที่สุด และไม่มีแนวทางที่ชัดเจนที่จะกระทำดังกล่าวดังกล่าวได้ เนื่องจากสังคมมีความหลากหลาย ดังนั้นการพิจารณาว่าอะไรคือประโยชน์สูงสุดของเด็กจึงเป็นเรื่องยากที่จะเห็นได้อย่างชัดเจน

สำหรับประเทศไทย มีนักวิชาการจากหลายสาขาอาชีพได้ให้คำจำกัดความในเรื่องหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก อาทิเช่น

ไพรัช บวรสมพงษ์¹⁹ ได้ให้ความหมายของหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก หมายถึง การปกป้องคุ้มครองเด็ก การตอบสนองความต้องการของเด็ก ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และศีลธรรม ให้สอดคล้องกับความสามารถที่จะพัฒนาตามแต่ละช่วงวัยเด็ก เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีหรือกล่าวได้ว่าประโยชน์สูงสุดของเด็ก คือ สวัสดิภาพหรือสวัสดิการสำหรับเด็ก

ไพโรจน์ กัมพูสิริ²⁰ ได้ให้ความหมายของหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก หมายถึง สิ่งที่ดีที่สุดเพื่ออนาคตของผู้เยาว์ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นอนาคตในการศึกษา ในทางศีลธรรม ในการได้รับการดูแลเลี้ยงดู ในการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีงาม ฯลฯ

วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล²¹ ได้ให้ความหมายของหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก หมายถึง สิทธิประโยชน์ของเด็กทั้งปวงที่พึงมีพึงได้ในฐานที่เกิดมาและมีชีวิตอยู่รอดอยู่ภายในกรอบอนุสัญญาให้การรับรอง หรือโดยสามัญสำนึกของวิญญูชนทั่วไปย่อมเห็นได้ว่าเป็นสิทธิประโยชน์ของเด็ก

¹⁹ ไพรัช บวรสมพงษ์. การคุ้มครองเด็กผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับประโยชน์สูงสุดของเด็ก (วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต). คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปทุมธานี. 2548. หน้า 115.

²⁰ ไพโรจน์ กัมพูสิริ. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 12502/2558 ประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 46(3). หน้า 874.

²¹ วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล. มาตรฐานการปฏิบัติต่อเด็กที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก. ดุลพาท, 41(5). หน้า 19.

มาตาลักษณ์ เสรเมธากุล²² ได้ให้ความหมายของหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก หมายถึง การคำนึงถึงประโยชน์ ความผาสุกและสวัสดิภาพ รวมถึงสิทธิขั้นพื้นฐานที่เด็กควรได้รับการปกป้องคุ้มครองเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุปแล้ว หลักประโยชน์สูงสุดของเด็กมีความหมายที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม จากคำนิยามที่นักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นการกำหนดนิยามในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละมุมมองของบุคคล ซึ่งมีความหมายที่กว้างขวาง การพิจารณาถึงหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กจึงต้องอาศัยประวัติภูมิหลังของเด็ก ครอบครัว รวมถึงสภาพแวดล้อมที่เด็กเติบโต เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กให้เหมาะสมต่อสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นรายบุคคลหรือกรณี อีกทั้งความหมายของหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาหรือยุคสมัยที่เปลี่ยนไป²³

2.2.2 การพิจารณาหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก

การพิจารณาหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ต้องคำนึงถึงทั้งผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาว เนื่องจากเด็กมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงตามวัย ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้ง เช่น ระหว่างการคุ้มครองสิทธิเด็กกับการใช้อำนาจปกครอง หรือการคุ้มครองเด็กในกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม รัฐต้องปรับใช้หลักเกณฑ์นี้อย่างระมัดระวัง โดยวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ทั้งอายุ วุฒิภาวะ สภาพแวดล้อมทางครอบครัวและสังคม ผลกระทบทางจิตใจและอารมณ์ รวมถึงความเสี่ยงและโอกาสในอนาคต ทั้งนี้ หลักประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นหลักประกันสิทธิที่ใช้ในการพิจารณา ออกคำสั่ง หรือ ตัดสินใจใด ๆ โดยการพิจารณาหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การพิจารณาหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นพื้นฐานเบื้องต้น²⁴

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ได้บัญญัติหลักการนี้ไว้ในมาตรา 3 ข้อ 1 โดยกำหนดให้การกระทำใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ไม่ว่าจะดำเนินการโดยหน่วยงานใด ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงสถาบันสวัสดิการสังคม ศาล ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายนิติบัญญัติ จะต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นพื้นฐานเบื้องต้นเสมอ

การพิจารณาหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นพื้นฐานเบื้องต้น (Primary Consideration) เป็นการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเด็ก โดยกำหนดให้ประโยชน์สูงสุดของเด็กต้องได้รับการพิจารณาเป็นอันดับแรก แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นปัจจัย

²² มาตาลักษณ์ เสรเมธากุล. งานวิจัยฉบับสมบูรณ์ หลักการคุ้มครองสิทธิเด็กภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์สูงสุดของเด็ก. หน้า 6.

²³ วรภัทร รัตนพาณิชย์. กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน. หน้า 56.

²⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 57.

เดียวหรือปัจจัยที่มีน้ำหนักมากที่สุดเสมอไป หลักการนี้เปิดโอกาสให้มีการชั่งน้ำหนักระหว่าง ประโยชน์สูงสุดของเด็กกับประโยชน์อื่นๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละสถานการณ์ ทำให้การ ตัดสินใจมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับใช้ได้ในปีบริบทที่หลากหลาย ในบางกรณี ประโยชน์ด้านอื่น อาจมีน้ำหนักมากกว่าประโยชน์สูงสุดของเด็ก หากมีเหตุผลอันสมควรและสอดคล้องกับสถานการณ์ นั้น ๆ กล่าวโดยสรุป การนำหลักการนี้มาใช้ช่วยให้เกิดการสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิเด็ก และการพิจารณาปัจจัยอื่นๆ ในสังคม ซึ่งทำให้การนำหลักการไปปฏิบัติมีความเป็นไปได้มากขึ้นใน สถานการณ์ที่ซับซ้อนและหลากหลาย โดยยังคงให้ความสำคัญกับประโยชน์ของเด็กเป็นหลัก

2) การพิจารณาหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสิ่งสำคัญที่สุด²⁵

การพิจารณาหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสิ่งสำคัญที่สุด (Paramount Consideration) เป็นแนวคิดที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1959 ซึ่งกำหนด มาตรฐานที่สูงกว่าอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 หลักการนี้ให้ความสำคัญกับประโยชน์สูงสุด ของเด็กเหนือกว่าประโยชน์อื่นใดในทุกสถานการณ์ โดยในการพิจารณาคดี การออกคำสั่ง หรือการ ตัดสินใจใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเด็ก จะต้องยึดหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กเพียงประการเดียวเท่านั้น ไม่มีประโยชน์ของผู้ใดหรือสิ่งอื่นใดที่อยู่เหนือกว่า แนวคิดนี้มุ่งคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กอย่าง เข้มงวด โดยศาลไม่จำเป็นต้องพิจารณาหรือชั่งน้ำหนักประโยชน์อื่นใดเลย อย่างไรก็ตาม การยึดหลัก นี้อย่างเคร่งครัดอาจก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ เนื่องจากการพิจารณาเพียงประโยชน์สูงสุดของเด็ก เพียงอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงปัจจัยอื่น ๆ อาจไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของอนุสัญญาว่า ด้วยสิทธิเด็กได้ในทุกกรณี ดังนั้น การนำหลักการนี้มาปรับใช้จึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบและอาจ ไม่สามารถนำมาใช้ได้ในทุกสถานการณ์ เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นและความเหมาะสมในการคุ้มครอง สิทธิเด็กภายใต้บริบทที่หลากหลายในสังคม

2.2.3 หลักประโยชน์สูงสุดของเด็กในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ปัญหาเกี่ยวกับเด็ก เช่น เด็กจรจัด เด็กข้างถนน เด็กที่กระทำความผิดทางอาญา และแรงงานเด็ก กลายเป็นประเด็นสำคัญที่รัฐบาลต่างๆ ให้ความสนใจแก้ไข โดยตลอดศตวรรษที่ 18 และ 19 หลักประโยชน์สูงสุดของเด็กได้กลายเป็นส่วนสำคัญใน การบังคับใช้กฎหมายครอบครัวอเมริกันและกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ซึ่งตั้งอยู่บน หลักจารีตประเพณีและมุ่งเน้นประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นหลัก หลักการนี้ถูกนำมาใช้เพื่อป้องกันไม่ให้ เด็กที่กระทำความผิดต้องถูกพิจารณาคดีในศาลอาญาสำหรับผู้ใหญ่ โดยภาพลักษณ์ของเด็กในฐานะผู้ บริสุทธิ์ที่ควรได้รับการคุ้มครองมักถูกพิจารณาควบคู่กับหลักความรับผิดชอบทางอาญาของเด็ก

²⁵ มาตาลักษณ์ เสริมธากุล. งานวิจัยฉบับสมบูรณ์ หลักการคุ้มครองสิทธิเด็กภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์สูงสุดของ เด็ก. หน้า 264.

นักวิชาการด้านกฎหมายเด็กเชื่อว่าพื้นฐานของความยุติธรรมสำหรับเด็กมาจากมาตรฐานตามหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก ซึ่งปรากฏชัดเจนในทุกขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน ตั้งแต่การจับกุมจนถึงการพิพากษา ทั้งนี้ นักกฎหมายในศตวรรษที่ 20 ยังคงพัฒนาหลักการนี้ต่อไปทั่วประเทศ โดยฝังรากลึกไว้ในกฎหมายครอบครัวเป็นสำคัญ²⁶

เดิมทีหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องอำนาจปกครอง บุตรหรือสิทธิสภาพครอบครัวซึ่งเป็นเรื่องคดีทางแพ่ง แต่ในทางคดีอาญา หลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก มีความสัมพันธ์กับกระบวนการยุติธรรมอาญาเด็กหรือเยาวชน เป็นหลักการที่ถูกนำมาพิจารณาในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมอาญาที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด ตั้งแต่การสอบสวน การดำเนินคดี และการพิจารณาคดี โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1) *การพิจารณาประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นหลัก:* ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมอาญา ต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญกับประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ โดยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น อายุ ความเป็นผู้เยาว์ ภาวะทางจิตใจ ความสามารถในการรับผิดชอบ และความต้องการเฉพาะตัวของเด็ก

2) *การใช้มาตรการที่เหมาะสม:* กระบวนการยุติธรรมอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนควรเน้นการใช้มาตรการที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนเป็นหลัก โดยคำนึงถึงการฟื้นฟูและการพัฒนาของเด็กเป็นสำคัญ มากกว่าการลงโทษเชิงลงโทษ

3) *การให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูและการพัฒนา:* กระบวนการยุติธรรมอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนควรให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูและการพัฒนาของเด็กเป็นสำคัญ โดยมีเป้าหมายให้นำเด็กและเยาวชนกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) *การเคารพสิทธิของเด็ก:* เด็กและเยาวชนมีสิทธิตามกฎหมายต่าง ๆ เช่น สิทธิในการรับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย สิทธิในการรับการคุ้มครองจากความรุนแรงและการแสวงหาประโยชน์ และสิทธิในการรับการศึกษาและการพัฒนา ซึ่งต้องได้รับการเคารพและคุ้มครองตลอดกระบวนการยุติธรรมอาญา

2.3 แนวคิดการหันเหคดี

การหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Diversion) เป็นนโยบายและมาตรการที่มุ่งนำผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดออกจากกระบวนการดำเนินคดีอาญาปกติ ตั้งแต่ขั้นตอนการสอบสวน การฟ้องคดี การพิจารณา จนถึงการพิพากษา แนวคิดนี้มีคำเรียกที่หลากหลายแต่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น "การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้การควบคุมตัว"

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

(Non-Custodial Treatment) "ทางเลือกอื่นแทนการลงโทษจำคุก" (Alternative to Imprisonment) และ "การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชน" (Community-based Correction) ทั้งนี้ แม้จะมีชื่อเรียกต่างกัน แต่ทุกแนวทางล้วนมีจุดมุ่งหมายสำคัญร่วมกัน คือ การหันเหคดียอกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก เพื่อลดผลกระทบเชิงลบและเพิ่มโอกาสในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น²⁷

ทั้งนี้ นานาประเทศได้ตระหนักถึงความสำคัญของมาตรการหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ส่งผลให้องค์การสหประชาชาติได้จัดทำ "มาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยมาตรการแทนการควบคุมตัวผู้กระทำความผิด" (United Nation Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measure) หรือ "ข้อกำหนดโตเกียว" (Tokyo Rules) ซึ่งได้รับการรับรองในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดครั้งที่ 68 ในปี ค.ศ. 1990 ข้อกำหนดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแนวทางให้ประเทศต่างๆ พัฒนามาตรการทางเลือกแทนการควบคุมตัวในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตั้งแต่ก่อนการฟ้องร้องจนถึงหลังมีคำพิพากษา โดยพิจารณาถึงความเหมาะสม ลักษณะและความร้ายแรงของความผิด บุคลิกภาพและภูมิหลังของผู้กระทำผิด การคุ้มครองสวัสดิการสังคม (social welfare) การหลีกเลี่ยงการใช้โทษจำคุกโดยไม่จำเป็น และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการยุติธรรม (community involvement) โดยเฉพาะในด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (rehabilitation of offenders)²⁸

2.3.1 วัตถุประสงค์ของการหันเหคดี

การหันเหคดีเป็นแนวคิดสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสมัยใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ดังนี้²⁹

1) เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและลดผลกระทบในทางลบ การหันเหคดีมุ่งเน้นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะในกรณีความผิดที่ไม่ร้ายแรง เพื่อลดผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นจากการลงโทษจำคุก ซึ่งมีหลายประการ ได้แก่:

(1) การถูกตีตราทางสังคม: ผู้พ้นโทษมักถูกสังคมมองว่าเป็น "คนชั่ว" ทำให้การกลับคืนสู่สังคมเป็นไปอย่างยากลำบาก อาจนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำในอนาคต

²⁷ ภัทรวรรณ ทองใหญ่. การหันเหคดีผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: ศึกษากรณีการหันเหคดีในชั้นก่อนฟ้องในประเทศไทย. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 49(4). หน้า 732.

²⁸ เรื่องเดียวกัน. หน้า 733.

²⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 733.

(2) ผลกระทบต่อสุขภาพกายและจิต: สภาพความเป็นอยู่ในเรือนจำมักส่งผลเสียต่อสุขภาพร่างกายและสภาพจิตใจของผู้ต้องขัง ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

(3) การเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากร: เรือนจำอาจกลายเป็นแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดเทคนิคการก่ออาชญากรรมระหว่างผู้ต้องขัง

(4) การปรับตัวเข้ากับเรือนจำ: การถูกควบคุมตัวในเรือนจำเป็นเวลานานอาจทำให้ผู้กระทำผิดเกิดความคุ้นเคยและปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในเรือนจำ (Prisonization) จนไม่เกรงกลัวต่อการกระทำผิดและโทษจำคุกอีกต่อไป

ดังนั้น การหันเหคดีจึงเป็นทางเลือกที่ช่วยให้ผู้กระทำผิดได้รับโอกาสในการแก้ไขพฤติกรรมโดยไม่ต้องเผชิญกับผลกระทบเชิงลบเหล่านี้ ซึ่งจะเอื้อต่อการกลับคืนสู่สังคมและลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำในอนาคต

2) เพื่อประโยชน์ต่อการบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การหันเหคดีไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อตัวผู้กระทำผิด แต่ยังส่งผลดีต่อระบบยุติธรรมทางอาญาโดยรวม ดังนี้:

(1) เพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินคดี: การลดจำนวนคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมปกติ ทำให้เจ้าหน้าที่สามารถทุ่มเททรัพยากรและเวลาในการดำเนินการกับคดีที่ร้ายแรงหรือซับซ้อนได้มากขึ้น

(2) ประหยัดงบประมาณ: ลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีและบริหารจัดการเรือนจำ เช่น ค่าสาธารณูปโภค ค่าอาหาร และค่าจ้างบุคลากร

(3) ลดความแออัดในเรือนจำ: ช่วยบรรเทาปัญหาจำนวนผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในหลายประเทศ

(4) ส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: เปิดโอกาสให้มีการใช้มาตรการทางเลือกอื่นๆ เช่น การไกล่เกลี่ย การชดเชยค่าเสียหาย หรือการบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะ ซึ่งอาจเหมาะสมกว่าการลงโทษจำคุกในบางกรณี

(5) พัฒนาระบบยุติธรรมชุมชน: ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งอาจนำไปสู่การป้องกันอาชญากรรมและการแก้ไขปัญหาสังคมในระยะยาว

กล่าวโดยสรุปแล้ว วัตถุประสงค์ของการหันเหคดีมุ่งเน้นทั้งการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดและการพัฒนาประสิทธิภาพของระบบยุติธรรมทางอาญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) และหลักการบริหารงานยุติธรรมสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นความยืดหยุ่นและประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหาอาชญากรรม

2.3.2 การนำมาตรการหันเหคดีมาปรับใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

มาตรการหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่เพียงแต่เป็นวิธีแก้ปัญหาการบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลักเท่านั้น แต่ยังสะท้อน

ถึงกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาระบบการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล ครอบครัวตั้งแต่ผู้กระทำความผิดโดยพลั้งพลาด ผู้กระทำความผิดเล็กน้อยที่ไม่ใช่อาชญากรรมร้ายแรง ไปจนถึงผู้กระทำความผิดที่มีสำนึกรับรู้การกระทำและมีปัจจัยแวดล้อมแตกต่างจากกรณีทั่วไป เช่น ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด รวมถึงเด็กและเยาวชน การนำมาตรการหันเหคดีมาปรับใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้หลากหลายกรณี³⁰ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการปรับปรุงระบบยุติธรรมให้มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและผู้กระทำความผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1) ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด: การหันเหคดีมีบทบาทสำคัญในกรณีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด โดยเฉพาะสำหรับผู้เสพหรือผู้ครอบครองเพื่อเสพ ซึ่งควรได้รับการบำบัดรักษามากกว่าการลงโทษจำคุก ซึ่งจะช่วยลดการถูกตีตราทางสังคมและเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมาตรการที่นำมาใช้ในกรณีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด อาจปฏิบัติได้ดังนี้

- (1) การส่งตัวเข้ารับการรักษาแทนการดำเนินคดี
- (2) การใช้มาตรการคุมประพฤติร่วมกับการบำบัดรักษา
- (3) การให้โอกาสในการฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ
- (4) การสนับสนุนให้กลับคืนสู่สังคมผ่านโครงการฝึกอาชีพหรือ

การศึกษา

2) ความผิดที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด: สำหรับกรณีที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด การหันเหคดีมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเด็กและเยาวชนอยู่ในวัยที่กำลังพัฒนาและสามารถแก้ไขพฤติกรรมได้ง่ายกว่าผู้ใหญ่ การหันเหคดีที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดจะมุ่งเน้นการแก้ไขฟื้นฟูและให้โอกาสเด็กและเยาวชนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กเป็นสำคัญ มาตรการที่นำมาใช้อาจประกอบด้วย

- (1) การใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา เช่น การว่ากล่าว

ตักเตือน

- (2) การจัดให้มีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน เพื่อหาทางแก้ไข

ปัญหาร่วมกัน

- (3) การส่งตัวเข้าโครงการฝึกอบรมทักษะชีวิตหรือการศึกษาพิเศษ
- (4) การใช้มาตรการคุมประพฤติที่เหมาะสมกับวัย
- (5) การให้ทำงานบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์

³⁰ เรื่องเดียวกัน. หน้า 753.

3) *ความผิดเล็กน้อย*: สำหรับความผิดเล็กน้อยหรือความผิดที่ไม่ร้ายแรง การนำมาตรการหันเหคดีมาใช้ในกรณีความผิดเล็กน้อยช่วยลดการถูกตีตราทางสังคม ประหยัดทรัพยากรในกระบวนการยุติธรรม และเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้แก้ไขพฤติกรรมโดยไม่ต้องมีประวัติอาชญากรรม มาตรการที่นำมาใช้กับผู้กระทำผิดเล็กน้อย อาจทำปฏิบัติได้ดังนี้

- (1) การเปรียบเทียบปรับ
- (2) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
- (3) การชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหาย
- (4) การทำงานบริการสังคม
- (5) การคุมประพฤติ
- (6) การใช้มาตรการทางเลือกอื่นๆ ที่เหมาะสมกับลักษณะความผิด

และตัวผู้กระทำผิด

2.4 แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (Rehabilitation) เป็นแนวคิดสำคัญที่มุ่งเน้นการให้โอกาสผู้กระทำผิดกลับตัวเป็นคนดี โดยให้ความสำคัญกับตัวบุคคลมากกว่าการกระทำผิด แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในช่วงการปฏิรูปการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดครั้งที่ 2 หรือ "การปฏิรูปครั้งใหญ่" (The Great Reform) ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของระบบยุติธรรมทางอาญาในช่วงทศวรรษ 1970 การปฏิรูปครั้งนี้เกิดขึ้นจากการวิพากษ์วิจารณ์ว่าการลงโทษเพียงอย่างเดียวไม่สามารถลดอาชญากรรมและแก้ไขพฤติกรรมนิสัยของผู้กระทำผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงนำมาสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการตัดสินในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด โดยมีการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับแนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูมากขึ้น³¹ มีการศึกษาประวัติและสาเหตุการกระทำผิดของแต่ละบุคคลอย่างละเอียด เพื่อกำหนดมาตรการแก้ไขที่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังมีการนำวิธีการทางจิตวิทยา การศึกษา และสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้ เช่น การให้คำปรึกษา การบำบัดทางจิต การฝึกอาชีพ และการสนับสนุนการศึกษา เป็นต้น การปฏิรูปครั้งนี้ยังส่งเสริมการใช้มาตรการทางเลือกแทนการจำคุก เช่น การคุมประพฤติ การทำงานบริการสังคม และการชดใช้ค่าเสียหาย ซึ่งช่วยลดผลกระทบด้านลบจากการจำคุกและเพิ่มโอกาสในการกลับคืนสู่สังคมของผู้กระทำผิด อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูจะได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่ก็ยังคงมีความท้าทายในการนำไปปฏิบัติให้

³¹ ลาวัน หอนพรัตน์. ทฤษฎีการแก้ไขผู้กระทำผิด. ใน *แนวการศึกษาชุดวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยา* ชั้นสูง, หน้าที่ 11, (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2564. หน้า 11-9.

เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในด้านการจัดสรรทรัพยากร การพัฒนาโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพ และการสร้างความเข้าใจและการยอมรับจากสังคม

2.4.1 หลักการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู

แนวคิดเกี่ยวกับการลงโทษได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยในสมัยโบราณ การลงโทษมุ่งเน้นการแก้แค้นและสร้างความหวาดกลัว ส่งผลให้วิธีการลงโทษมีความโหดร้ายทารุณ แต่ในปัจจุบัน สังคมได้ตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันและการพึ่งพาอาศัยกัน โดยให้ความสำคัญกับหลักศีลธรรมและมนุษยธรรมมากขึ้น มีความเห็นร่วมกันว่าการลงโทษเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่อาจกลับเป็นการเสริมสร้างนิสัยที่หยาบกระด้างและเพิ่มความโหดร้ายให้แก่ผู้กระทำผิด ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อสังคมโดยรวมและไม่สามารถป้องกันการกระทำผิดซ้ำได้อย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดจึงได้รับความสนใจมากขึ้น โดยมองว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันอาชญากรรมและเป็นหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดให้กลับมาเคารพกฎหมายและอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างปกติสุข³²

ทั้งนี้ การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด มีหลักการที่สำคัญดังนี้³³

- 1) พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำผิดประสบภัยกับสิ่งที่ทำลายคุณลักษณะประจำตัวของเขา
- 2) ให้ใช้วิธีการอื่นแทนการลงโทษจำคุกกระยะสั้น โดยหันมาใช้วิธีการอย่างอื่นแทนจำคุก เช่นการกักขังแทนค่าปรับ การรอกการลงโทษหรือรอกการกำหนดโทษ การคุมประพฤติ เป็นต้น
- 3) การลงโทษต้องเหมาะสมกับการกระทำผิดเป็นรายบุคคล
- 4) เมื่อผู้กระทำผิดได้รับการแก้ไขฟื้นฟูแล้วให้หยุดการลงโทษ เช่น การพักโทษ
- 5) ให้มีการแก้ไขฟื้นฟูระหว่างมีการคุมขัง เช่น การฝึกวิชาชีพ การฝึกทักษะทางสังคม เป็นต้น

³² อัจฉริยา ชูตินันท์. อาชญาวิทยาและชันชิตวิทยา. หน้า 246-247.

³³ ญัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน. ทฤษฎีการลงโทษ. ใน *แนวทางการศึกษาชุดวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาชั้นสูง*, หน้าที่ 5, (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2564. หน้า 5-31.

2.4.2 รูปแบบการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู

การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitative Theory) สามารถแยกออกได้เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่³⁴

1) การแก้ไขฟื้นฟูโดยเจ้าพนักงาน (Rehabilitation by The Official):

เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาพฤติกรรมผิดกฎหมายของผู้กระทำความผิดผ่านกระบวนการทางกฎหมาย โดยมีเจ้าพนักงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินการ แนวคิดนี้มุ่งหวังให้ผู้กระทำผิดได้รับการแก้ไขฟื้นฟูอย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อลดการกระทำผิดซ้ำและสามารถกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข การแก้ไขฟื้นฟูโดยเจ้าพนักงานมีสาระสำคัญดังนี้

(1) การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ใช่บุคคลทั่วไป เพื่อให้เกิดความเป็นกลางและมีมาตรฐานเดียวกัน

(2) มุ่งเน้นการแก้ไขพฤติกรรมผิดกฎหมายด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การให้คำปรึกษา การฝึกอบรม การศึกษา การบำบัดรักษา เป็นต้น

(3) กระบวนการแก้ไขเป็นไปตามกฎหมายและกฎระเบียบที่กำหนดไว้ มีขั้นตอนและวิธีปฏิบัติที่ชัดเจน

(4) เจ้าพนักงานต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

(5) มีการติดตามและประเมินผลการแก้ไขฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ

2) การแก้ไขฟื้นฟูโดยประชาชนและชุมชนร่วมกับเจ้าพนักงาน (Reintegration):

เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด แนวคิดนี้มองว่าการแก้ไขฟื้นฟูจะประสบความสำเร็จได้ดีหากได้รับการยอมรับและมีส่วนร่วมจากชุมชน เนื่องจากชุมชนเป็นแหล่งที่ผู้กระทำผิดจะต้องกลับไปใช้ชีวิตหลังพ้นโทษ การได้รับการสนับสนุนจากคนรอบข้างจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยลดการกระทำผิดซ้ำได้ โดยมีหลักการสำคัญดังนี้

(1) การแก้ไขฟื้นฟูไม่ควรเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนและชุมชนด้วย เนื่องจากผู้กระทำผิดจะต้องกลับมาอยู่ร่วมในสังคมหลังพ้นโทษ

(2) ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือ สนับสนุน และติดตามดูแลผู้กระทำผิดระหว่างการแก้ไขฟื้นฟูและหลังพ้นโทษ เพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำ

³⁴ ลาวิน หอนพรัตน์. ทฤษฎีการแก้ไขผู้กระทำความผิด. ใน *แนวทางการศึกษาสุวิชากฎหมายอาญาและอาญาวิทยา* ชั้นสูง. หน้า 11-12.

(3) การสร้างความตระหนักและการยอมรับจากชุมชนต่อการกลับมาของผู้กระทำผิด โดยชุมชนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟู เช่น การจัดกิจกรรม การฝึกอาชีพ การสร้างงาน เป็นต้น

(4) การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำผิดกับชุมชน ผ่านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เช่น การประนีประนอม การชดเชยความเสียหาย การขอโทษ เป็นต้น

(5) เจ้าพนักงานมีบทบาทในการประสานงานและอำนวยความสะดวกให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม พร้อมทั้งกำกับดูแลให้การแก้ไขฟื้นฟูเป็นไปตามแนวทางที่ถูกต้อง

2.5 แนวคิดยุติธรรมชุมชน

ในปี ค.ศ. 1970 ได้เกิดแนวคิดใหม่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมที่เน้นการเยียวยาและชดเชย โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและการตระหนักถึงคุณค่าของชุมชน แนวคิดนี้เรียกว่า "กระบวนการยุติธรรมชุมชน" (Community Justice) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความรู้สึกห่วงหาพันชุมชนหรือชุมชนนิยม แนวคิดนี้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการยุติธรรม โดยมีรูปแบบและแนวทางที่หลากหลาย ตั้งแต่การทำให้ระบบยุติธรรมตอบสนองต่อปัญหาความปลอดภัยในชุมชนได้ดีขึ้น ไปจนถึงการให้ชุมชนมีบทบาทในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการยุติธรรม เช่น การคุมประพฤติที่มุ่งเน้นการเยียวยาผู้เสียหาย การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้บริการแก่ผู้เสียหาย ภายใต้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนการชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายและชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดปัญหาจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มสูงขึ้นในเรือนจำและจำนวนคดีที่ค้างอยู่ในกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ ยังเป็นการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาสังคมและเสริมสร้างความเข้มแข็งของกระบวนการยุติธรรมโดยรวม

2.5.1 ความหมายของยุติธรรมชุมชน

ยุติธรรมชุมชนในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง การป้องกันอาชญากรรมด้วยวิธีการต่างๆ การอำนวยความสะดวกยุติธรรมและกิจกรรมที่รวมชุมชนเข้ามาอยู่ในกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งมีรากฐานมาจากประชาชนองค์กรในชุมชนและระบบงานยุติธรรม เพื่อการควบคุมอาชญากรรมและความไม่เป็นระเบียบของสังคม เป้าหมายอยู่ที่ผลลัพธ์อันเกิดจากชุมชนโดยเปลี่ยน

จากการเน้นที่เหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใดไปสู่รูปแบบที่เป็นระบบจากจิตสำนึกของปัจเจกชนไปสู่จารีตประเพณีของสังคม (mores) และจากผลประโยชน์ของปัจเจกชนไปสู่ผลประโยชน์ของชุมชน³⁵

ประธาน วัฒนวาณิชย์ และคณะ ได้ให้ความหมายยุติธรรมชุมชน หมายถึง³⁶ “ขบวนการ (Movement) ที่ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น ยุติธรรมชุมชนมีลักษณะที่หลากหลาย มีแนวทางและมีรูปแบบต่างๆ กัน รวมทั้งการทำให้ระบบยุติธรรมตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในชุมชน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมในชั้นตอนต่างๆ โดยเสียสละหรืออุทิศทรัพยากรในชุมชนเท่าที่จะทำได้ ภายใต้แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งให้ผู้กระทำผิดชดใช้ความเสียหายแก่ผู้เสียหายและชุมชน”

ยุติธรรมชุมชน (Community Justice) มีรากศัพท์มาจากคำว่า ความยุติธรรม (Justice) และชุมชน (Community) มีความหมายครอบคลุมถึง 2 นัยยะ คือ ความยุติธรรมทางกฎหมาย (Legal Justice) และความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) โดยนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้ให้ความหมายของกระบวนการยุติธรรมชุมชนไว้หลากหลาย ดังนี้³⁷

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า เป็นกระบวนการยุติธรรมที่ยั่งยืน ป้องกันการแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคลเท่านั้น ควรขยายหน้าที่ความรับผิดชอบออกไปให้รวมถึงการป้องกันอาชญากรรม การประนอมข้อพิพาท และการแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน โดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรเข้าหาชุมชนและพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนไปพร้อมกัน

สมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์ ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า ประชาชน/ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของรัฐและกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น จึงเริ่มทำให้กระแสดิ้นต่อรัฐลดลงและที่สำคัญอย่างยิ่งคือเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยมีความร่วมมือจากภาคประชาชนเพิ่มสูงมากขึ้น

วันชัย รุจนวงศ์ ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า วิธีการเชิงกลยุทธ์ในการป้องกันและลดการเกิดอาชญากรรม โดยการสร้างเสริมความเป็นหุ้นส่วนร่วมกับชุมชน นโยบายหลักของยุติธรรมชุมชนจึงอยู่ที่การแก้ปัญหาเชิงรุกโดยมุ่งที่การป้องกัน ควบคุม และลดการเกิด

³⁵ ประธาน วัฒนวาณิชย์ และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชน: การศึกษาแนวคิดยุติธรรมชุมชนในการป้องกันอาชญากรรมและแก้ไขผู้กระทำผิด. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. กรุงเทพมหานคร. 2551. หน้า 11.

³⁶ เรื่องเดียวกัน. บทคัดย่อ.

³⁷ ทวีตรา เจริญ. รายงานฉบับสมบูรณ์ การเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ. สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพมหานคร. 2560. หน้า 13.

อาชญากรรม รวมทั้งการเยียวยาความเสียหายจากอาชญากรรม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำรงไว้ซึ่งความปลอดภัยและความยุติธรรมในชุมชน รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

ยศศักดิ์ โกไศยกานนท์ ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า เป็นรูปแบบวิธีการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Method) ในการลดอาชญากรรมและป้องกันอาชญากรรมด้วยการสร้างและส่งเสริมการทำงานร่วมกันในลักษณะหุ้นส่วนภายในชุมชน ซึ่งนโยบายของรัฐทั้งหลายที่มุ่งต่อสู้ปัญหาอาชญากรรม เมื่อเดินตามวิธีการแนวคิดยุติธรรมชุมชนจะเน้นการทำงานในเชิงรุก (Proactive) และเน้นความสามารถในการแก้ปัญหา (Problem-Solving) โดยมุ่งไปที่การป้องกันอาชญากรรม, ควบคุมอาชญากรรม, ลดปัญหาอาชญากรรมและเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม

อังคณา บุญสิทธิ์ ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า การจัดการกับปัญหาอาชญากรรมโดยการให้ชุมชนเข้ามาช่วยแก้ไขเยียวยาความเสียหายจากอาชญากรรมมาจากแนวคิดที่ว่า รัฐตระหนักในศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ของชุมชนเอง

Consedine ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า กระบวนการยุติธรรมมีเป้าหมายเพื่อการมีส่วนร่วมของชุมชน, การเสริมพลัง และการพัฒนา เนื่องจากพันธสัญญาของชุมชนจะมีพลังแข็งแกร่งเพิ่มมากขึ้น เมื่อผู้คนได้มีโอกาสมีกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกันเท่ากับเป็นการนำแนวคิดยุติธรรมชุมชนมาฝึกหัดที่จะควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการยุติธรรมชุมชนเน้นที่การป้องกันอาชญากรรมในชุมชนและยุติธรรมชุมชนมีลักษณะเป็นพลังเงียบที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิด

Karp และ Clear ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า การป้องกันอาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ และกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงานทั้งหลายในระบบยุติธรรมทางอาญาแบบดั้งเดิมที่ยอมเปิดหน้างานของตนให้ชุมชนสามารถเข้ามา และระบบยุติธรรมทางอาญาทำงานร่วมกันเพื่อที่จะควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบใดๆ ในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการของรูปแบบหรือกิจกรรมนั้นๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน ยุติธรรมชุมชนจึงเป็นรากฐานสำหรับกิจกรรมใดๆ ที่ประชาชน องค์กรชุมชนท้องถิ่นทั้งหลายและระบบยุติธรรมทางอาญาทำงานร่วมกันเพื่อควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบใดๆ ที่ประชาชน องค์กรชุมชนท้องถิ่นทั้งหลายและระบบยุติธรรมทางอาญาทำงานร่วมกัน เพื่อควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบใดๆ ในทั้งชุมชน เป้าหมายสำคัญของยุติธรรมชุมชนอยู่ที่ชุมชนเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาเป็นรายคดีเมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้ว ด้วยการใช้กระบวนการทำงานที่ต้องพึ่งมืออาชีพ มาตรฐาน และมีกระบวนการทำงานแบบทางการมาเป็นการให้ความสำคัญต่อหลักคุณธรรม ประเพณี และวัฒนธรรม และให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าผลประโยชน์รายบุคคล

Hahn ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า เป็นกระบวนการบังคับโทษแบบไม่เป็นทางการ (Informal Process) หรือเป็นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบไม่เป็นแบบแผนพิธีการ (Sanction or Traditional Process) ที่กระทำกันในชุมชนแทนที่จะกระทำการบังคับโทษในคุก

Kuri ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนไว้ว่า แนวคิดที่มองอาชญากรรมว่าเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทุกหน่วยควรให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมในชุมชนเป็นหลัก

จากความเห็นนักวิชาการทั้งประเทศไทยและต่างประเทศ จึงอาจสรุปได้ว่า กระบวนการยุติธรรมชุมชน หรือ Community Justice เป็นแนวคิดในกระบวนการยุติธรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาอาชญากรรมและความขัดแย้งต่างๆ ซึ่งแนวคิดนี้มุ่งเน้นการสร้างความปลอดภัยและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรม การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด และการเยียวยาผู้เสียหาย

2.5.2 หลักการพื้นฐานของยุติธรรมชุมชน

ทวิตรา เจรจา ได้สรุปหลักการพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมชุมชน โดยสรุปจากหนังสือ Community Justice: a conceptual Framework ที่เขียนโดย David R. Karp และ Todd R. Clear ซึ่งสรุปไว้ 7 ประการดังนี้³⁸

1) หลักประชาธิปไตย (Democratic principle)

เป็นจุดเริ่มแรกของการพิจารณาถึงการเข้าร่วมของคนในชุมชนต่อกระบวนการยุติธรรม สิทธิและความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย ผู้รับทราบเหตุการณ์ ผู้แทนสถาบันชุมชนและผู้ปฏิบัติงานด้านยุติธรรม ภายใต้มุมมองที่ว่าทุกฝ่ายต่างก็มีบทบาทอันเป็นเอกลักษณ์และสำคัญต่อการแก้ปัญหาด้วยความเป็นธรรมในการกระทำผิด จึงต้องอาศัยพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยในการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสังคม เพื่อเปิดช่องให้ประชาชน/ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการยุติธรรมได้

2) หลักการยึดมั่นบรรทัดฐานทางพฤติกรรมของชุมชน (Norm affirmation)

เป็นหลักยึดถือบรรทัดฐานที่ตอบสนองชุมชนไม่เพียงแต่ยึดถือศีลธรรมของชุมชนแต่ละบุคคลในชุมชนต้องสร้างหลักยึดถือปฏิบัติที่ว่า ตนต้องอธิบายให้ได้ถึงการกระทำที่ละเมิดต่อชีวิตคนในชุมชน เพื่อยืนยันบรรทัดฐานการยอมรับของชุมชนนี้ สำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตาม เมื่อเกิดการกระทำผิดหรือข้อพิพาทต้องให้มีกระบวนการกำหนดมาตรฐานความประพฤติและให้เหตุผลกับมาตรฐานดังกล่าวด้วย เช่น คณะกรรมการชุมชนเข้าพบปะผู้กระทำผิดเพื่อเจรจาตกลงเกี่ยวกับการชดเชยความเสียหายและชุมชน ซึ่งคนในชุมชนสามารถตอบสนองต่ออาชญากรรมได้โดยให้คนใน

³⁸ เรื่องเดียวกัน. หน้า 15-16.

ชุมชนสามารถชี้แจงและบังคับใช้มาตรฐานความประพฤติได้หรือการนำกระบวนการกำหนดบทบังคับออก (Sanctioning Process) จากการพิจารณาคดีในศาลแล้วหันมาใช้การแก้ปัญหาแบบไม่เป็นทางการในห้องคณะกรรมการชุมชนจะทำให้ผู้กระทำผิดสามารถเผชิญหน้ากับเพื่อนในชุมชนได้โดยตรง

3) หลักความเสมอภาคและเท่าเทียม (Egalitarian principles)

การพิจารณาถึงโอกาสทางสังคมที่เท่าเทียมกันในหลายๆ เรื่อง ได้แก่ เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษาและความยากจน เป็นต้น ลักษณะของชุมชนที่มีความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องเหล่านี้มักเป็นชุมชนที่ขาดหรือไม่มีทรัพยากร ที่จะสามารถนำมาใช้กับการจัดการกับปัญหาอาชญากรรมในชุมชนของตนเองได้ การเพิ่มความเสมอภาคโดยสร้างความสามารถให้แก่ชุมชน เช่น โครงการเสริมสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและพลังชุมชนได้นั้น ย่อมเป็นการลดความรู้สึกไม่เท่าเทียมกันในชุมชน และสร้างโอกาสทางสังคมที่เท่าเทียมกัน จึงเป็นกลยุทธ์ของยุติธรรมชุมชนที่จะใช้จัดการแก้ปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น

4) หลักคุ้มครองปลอดภัยสาธารณะ (Public Safety)

การให้ความสำคัญกับกระบวนการลดความหวาดกลัวของชุมชนต่อปัญหาอาชญากรรม และคุณภาพชีวิตของชุมชนที่มาจากความเชื่อมั่นในเรื่องความปลอดภัย เมื่อเข้ามาอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้นๆ

5) หลักถือทอสายสัมพันธ์ (Inclusive principle)

การยืนยันความเป็นสมาชิกของชุมชนที่เกิดจากความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันที่ไม่สามารถจะซื้อหาได้ด้วยเงินตรา กลายเป็นยุทธศาสตร์ยุติธรรมชุมชนที่จะต้องไม่ทิ้งสมาชิกคนใดคนหนึ่งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวเดียวดายตามลำพัง ย่อมหมายความว่า สักวันหนึ่งผู้กระทำผิดต้องคืนกลับชุมชน ดังนั้น ระบบยุติธรรมทางอาญาต้องหาทางแก้ไขฟื้นฟู ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือถือทอผู้กระทำผิดเหล่านั้นให้เข้ากับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อไม่ให้สมาชิกเหล่านั้นเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นคนด้อยโอกาสหรือเป็นคนแปลกหน้าในชุมชนนั้น ซึ่งความคิดดังกล่าวจะทำให้เกิดการต่อต้านสังคมและจะนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำขึ้นมาอีก

6) หลักพึ่งพาอาศัยกัน (Mutuality principle)

การให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ อยู่รวมกันอย่างสันติสุข ภายใต้กิจกรรมที่มาจากความร่วมมือกัน อันเป็นมาตรฐานทางคุณธรรมขั้นต่ำที่สุด คือ อย่างน้อยที่สุดต้องยึดมั่นในหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส่วนคุณธรรมขั้นสูงคือการยึดมั่นในหลักการทำงานร่วมกันกับทุกภาคส่วนและกับชุมชนในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างพึ่งพาซึ่งกันและกัน การที่ทุกภาคส่วนที่ทำงานร่วมกันต่างก็บรรลุเป้าหมายโดยใช้หลักการพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวก (Prosocial Behavior) ด้วยการใช้มาตรการต่างๆ ได้แก่ การให้ผู้กระทำผิดทำงานบริการสาธารณะ การ

เข้ามามีส่วนร่วมในการรณรงค์ป้องกันอาชญากรรมของชุมชน การให้การเรียนรู้ทักษะทางสังคม และการควบคุมและสอดส่องแก่เยาวชนและอื่นๆ เป็นต้น

7) หลักความเป็นผู้นำแบบจิตสาธารณะ (Stewardship principle)

การที่เรียกร้องให้ประชาชนสำรวจตนเองว่า ตนเป็นคนที่เสียสละและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัวเสียก่อน โดยเฉพาะการคำนึงคนที่ด้อยโอกาสว่าตนหรือผู้ที่อ่อนแอกว่าเพื่อสนับสนุนการสร้างทรัพยากรชุมชนในการเป็นผู้นำให้สมาชิกชุมชนสามารถที่จะทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน เพื่อก่อให้เกิดความสามารถในการทำงานร่วมของชุมชน

กล่าวโดยสรุป หลักการของยุติธรรมชุมชนมุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและระบบยุติธรรม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของประชาธิปไตย ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วม แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการยึดมั่นในบรรทัดฐานของชุมชน การสร้างความปลอดภัยสาธารณะ และการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ ยังเน้นการพึ่งพาอาศัยกันและการสร้างผู้นำที่มีจิตสาธารณะ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรมและความขัดแย้ง ตลอดจนส่งเสริมการฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้กลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ปลอดภัย และมีความยุติธรรม

2.5.3 ภารกิจและเป้าหมายของยุติธรรมชุมชน

ภารกิจและเป้าหมายที่ชุมชนสามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมได้มี 4 ประการ คือ³⁹

1) การป้องกันควบคุมอาชญากรรมและการกระทำผิด (crime control and crime prevention): เป็นมาตรการเชิงรุกที่มุ่งยับยั้งหรือชะลอสถานการณ์ที่อาจนำไปสู่การเกิดอาชญากรรม โดยเน้นการควบคุมและจัดระเบียบชุมชน รวมถึงการคาดการณ์และป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับบุคคล เวลา และสถานที่เสี่ยง ทั้งในกลุ่มที่อาจกระทำผิดและกลุ่มที่อาจตกเป็นเหยื่อ กิจกรรมในด้านนี้ครอบคลุมการให้ความรู้ การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และการจัดการกับการกระทำผิดกฎหมายหรือระเบียบชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือจากทั้งระบบยุติธรรมเชิงจารีตท้องถิ่น และเครือข่ายยุติธรรมชุมชน เน้นการใช้กลยุทธ์การควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการเป็นหลัก เพื่อสร้างชุมชนที่ปลอดภัยและมีระเบียบ

³⁹ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. ยุติธรรมชุมชน: ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมภาคประชาชน. ใน *ยุติธรรมชุมชน: บทบาทการอำนวยความสะดวกโดยชุมชนเพื่อชุมชน*. โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2550. หน้า 60 – 63.

2) *การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice and Conflict Management)*: เป็นกระบวนการที่มุ่งยุติหรือบรรเทาความขัดแย้งในชุมชนโดยใช้วิธีการที่ไม่รุนแรงและเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน กิจกรรมนี้ครอบคลุมการจัดการความขัดแย้งระหว่างบุคคล ระหว่างบุคคลกับกฎระเบียบของชุมชนหรือกฎหมายของรัฐ และระหว่างกฎระเบียบชุมชนกับกฎหมายรัฐ โดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น การไกล่เกลี่ย การประชุมฟื้นฟูสัมพันธภาพ และการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน เป้าหมายคือการสร้างความสมานฉันท์และแก้ไขปัญหาอย่างสันติ โดยชุมชนสามารถดำเนินการเองหรือประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดการความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพ

3) *การเยียวยาและการเสริมพลัง (community and victim empowerment)*: เป็นกระบวนการที่มุ่งบรรเทาผลกระทบจากอาชญากรรมหรือการกระทำผิด โดยเน้นการฟื้นฟูและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ผู้เสียหายและชุมชน กิจกรรมในด้านนี้ประกอบด้วย การติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงที่เกิดจากกระบวนการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ รวมถึงการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อช่วยเหลือและเสริมพลังให้แก่เหยื่ออาชญากรรม เช่น การจัดตั้งกลุ่มสนับสนุนสำหรับผู้เสียหาย โดยมีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ในชุมชน ลดผลกระทบทางลบจากอาชญากรรม และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ผู้ได้รับผลกระทบ ทั้งในระดับบุคคลและชุมชน

4) *การคืนคนดีกลับสู่ชุมชน (reintegration)*: เป็นกระบวนการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยมุ่งเน้นการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก โดยเฉพาะการคุมประพฤติ แทนการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมหลัก กิจกรรมในด้านนี้ครอบคลุมการแก้ไขฟื้นฟูทั้งด้านพฤติกรรมและจิตใจของผู้กระทำผิดทุกวัย รวมถึงผู้ได้รับการพักการลงโทษ โดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น การทำงานบริการสังคมในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นการทำงานทดแทนการกักขัง การชดเชยความเสียหาย หรือการทำด้วยความสมัครใจ นอกจากนี้ยังรวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ที่ช่วยเชื่อมโยงและสนับสนุนการกลับคืนสู่ชุมชนของผู้กระทำผิด โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้กระทำผิดสามารถปรับตัวและกลับมาเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.5.4 *โครงสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชน*

โครงสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นกระบวนการยุติธรรมที่ยับยั้งป้องกัน การแก้ไขฟื้นฟูข้อพิพาทในระดับชุมชนในรูปแบบการผสมระหว่างองค์กรภาครัฐและชุมชน หากข้อพิพาทไม่สามารถเจรจา ไกล่เกลี่ย และหาข้อตกลงได้ถึงค่อยนำข้อพิพาทไปสู่ยุติการและศาล

ต่อไป ทั้งนี้ โครงสร้างกระบวนการยุติธรรมชุมชนอาจมีการจัดตั้งรูปแบบคณะกรรมการชุมชน (Community Committees) ซึ่งประกอบด้วย⁴⁰

1) ผู้ที่เป็นตัวแทนภาคประชาสังคม (Civil Society Sector)

ผู้ที่เป็นตัวแทนภาคประชาสังคมเป็นผู้ทำหน้าที่ขั้นต้นในการดำเนินการประสานงานข้อพิพาทไปยังเจ้าหน้าที่ตัวแทนฝ่ายองค์กรที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ตำรวจ เนื่องจากประชาสังคมเป็นเครือข่ายการทำงานที่สร้างความสัมพันธ์หรือกิจกรรมการติดต่อสื่อสารของสังคม ทำหน้าที่เป็นตัวแทนรับแจ้งความผู้พิพาทของชุมชนและประสานงานไปยังตัวแทนอื่น ๆ เพื่อร่วมกันหารือและหาแนวทางแก้ไขข้อพิพาทบนพื้นฐานความสอดคล้องทางกฎหมายกระแสหลัก

2) เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Local Administration Sector)

เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ที่เข้ามาในฐานะสักขีพยานและให้คำแนะนำในการเจรจา การไกล่เกลี่ย และการตัดสินข้อพิพาทของคู่กรณี เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานทางปกครองของชุมชนที่มีหน้าที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน โดยการเป็นสื่อกลางในการผนึกกำลังและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชน ในฐานะหน่วยงานที่ต้องดูแลความสงบเรียบร้อยของท้องถิ่น จึงเข้ามามีบทบาทในกระบวนการยุติธรรมชุมชนเพื่อนำแนวทางการลดปัญหาข้อขัดแย้งในชุมชน

3) เจ้าหน้าที่ตำรวจ (Local Police Sector)

เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามามีบทบาทในกระบวนการยุติธรรมชุมชนในฐานะผู้ชี้แนะและชี้แนะแนวทางการเจรจา การไกล่เกลี่ย และการตัดสินข้อพิพาทของคู่กรณี ตามแนวทางที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้การแก้ไขข้อพิพาทอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง จุดประสงค์ของการให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามามีส่วนร่วม คือ การเสริมสร้างพลังชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม โดยมุ่งปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างตำรวจกับชุมชน และเพื่อให้เกิดความพึงพอใจของสาธารณะชนต่อการทำงานของหน่วยงานตำรวจ ในฐานะผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยของท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงเข้ามามีบทบาทในการรับฟังข้อเท็จจริง และแนะนำแนวทางการแก้ไขข้อพิพาทให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

⁴⁰ ทวีตรา เจริญ. รายงานฉบับสมบูรณ์ การเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ. หน้า 32-33.

4) ผู้ใหญ่บ้าน (Head of Community Sector)

ผู้ใหญ่บ้านคือผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการที่มาเป็นสักขีพยานและชี้นำแนวทางการเจรจา การไกล่เกลี่ย และการตัดสินข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี โดยใช้หลักการและทฤษฎีการมีส่วนร่วมแบบความเป็นตัวแทน ซึ่งผู้แทนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการพัฒนาชุมชน เช่น การวิเคราะห์ตัดสินใจ การวางแผน และการปฏิบัติตามแผน เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ทั้งนี้ ผู้ใหญ่บ้านจะชี้แนะแนวทางการพิพาทของคู่กรณีบนพื้นฐานของข้อมูลที่เคยเกิดขึ้นในชุมชน เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งและเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพของชุมชน

5) ผู้ที่เป็นตัวแทนคู่กรณี (Persecutor and Victim Sector)

ตัวแทนของคู่กรณีในข้อพิพาทที่เกิดขึ้นคือผู้กระทำและผู้ถูกกระทำหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะเข้ามาเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างตรงไปตรงมาและตั้งอยู่บนข้อเท็จจริง เพื่อหาแนวทางการแก้ไขและการเยียวยาร่วมกัน โดยกระบวนการยุติธรรมชุมชนมุ่งเน้นให้ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำเป็นศูนย์กลางในการเจรจา การไกล่เกลี่ย และการตัดสินใจ มากกว่าการเน้นการหาคู่กรณีที่กระทำผิดและการลงโทษ ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วน สะท้อนความต้องการของชุมชนได้ดียิ่งขึ้น และนำไปสู่การหาทางออกและการเยียวยาที่เหมาะสม

2.5.5 การใช้มาตรการอย่างอื่นแทนการลงโทษจำคุกและการแก้ไขผู้กระทำผิด

ในชุมชน

การบังคับโทษตามคำพิพากษามีหลากหลายรูปแบบ และมีแนวคิดในการหลีกเลี่ยงการลงโทษจำคุกที่มีประสิทธิภาพหลายวิธี ตั้งแต่การลงโทษระดับต่ำสุดไปจนถึงระดับสูงสุด เพื่อให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิดแต่ละคน และความร้ายแรงของการกระทำผิด ทั้งนี้ การลงโทษจำคุกมีข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาจำนวนนักโทษในเรือนจำที่เพิ่มสูงขึ้น จนทำให้เกิดสภาพแออัด และส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาผู้ต้องขังในเรือนจำ ซึ่งตามแนวคิดยุติธรรมชุมชน การใช้มาตรการอย่างอื่นแทนการลงโทษผู้กระทำผิดสามารถจัดลำดับได้ ดังนี้⁴¹

- 1) รอกการลงโทษ โดยกำหนดเงื่อนไขคุมประพฤติ
- 2) ปรับ
- 3) ริบทรัพย์
- 4) ชดใช้ค่าเสียหาย
- 5) ทำงานบริการสังคม

⁴¹ ประธาน วัฒนาวณิช และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชน: การศึกษาแนวคิดยุติธรรมชุมชนในการป้องกันอาชญากรรมและแก้ไขผู้กระทำผิด. หน้า 3.

- 6) คุมประพฤติแบบเข้มงวด
- 7) ควบคุมตัวในบ้าน
- 8) การใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวหรือควบคุม
- 9) ศูนย์รายงานตัวในเวลากลางวัน
- 10) บ้านกึ่งวิถีหรือการควบคุมตัวในชุมชน
- 11) การควบคุมตัวในค่ายแบบทหาร

2.6 แนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

แนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) เป็นปรากฏการณ์สำคัญในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 แนวคิดนี้เกิดจากการตระหนักถึงข้อจำกัดของระบบยุติธรรมทางอาญาแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการลงโทษผู้กระทำผิดเป็นหลัก

ในอดีต สังคมมนุษย์มีวิธีจัดการกับความขัดแย้งและอาชญากรรมที่หลากหลาย โดยมักเน้นการชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายและการรักษาความสงบสุขในชุมชน อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในการจัดการความยุติธรรม แนวคิดการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนได้กลายเป็นแนวทางหลัก ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 19 - 20 แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดได้รับความสนใจมากขึ้น แต่กลับละเลยบทบาทของผู้เสียหายและชุมชนในกระบวนการยุติธรรม จุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1970 เมื่อนักวิชาการและผู้ปฏิบัติเริ่มตั้งคำถามต่อประสิทธิภาพของระบบยุติธรรมทางอาญาแบบดั้งเดิม และเสนอแนวทางใหม่ที่สำคัญกับการเยียวยาความเสียหาย การฟื้นฟูความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม

แนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้รับการพัฒนาและนำไปปฏิบัติในหลายประเทศ เช่น แคนาดา นิวซีแลนด์ และออสเตรเลีย โดยได้รับอิทธิพลจากวิธีปฏิบัติของชนพื้นเมืองในการจัดการความขัดแย้ง นอกจากนี้ องค์การสหประชาชาติยังได้ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการนำแนวคิดนี้ไปใช้ในระดับนานาชาติ ปัจจุบัน แนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการจัดการกับอาชญากรรมและความขัดแย้ง โดยมุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการชดเชยเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหาย การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด และการเสริมสร้างความปลอดภัยในชุมชน ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมที่มีความยุติธรรมและสมานฉันท์อย่างยั่งยืน

2.6.1 ความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

จากแนวคิดเรื่องยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้มีผู้ให้คำจำกัดความหรือความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ไว้ดังนี้⁴²

สหประชาชาติ อธิบายว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง การอำนวยความสะดวกที่ต้องการทำให้ทุกฝ่ายซึ่งได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม ได้กลับคืนสู่สภาพดี เช่นเดิมอันเป็นการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมซึ่งเป็นเป้าหมายสุดท้าย

Susan Shape อธิบายว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นแนวความคิดที่มีรากฐานแตกต่างจากการอำนวยความสะดวกยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน โดยมุ่งให้ความสำคัญกับสิ่งซึ่งจำเป็นต้องได้รับการเยียวยาสำหรับเหยื่ออาชญากรรม และสิ่งซึ่งควรแก้ไขปรับปรุงสำหรับผู้กระทำผิด และสิ่งซึ่งควรเรียนรู้เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นในสังคม สำหรับชุมชนแนวคิดนี้ถือเอาเหยื่ออาชญากรรมเป็นศูนย์กลางกำหนดว่าอันตรายที่ตนได้รับคืออะไร และการชดใช้เยียวยาที่เหมาะสมสำหรับตนมีขนาดเท่าใด ในขณะที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการเรียกร้องความรับผิดชอบจากผู้กระทำผิด ให้การสนับสนุนเหยื่ออาชญากรรม และประกันโอกาสในการแก้ไขฟื้นฟูตนเองของผู้กระทำผิด นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้สะท้อนความเชื่อที่ว่าความยุติธรรมเป็นสิ่งที่เข้าถึงได้และบรรลุถึงได้มากที่สุดหากดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายดังนี้ คือ

- 1) มีการเห็นพ้องต้องกันเกิดขึ้นระหว่างเหยื่ออาชญากรรมผู้กระทำผิดและชุมชนในเวทีที่จัดให้ทุกฝ่ายได้แสดงการมีส่วนร่วมกันต่ออาชญากรรมที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง
- 2) สิ่งที่แตกร้าและสะเทือนใจนั้นได้รับการแก้ไขเยียวยา
- 3) ได้บรรลุถึงการแสดงความรับผิดชอบและสำนึกต่อการกระทำผิดที่เกิดขึ้น
- 4) โยงยึดผูกพันสิ่งที่แตกแยกให้กับคืนสมานฉันท์กันอีกครั้งและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในการป้องกันอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในครั้งต่อ ๆ ไป

John Braithwaite อธิบายว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง การบรรเทาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมให้กับสู่สภาพดีดังเดิม โดยเยียวยาสมานฉันท์ให้เหยื่ออาชญากรรมรู้สึกว่ามีคามมั่นคงปลอดภัยกับคืนมาอีกครั้ง โดยทำให้เหยื่ออาชญากรรมเป็นศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรม ขณะเดียวกันก็บูรณาการผู้กระทำผิดและสังคมเข้าด้วยกัน

⁴² อัจฉริยา ชูตินันท์. รายงานผลการวิจัย กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนเพื่อหันเหคดีเด็กและเยาวชนโดยไม่ต้องขึ้นสู่ศาลเยาวชนและครอบครัว. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. กรุงเทพฯ. 2551. หน้า 18-21.

Mark S. Umbreit อธิบายว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นเรื่องที่ถือเอาเหยื่ออาชญากรรมเป็นศูนย์กลางโดยการจัดการกับอาชญากรรมจะกระทำโดยให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำผิด ได้แก่ เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิด ครอบครัวของทั้งสองฝ่าย และตัวแทนชุมชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการจัดการกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม โดยตระหนักถึงความสำคัญในการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการในการให้ความช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม และกระตุ้นให้ผู้กระทำความผิดได้แสดงความรับผิดชอบโดยตรงต่อบุคคลหรือชุมชนที่เขาได้กระทำละเมิด พื้นฟูความเสียหายวัตถุและอารมณ์ความรู้สึกของเหยื่ออาชญากรรมในระดับที่พอจะทำได้ และสนับสนุนให้ผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสพัฒนาความสามารถและกลับคืนเป็นคนดีของสังคม รวมทั้งทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและปลอดภัยโดยพลังของชุมชนเอง

Tony F Marshall อธิบายว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่ให้คู่กรณีทุกฝ่ายซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสีย หรือเกี่ยวพันกับความผิดเฉพาะ มาร่วมกันแก้ไขปัญหาว่าจะจัดการกับผลภายหลังการกระทำความผิดอย่างไรรวมทั้งความเกี่ยวพันกับผลของการกระทำความผิดที่จะมีต่อไปในอนาคต

Howard Zehr อธิบายว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีความเสี่ยงในความผิดเฉพาะอย่าง มาประสานความร่วมมือกันในการชี้แจงความเสียหาย ความต้องการที่จะได้รับการชดเชย และความผูกมัดให้ต้องกระทำ ตลอดจนแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การเยียวยาและทำสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้องมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ อธิบายว่า คำภาษาไทยที่เรียกว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ไม่ตรงกับคำว่า Restorative Justice หรือ Restoration ในภาษาอังกฤษ ซึ่งแปลว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงปฏิสังขรณ์ และถ้าใช้คำว่ากระบวนการอำนวยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์น่าจะสื่อความหมายได้ดี เพราะเป้าหมายสุดท้ายของ Restorative Justice นั้น คือต้องการทำให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบกับคืนสู่สภาพดีดังเดิมอันเป็นการสร้างความสมานฉันท์ในสังคม

อย่างไรก็ดี กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจแยกอธิบายได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

1) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง กระบวนการที่ไม่เป็นทางการ โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มาพบกันในบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดความสมานฉันท์ปรองดอง ส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดได้สำนึก ได้ชดเชย และส่งเสริมให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งกระบวนการที่ใช้อยู่ในต่างประเทศมีหลายรูปแบบ ได้แก่ การประชุมกลุ่มครอบครัว ประชุมกลุ่มชุมชน หรือเป็นการประชุมวงกลม เป็นต้น ไม่ว่าจะประชุมในรูปแบบใดก็ตามสำคัญอยู่ที่การสร้างความปลอดภัยของทุกฝ่ายให้เกิดขึ้น

2) ผลลัพธ์ที่จะก่อให้เกิดความสมานฉันท์ คือ การแสดงความสำนึกผิด การยินยอมที่จะปรับพฤติกรรม และการที่ผู้กระทำผิดพร้อมเยียวยาชดเชยให้กับผู้เสียหาย ซึ่งอาจไม่ใช่เรื่องเงินอย่างเดียว อาจเป็นการบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะ หรืออื่น ๆ แล้วแต่กรณี

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย อธิบายว่า ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง กระบวนการยุติธรรมทางเลือกรูปแบบหนึ่งที่มีลักษณะเด่น คือ เป็นทั้งปรัชญาแนวคิดและกระบวนการวิธีจัดการความขัดแย้งพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ การกระทำผิดของอาชญากรรม ด้วยการคำนึงถึงเหยื่ออาชญากรรมและชุมชนผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นศูนย์กลาง โดยใช้กิจกรรมชุมชนเชิงสมานฉันท์ที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ได้แก่ ผู้กระทำผิด เหยื่ออาชญากรรม ผู้แทนชุมชน และมีเจ้าหน้าที่หรือคนการทำหน้าที่ประสานการประชุม โดยอาจมีผู้สนับสนุนของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายรวมทั้งผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมด้วยก็ได้ การประชุมจะสร้างความตระหนักต่อความขัดแย้งหรือความเสียหายแก่ผู้กระทำผิดที่ไปสู่การเยียวยาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม ทั้งทางร่างกาย ทรัพย์สิน ลดความสัมพันธ์ รวมทั้งสร้างแผนความรับผิดชอบหรือสัญญาข้อตกลงที่เป็นไปได้สำหรับผู้กระทำผิดหรือสำหรับทั้งสองฝ่ายร่วมกัน อันนำไปสู่ผลลัพธ์แห่งความสมานฉันท์ของสังคม

กล่าวโดยสรุป ความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) หมายถึง กระบวนการที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายให้กลับคืนความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยใช้วิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมหลายฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายผู้กระทำความผิด ฝ่ายผู้เสียหาย สังคม ชุมชน และเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแทนการลงโทษจำคุกหรือลงโทษอื่นตามที่กฎหมายกำหนด⁴³ ซึ่งนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ให้นิยามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ และมีรายละเอียดของหลักการแตกต่างกันไป

2.6.2 หลักการสำคัญของแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

หลักการที่สำคัญของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในทางอาญาประกอบด้วยแนวคิดดังต่อไปนี้⁴⁴

1) อาชญากรรมไม่เพียงเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายและละเมิดบรรทัดฐานสังคม แต่ยังสร้างความเสียหายต่อผู้เสียหายและทำลายสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคม แนวคิดนี้แตกต่างจากมุมมองดั้งเดิมที่มองว่าอาชญากรรมเป็นการกระทำผิดต่อรัฐ โดยเน้นผลกระทบต่อบุคคลมากกว่า การมองในมุมนี้ช่วยให้เห็นถึงความสำคัญของการฟื้นฟู

⁴³ ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย. *กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม*. โครงการวิจัยสถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2553. หน้า 37.

⁴⁴ เฟลิตตา ตันรังสรรค์. *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการกระทำความผิดอาญาของเด็กหรือเยาวชน*. วารสาร จุลนิติ, พ.ศ.-ม.ย. 2553. หน้า 56.

ความสัมพันธ์และความสมดุลในสังคม นอกเหนือจากการลงโทษตามกฎหมาย ซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ครอบคลุมและยั่งยืนมากขึ้น

2) กระบวนการยุติธรรมไม่ควรมุ่งเน้นเพียงการลงโทษผู้กระทำผิดเพื่อแก้แค้นทดแทน (Retribution) ช่มชู้ยับยั้ง (Deterrent) และตัดโอกาสการกระทำผิดซ้ำ (Incapacitation) แต่ควรมุ่งเน้นการบรรเทาความเสียหายและฟื้นฟูทุกฝ่ายให้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม (Restoration) ซึ่งเป็นที่มาของแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ซึ่งแนวคิดนี้เน้นการสร้าง ความเข้าใจระหว่างผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย การชดเชยความเสียหาย และการหาวิธีป้องกันการกระทำผิดซ้ำในอนาคต โดยมุ่งหวังให้เกิดการเยียวยาทางจิตใจและสังคมควบคู่ไปกับการลงโทษตามกฎหมาย

3) รัฐไม่ควรผูกขาดการดำเนินการที่มุ่งเน้นการลงโทษเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมแต่เพียงอย่างเดียว แต่ควรเปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด และชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการหาทางออกและแก้ปัญหาาร่วมกัน การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายนี้ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของในกระบวนการยุติธรรม เสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกัน และนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ตรงจุดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ ยังช่วยลดภาระของระบบยุติธรรมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลความสงบเรียบร้อย

4) แนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เปลี่ยนคำถามพื้นฐานจากการมุ่งเน้นที่ตัวบทกฎหมายและการลงโทษผู้กระทำผิด มาเป็นการพิจารณาถึงความเสียหายหรือผลกระทบที่เกิดขึ้น วิธีการแก้ไขเยียวยาให้ทุกฝ่ายกลับคืนสู่สภาพเดิม และการระงับผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขเยียวยา รวมถึงวิธีการที่จะใช้ การเปลี่ยนแปลงมุมมองนี้ช่วยทำให้เกิดการแก้ปัญหาที่ครอบคลุมมากขึ้น โดยคำนึงถึงผลกระทบในระยะยาวต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด ครอบครัว และชุมชน การมองปัญหาในลักษณะนี้นำไปสู่การออกแบบกระบวนการยุติธรรมที่มีความยืดหยุ่น เหมาะสมกับแต่ละกรณี และมุ่งเน้นการสร้างสมานฉันท์ในสังคมในระยะยาว

2.6.3 รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศต่าง ๆ อาจมีรูปแบบที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของประเทศนั้น ๆ ซึ่งสามารถจำแนกได้ 4 รูปแบบ ดังนี้⁴⁵

1) รูปแบบการไกล่เกลี่ยเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิด

การไกล่เกลี่ยเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิด (Victim-Offender Mediation) เป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มุ่งเน้นการเผชิญหน้าโดยตรง

⁴⁵ ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย. กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม. หน้า 43-48.

ระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำผิด โดยมีเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมหรืออาสาสมัครทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน วิธีการนี้ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในหลายประเทศในทวีปยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี และสหราชอาณาจักร โดยถือเป็นทางเลือกที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความเข้าใจและการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างผู้เกี่ยวข้องในคดีอาญา กระบวนการนี้ตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความยุติธรรม การทำดีเพื่อแก้ตัว และมาตรการปรับปรุงตัวเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำในอนาคต นอกจากนี้ ยังเน้นการสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัยและเป็นกลาง เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายสามารถแสดงความรู้สึกและความคิดเห็นได้อย่างเปิดเผยและตรงไปตรงมา

วัตถุประสงค์หลักของการไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิดคือการตอบสนองความต้องการให้ทั้งสองฝ่ายได้รับรู้ข้อมูลและมุมมองของกันและกัน ผู้กระทำผิดมีโอกาสนอธิบายถึงเหตุผลและสถานการณ์ที่นำไปสู่การกระทำผิด ในขณะที่ผู้เสียหายสามารถบอกเล่าถึงผลกระทบและความเสียหายที่ได้รับ กระบวนการนี้ช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งซึ่งระหว่างทั้งสองฝ่ายและนำไปสู่การหาทางออกร่วมกัน โดยเฉพาะในเรื่องของการชดเชยความเสียหายและการแสดงความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด นอกจากนี้ ยังมีกระบวนการติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติตามข้อตกลงของผู้กระทำผิด เพื่อให้มั่นใจว่าการชดเชยและการแก้ไขฟื้นฟูเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การไกล่เกลี่ยในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นี้แตกต่างจากการไกล่เกลี่ยทั่วไปในกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากไม่ได้มุ่งเน้นที่การพิสูจน์ความผิดหรือการลดหย่อนโทษ แต่เริ่มต้นด้วยการยอมรับร่วมกันว่ามีการกระทำผิดเกิดขึ้น และมุ่งสู่การสร้างความร่วมมือกันเกี่ยวกับผลกระทบของการกระทำผิดนั้น กระบวนการนี้ยังช่วยให้ผู้เสียหายรู้สึกว่าการรับฟังและเยียวยา ในขณะที่ผู้กระทำผิดมีโอกาสสำนึกผิดและแสดงความรับผิดชอบอย่างแท้จริง ซึ่งนำไปสู่การลดอัตราการกระทำผิดซ้ำและการสร้างความปรองดองในสังคม นอกจากนี้ การไกล่เกลี่ยระหว่างเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิดยังสามารถช่วยลดภาระของระบบยุติธรรมและประหยัดทรัพยากรในการดำเนินคดี โดยเฉพาะในกรณีความผิดที่ไม่รุนแรง ทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องและสังคมโดยรวม

2) รูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัว

การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conferences) เป็นรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีต้นกำเนิดจากประเทศนิวซีแลนด์ โดยได้รับอิทธิพลจากแนวปฏิบัติของชาวเมารี ก่อนที่จะแพร่หลายไปยังประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก รวมถึงออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป แอฟริกา และประเทศไทย กระบวนการนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับการไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิด แต่มีความพิเศษตรงที่เปิดโอกาสให้บุคคลอื่นในครอบครัวและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการด้วย แม้ว่าจะเริ่มต้นใช้กับการกระทำผิดของเยาวชน แต่ปัจจุบันได้ขยายขอบเขตให้ครอบคลุมถึงการกระทำผิดของผู้ใหญ่เช่นกัน

รูปแบบทั่วไปของการประชุมกลุ่มครอบครัวมักประกอบด้วยผู้เข้าร่วมประมาณ 12 คน และมีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจน โดยเริ่มจากผู้ดำเนินการประชุมชี้แจงขั้นตอนตามด้วยการให้ผู้กระทำความผิดเล่าถึงเหตุการณ์และสาเหตุของการกระทำผิด จากนั้นผู้เสียหายจะได้แบ่งปันประสบการณ์และความรู้สึกของตน รวมทั้งตั้งคำถามเกี่ยวกับการกระทำผิด ต่อมา สมาชิกในครอบครัวและเพื่อนของทั้งสองฝ่ายจะได้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึก โดยเริ่มจากฝ่ายผู้เสียหายก่อน หลังจากนั้น ผู้ประสานงานจะนำการเจรจาเพื่อหาแนวทางในการชดเชยความเสียหายและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ

จุดเด่นของการประชุมกลุ่มครอบครัวคือการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ โดยคนในครอบครัวและชุมชนจะทำหน้าที่คอยดูแล สอดส่อง และประคับประคองผู้กระทำความผิดไม่ให้หวนกลับไปกระทำความผิดอีก นอกจากนี้ กระบวนการนี้ยังคำนึงถึงการชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายและการสร้างความปลอดภัยให้แก่สังคม ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการเยียวยาผู้เสียหาย การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม

อย่างไรก็ตาม การประชุมกลุ่มครอบครัวอาจเผชิญความท้าทายในบางประเด็น เช่น การหาข้อยุติเรื่องค่าเสียหายและการทำข้อตกลงเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำ ซึ่งอาจต้องใช้เวลาในการเจรจาและหาทางออกร่วมกัน นอกจากนี้ ความสำเร็จของกระบวนการนี้ยังขึ้นอยู่กับความร่วมมือและความมุ่งมั่นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการติดตามผลอย่างต่อเนื่องเพื่อให้แน่ใจว่าข้อตกลงต่าง ๆ ได้รับการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ การประชุมกลุ่มครอบครัวถือเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความปรองดองและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในระดับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและชุมชน

3) การเตือนแบบ Wagga Wagga

การเตือนแบบ Wagga Wagga เป็นรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีจุดกำเนิดในประเทศออสเตรเลีย เมื่อปี ค.ศ. 1990 โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจชุมชนในรัฐนิวเซาท์เวลส์ แนวคิดนี้เกิดจากการผสมผสานระหว่างอำนาจการเตือนของตำรวจตามกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) กับรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัว โดยมีเอกลักษณ์สำคัญคือการตำหนิผู้กระทำความผิดด้วยความรักและความเมตตา แทนที่จะเป็นการต่อต้านหรือประณามตัวบุคคล

กระบวนการเตือนแบบ Wagga Wagga มีลักษณะเด่นหลายประการ ประการแรก ตำรวจเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินการ โดยมีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไขเพิ่มเติมในกระบวนการเตือน ประการที่สอง กระบวนการนี้เน้นที่พฤติกรรมของผู้กระทำความผิด มากกว่าการมุ่งเน้นที่ตัวบุคคล ประการที่สาม มีการกำหนดขั้นตอนการพูดคุยและแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ เพื่อป้องกันการเตือนตามอำเภอใจหรือการเกิดความขัดแย้งเพิ่มเติม ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายสำคัญของการเตือนแบบ Wagga Wagga คือการสร้างความตระหนักให้ผู้กระทำความผิดเข้าใจถึงผลกระทบของ

การกระทำของตน และป้องกันการกระทำผิดซ้ำ โดยเน้นการให้โอกาสและการยกเว้นโทษเฉพาะครั้งนี้นี้เท่านั้น กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่มุ่งแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำผิด แต่ยังช่วยสร้างความเข้าใจและการยอมรับในชุมชน อันเป็นการลดโอกาสในการกลับไปกระทำผิดซ้ำ

ความสำเร็จของการเตือนแบบ Wagga Wagga ทำให้แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับและนำไปปรับใช้ในหลายประเทศทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นในสถานีตำรวจของออสเตรเลีย ยุโรป อเมริกาเหนือ แอฟริกาใต้ สหรัฐอเมริกา (โดยเฉพาะในมลรัฐฟิลาเดลเฟีย) และอังกฤษ การแพร่หลายของแนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการจัดการกับอาชญากรรมเบาและการป้องกันการกระทำผิดซ้ำ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและผู้กระทำผิดครั้งแรก

4) การลงโทษในที่ประชุม (Circle Sentencing)

การลงโทษในที่ประชุม (Circle Sentencing) เป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีจุดเริ่มต้นในประเทศแคนาดาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992 แนวคิดนี้มีรากฐานมาจากวิถีปฏิบัติของชนพื้นเมืองอะบอริจิน และได้รับการพัฒนาให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพิจารณาคดีในศาล โดยมีเป้าหมายหลักในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้เสียหาย ชุมชน และผู้กระทำความผิดในกระบวนการยุติธรรม

กระบวนการลงโทษในที่ประชุมมีลักษณะเด่นหลายประการ ดังนี้

(1) *การเริ่มต้น:* กระบวนการเริ่มจากการที่ทนายความของจำเลยเสนอต่อศาลเพื่อขอใช้วิธีการนี้แทนการกำหนดโทษโดยคำพิพากษาปกติ

(2) *เงื่อนไขการใช้:* ใช้กับความผิดที่ค่อนข้างร้ายแรง โดยผู้กระทำผิดต้องรับสารภาพและยอมรับผิดขอต่อการกระทำของตน

(3) *รูปแบบการประชุม:* ผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 15-20 คน นั่งเป็นวงกลม โดยมีผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือในชุมชนเป็นประธาน

(4) *ขั้นตอนการประชุม:* เริ่มจากการอ่านข้อกล่าวหา การแถลงคดีโดยพนักงานอัยการและทนายจำเลย ตามด้วยการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมในประเด็นต่างๆ เช่น สาเหตุของการกระทำผิด ผลกระทบต่อชุมชน แนวทางป้องกันอาชญากรรม และวิธีการเยียวยาความเสียหาย

(5) *การประชุมสองครั้ง:* ครั้งแรกเพื่อกำหนดข้อปฏิบัติสำหรับผู้กระทำผิด และครั้งที่สองเพื่อประเมินผลการปฏิบัติตามข้อกำหนดและกำหนดบทลงโทษ

(6) *การมีส่วนร่วมของผู้กระทำผิด:* ผู้กระทำผิดมีโอกาสนิยายสาเหตุของการกระทำผิด รับฟังผลกระทบต่อผู้เสียหายและชุมชน และมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการลงโทษและเยียวยา

(7) บรรยายการประชุม: เน้นการสื่อสารด้วยความเข้าใจ เห็นอก-เห็นใจ และการขอโทษอย่างจริงจัง

การลงโทษในที่ประชุมมีข้อดีหลายประการ เช่น การสร้างความรับผิดชอบในผู้กระทำผิด การให้โอกาสผู้เสียหายและชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม และการส่งเสริมการฟื้นฟูความสัมพันธ์ในชุมชน อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้ก็มีข้อจำกัด เช่น การใช้เวลานานและต้องการการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย ซึ่งอาจไม่เหมาะกับคดีเล็กน้อยหรือชุมชนที่ขาดความเข้มแข็ง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการลงโทษในที่ประชุมจะไม่ได้ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจนในกฎหมาย แต่ก็ได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม โดยอาศัยดุลพินิจของศาลในการนำมาใช้ก่อนการมีคำพิพากษา วิธีการนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของระบบยุติธรรมที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูและการมีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้น

2.6.4 ประเภทคดีที่นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้

ประเภทคดีที่สามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้เพื่อหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก มีดังนี้⁴⁶

1) ความผิดที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำผิด

ประเทศออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และหลายประเทศในยุโรป เช่น อังกฤษ เยอรมัน และออสเตรีย รวมทั้งแคนาดาและสหรัฐอเมริกา ได้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด โดยบางประเทศมีการบัญญัติเป็นกฎหมายอย่างชัดเจน ประเทศไทยก็ได้นำวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนมาใช้กับเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดเช่นกัน วิธีการนี้ช่วยให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้จากความผิดพลาด และมีโอกาสแก้ไขพฤติกรรมโดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมแบบปกติ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่ออนาคตของพวกเขา

2) ความผิดที่เกิดจากความรุนแรงในครอบครัว

กรณีความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาสังคมที่อาจอาชญากรรมที่ต้องการกระบวนการยุติธรรมเฉพาะ โดยให้ความสำคัญกับเหยื่อหรือผู้เสียหายในฐานะประธานของปัญหา คำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้เสียหาย และแสวงหาวิธีการให้ผู้กระทำความผิดเยียวยาจิตใจและปรับปรุงพฤติกรรม กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ในครอบครัวและป้องกันการเกิดความรุนแรงซ้ำในอนาคต โดยเน้นการแก้ไขปัญหาค่าที่ต้นเหตุมากกว่าการลงโทษเพียงอย่างเดียว

⁴⁶ อัจฉริยา ชูตินันท์. รายงานผลการวิจัย กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนเพื่อหันเหคดีเด็กและเยาวชนโดยไม่ต้องขึ้นสู่ศาลเยาวชนและครอบครัว. หน้า 24-25.

3) ความผิดอาญาส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้

คดีประเภทนี้เป็นความผิดที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความได้ ซึ่งมักเป็นความผิดที่กระทบต่อสิทธิส่วนบุคคลมากกว่าสาธารณชน กฎหมายอนุญาตให้ถอนคำร้องทุกข์และยอมความได้ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเหมาะสมกับคดีประเภทนี้ เพราะเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้พูดคุย ทำความเข้าใจ และหาทางออกร่วมกัน โดยไม่จำเป็นต้องนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมแบบปกติ

4) ข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา

ในกรณีที่การกระทำผิดมีความรับผิดชอบทั้งทางแพ่งและทางอาญา ผู้กระทำผิดต้องรับโทษทางอาญาและชดเชยค่าเสียหายทางแพ่ง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถช่วยระงับข้อพิพาททั้งสองส่วนได้พร้อมกัน โดยเปิดโอกาสให้คู่กรณีเจรจาตกลงกันทั้งในเรื่องการชดเชยค่าเสียหายและการยุติคดีอาญา ซึ่งอาจทำให้การระงับข้อพิพาทเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5) ความผิดที่มีโทษเล็กน้อย

แม้ความผิดลักษณะนี้จะเป็นความผิดต่อแผ่นดินที่มีโทษเล็กน้อย แต่ยังคงต้องผ่านกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามปกติ การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีประเภทนี้ช่วยเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ลดการใช้โทษจำคุกกระยะสั้นที่อาจก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี และช่วยลดความแออัดในเรือนจำ นอกจากนี้ ยังเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้แก้ไขพฤติกรรมและชดเชยความเสียหายโดยตรงต่อผู้เสียหายและชุมชน ซึ่งอาจมีประสิทธิภาพในการป้องกันการกระทำผิดซ้ำมากกว่าการลงโทษแบบดั้งเดิม

2.6.5 ขั้นตอนที่น่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นมาตรการที่สามารถใช้ได้ในทุกขั้นตอนทั้งก่อนการพิจารณาคดี ระหว่างการพิจารณาคดี และภายหลังการพิพากษาคดี ดังนี้⁴⁷

1) ขั้นตอนก่อนคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

ขั้นตอนก่อนคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม เป็นการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในชุมชนมาใช้เพื่อไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่ไม่ซับซ้อน สำหรับคดีอาญาบางประเภทที่ไม่ร้ายแรง ก่อนมีการร้องทุกข์กล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวน เครือข่ายยุติธรรมชุมชนอาจจัดให้มีการเข้าร่วมประชุมเพื่อฟื้นฟูความยุติธรรมเชิงจารีตในชุมชนของตนในขั้นตอนนี้ได้ ตัวอย่างเช่น

(1) การจัดการความขัดแย้งหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์และพฤติกรรมเกรงของเด็กหรือเยาวชนในโรงเรียน

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 26-27.

(2) การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างกรณีไม่ร้ายแรง เช่น การอนาจาร การล่วงละเมิดทางเพศด้วยวาจา

(3) การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างเพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน เช่น ปัญหาเสียงดังรบกวน หรือการใช้พื้นที่สาธารณะ

(4) การจัดการกับความขัดแย้งในครอบครัวที่ยังไม่รุนแรงถึงขั้นเป็นคดีความ

2) ขั้นตอนเมื่อคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและก่อนพิพากษาคดี

ขั้นตอนเมื่อคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและก่อนพิพากษาคดี เป็นการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในชั้นตำรวจ ชั้นอัยการ และชั้นพิจารณาคดีของศาล ดังนี้

(1) ในชั้นตำรวจ: พนักงานสอบสวนสามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในคดีความผิดหูโทะซ คดีความผิดอันยอมความได้ คดีความผิดอาญาที่เกิดจากการกระทำโดยประมาท และคดีความผิดที่เกิดจากความรุนแรงในครอบครัว

(2) ในชั้นอัยการ: พนักงานอัยการสามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้โดยใช้หลักการชะลอการฟ้องประกอบในคดีความรุนแรงในครอบครัวระหว่างสามีภรรยา คดีที่ไม่เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะในการฟ้องร้องดำเนินคดี คดีเด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด

(3) ในชั้นพิจารณาคดีของศาล: สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ตลอดเวลาก่อนที่จะมีคำพิพากษา หรือในขั้นตอนการสืบเสาะและพินิจของงานคุมประพฤติ การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในขั้นตอนนี้ช่วยลดภาระของศาล เปิดโอกาสให้คู่กรณีได้หาทางออกร่วมกัน และอาจนำไปสู่การลดโทษหรือใช้มาตรการอื่นแทนการจำคุกขั้นตอนหลังจากพิพากษาคดี

3) ขั้นตอนหลังจากพิพากษาคดี

เป็นการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในชั้นราชทัณฑ์ โดยสามารถดำเนินการได้ในกรณีต่อไปนี้:

(1) เมื่อผู้กระทำความผิดได้รับการพักการลงโทษ

(2) ในเวลาใดก่อนที่ผู้กระทำความผิดจะสิ้นสุดการรับโทษจำคุกและกลับคืนสู่ชุมชน

(3) ระหว่างการคุมประพฤติหรือการทำงานบริการสังคม

ในขั้นตอนนี้ สามารถนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในรูปแบบการไกล่เกลี่ยระหว่างเหยื่อและผู้กระทำความผิดมาใช้ได้ เพื่อช่วยให้ผู้กระทำความผิดได้ตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำของตน เปิดโอกาสให้แสดงความรับผิดชอบและขอโทษ ตลอดจนวางแผน

การชดใช้ความเสียหายหรือฟื้นฟูความสัมพันธ์กับผู้เสียหายและชุมชน ซึ่งจะช่วยสนับสนุนกระบวนการกลับคืนสู่สังคมของผู้กระทำความผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.6.6 การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้ในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์และการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิด โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการทำให้ทุกฝ่ายสามารถกลับคืนสู่สภาพดีดั้งเดิม สร้างความสมานฉันท์ และส่งเสริมความปรองดองในสังคม หลายประเทศทั่วโลก รวมถึงนิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น สิงคโปร์ สหรัฐอเมริกา แคนาดา และประเทศไทย ได้นำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการจัดการกับปัญหาการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน โดยมีมุมมองที่แตกต่างจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก กล่าวคือ มองว่าการกระทำความผิดเป็นเรื่องระหว่างบุคคลมากกว่าการกระทำต่อรัฐ แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการนำเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคมโดยเร็ว โดยไม่ต้องการสร้างตราบาปหรือผลกระทบเชิงลบในระยะยาวต่อชีวิตของพวกเขา ดังนั้น วิธีการตอบสนองต่อการกระทำความผิดจึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างความสำนึกผิดและการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชน⁴⁸

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นี้มีจุดเด่นคือการมุ่งเน้นการฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ โดยเชื่อว่าวิธีการนี้จะช่วยให้เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดสามารถกลับตัวเป็นคนดีและกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า นอกจากนี้ ยังช่วยลดการตีตราและผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ดังนี้

- 1) การส่งเสริมให้เด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดยอมรับผิดและสำนึกในการกระทำของตน
- 2) การสนับสนุนให้มีการชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิด
- 3) การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิด ผู้เสียหาย และชุมชน ได้มีโอกาสพูดคุยและปรับความเข้าใจร่วมกัน
- 4) การให้โอกาสเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดได้ทำความดีเพื่อไถ่โทษ และแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม

กล่าวโดยสรุป กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ถูกนำมาใช้เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก แต่ไม่ใช่เพื่อทดแทนกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก กระบวนการ

⁴⁸ อัจฉริยา ชูตินันท์. รายงานผลการวิจัย กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนเพื่อหันเหคดีเด็กและเยาวชนโดยไม่ต้องขึ้นสู่ศาลเยาวชนและครอบครัว. หน้า 27.

ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มุ่งแก้ไขปัญหาและสร้างความพึงพอใจแก่ทุกฝ่าย ส่งเสริมจิตสำนึกที่ดีในการอยู่ร่วมกันในสังคม สร้างความสามัคคี ลดภาระของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก และป้องกันการกระทำผิดซ้ำ⁴⁹ อย่างไรก็ตาม การนำกระบวนการนี้มาใช้อาจต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และระบบกฎหมายของแต่ละประเทศ รวมถึงต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของทุกฝ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

3. ปัจจัยและสาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

การศึกษาปัจจัยและสาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเข้าใจและจัดการกับปัญหาอาชญากรรมในกลุ่มอายุนี ความเข้าใจดังกล่าวเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของอัตราการกระทำผิด และยังเป็นประโยชน์ในการวางแผนป้องกันการกระทำผิดซ้ำ การศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเผยให้เห็นว่าสาเหตุของการกระทำผิดมีความหลากหลายและมักมีความเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ดังนั้น การวิเคราะห์ปัจจัยเหล่านี้รอบด้านจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนามาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อการลดอัตราการกระทำผิดและการกระทำผิดซ้ำในระยะยาว

3.1 ทฤษฎีที่อธิบายสาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

การกระทำผิดอาญาของเด็กและเยาวชนเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนและมีสาเหตุมาจากปัจจัยหลากหลาย นักวิชาการได้พยายามอธิบายปรากฏการณ์นี้ผ่านทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจถึงรากเหง้าของปัญหาและหาแนวทางในการป้องกันแก้ไข ทฤษฎีพื้นฐานที่มีความเกี่ยวข้องอย่างชัดเจนกับพฤติกรรมกระทำผิดของเด็กและเยาวชนไม่เพียงแต่อธิบายสาเหตุของการกระทำผิดเท่านั้น แต่ยังสามารถขยายความเข้าใจไปสู่พฤติกรรมด้านอื่น ๆ ของเด็กและเยาวชนได้อีกด้วย การศึกษาทฤษฎีเหล่านี้จะช่วยให้เราเข้าใจถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชน และนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทฤษฎีที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพฤติกรรมกระทำผิดของเด็กและเยาวชนมีหลายทฤษฎีด้วยกัน ดังนี้⁵⁰

3.1.1 กลุ่มทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุในการกระทำผิดในกรณีทั่วไป

1) *ทฤษฎีเจตจำนงอิสระ*: ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนความเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลโดยธรรมชาติ แต่ขณะเดียวกันก็ยึดประโยชน์ส่วนตัวและแสวงหาความสุขเป็นที่ตั้ง ดังนั้น

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 27.

⁵⁰ วรภัทร รัตนพานิชย์. กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน. หน้า 17-24.

มนุษย์จึงมีเจตจำนงอิสระในการตัดสินใจเลือกกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดก็ได้ การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมใด ๆ ของมนุษย์จึงเป็นผลมาจากการชั่งน้ำหนักระหว่างความสุขหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ กับความทุกข์หรือผลเสียที่อาจเกิดขึ้นตามมา โดยทั่วไปแล้ว มนุษย์มักจะเลือกทางที่นำมาซึ่งความสุขและหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด การกำหนดโทษที่เหมาะสมกับความผิดจะมีผลโดยตรงต่อการตัดสินใจที่จะกระทำความผิด หากบทลงโทษเบาเกินไป อาจไม่สามารถยับยั้งการกระทำผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้กระทำผิดอาจเห็นว่าผลประโยชน์ที่จะได้รับมีมากกว่าความเสี่ยงที่จะถูกลงโทษ

2) *ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล*: ทฤษฎีนี้เป็นแขนงหนึ่งที่เกิดขึ้นมาจากทฤษฎีเจตจำนงอิสระของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม โดยตั้งอยู่บนความเชื่อว่า "อาชญากรเป็นผู้ที่รู้จักเหตุผล" ตามทฤษฎีนี้ อาชญากรจะประเมินความเสี่ยงโดยพิจารณาไตร่ตรองและชั่งน้ำหนักระหว่างเหตุผลส่วนตัว เช่น ความอยาก ความต้องการ ความโกรธ การแก้แค้น ความหึงหวง ความคับแค้น กับผลประโยชน์และผลที่ตามมาจากการประกอบอาชญากรรม หากพบว่าความเสี่ยงมีมากกว่าประโยชน์ที่จะได้รับ ก็จะเลือกที่จะไม่กระทำความผิด ทฤษฎีนี้เสนอว่ามนุษย์ใช้การเลือกอย่างมีเหตุผลโดยคำนึงถึงการหลีกเลี่ยงความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับตนเองเป็นสำคัญ

3) *ทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน*: ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานแนวคิดที่สอดคล้องกับทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล โดยเชื่อว่าการเพิ่มคนดูแลเด็กจะช่วยลดความประสงค์หรือเป้าหมายในการก่ออาชญากรรม และลดจำนวนผู้กระทำความผิดลงได้ ทฤษฎีนี้มองว่าอาชญากรสามารถวางแผนการประกอบอาชญากรรมได้โดยสังเกตจากกิจวัตรประจำวันของเป้าหมาย และเมื่อชั่งน้ำหนักแล้วพบว่ามีความเสี่ยงต่อตนเองน้อย ก็จะตัดสินใจลงมือกระทำความผิด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงกิจวัตรหรือเพิ่มการดูแลจึงอาจช่วยลดโอกาสในการก่ออาชญากรรมได้

4) *ทฤษฎีข่มขู่ยับยั้ง*: แนวคิดนี้มองว่าวัตถุประสงค์หลักของกฎหมายและระบบยุติธรรมคือการข่มขู่ ทั้งในรูปแบบของการข่มขู่ยับยั้งทั่วไปและการข่มขู่ยับยั้งเฉพาะราย นักทฤษฎีในแนวคิดนี้เชื่อว่าบุคคลจะไม่เลือกกระทำความผิดหากมีกฎหมายที่ลงโทษอย่างเด็ดขาดและเหมาะสมกับความผิดที่ได้กระทำลงไป ทฤษฎีนี้เน้นย้ำความสำคัญของการมีบทลงโทษที่ชัดเจนและรุนแรงพอที่จะทำให้ผู้ที่คิดจะกระทำความผิดเกิดความเกรงกลัวและยับยั้งชั่งใจ จนในที่สุดตัดสินใจไม่กระทำความผิด

3.1.2 กลุ่มทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอุปนิสัย

1) *ทฤษฎีบุคลิกภาพ*: ทฤษฎีนี้เสนอโดยซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ตามแนวคิดจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic) โดยอธิบายว่าโครงสร้างบุคลิกภาพประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ อิด (Id) คือส่วนของจิตใต้สำนึกที่เป็นสัญชาตญาณดิบ, อีโก้ (Ego) คืออัตตาที่รับรู้ความเป็นจริงและพัฒนาจากการเรียนรู้ทางสังคม, และซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) คือมโนธรรมที่ตัดสินใจ

ความถูกผิดทางศีลธรรม พรอยต์อธิบายว่าอีโก้อยู่ตรงกลางระหว่างความขัดแย้งของอิดและซูเปอร์อีโก้ โดยพยายามประนีประนอมทั้งสองฝ่ายผ่านกระบวนการ "การกลั่นกรอง" (Sublimation) เมื่อเกิดความขัดแย้งที่อีโก้ไม่สามารถประนีประนอมได้ หากซูเปอร์อีโก้เข้มแข็งกว่า บุคคลจะไม่ทำตามสัญชาตญาณดิบ แต่ถ้าอิดเข้มแข็งกว่า บุคคลอาจกระทำผิดโดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์สังคม ทฤษฎีนี้ช่วยอธิบายพฤติกรรมการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในแง่ของความขัดแย้งภายในจิตใจ และการพัฒนาบุคลิกภาพ

2) *ทฤษฎีปัญหาทางอารมณ์*: ทฤษฎีนี้อธิบายว่าการประกอบอาชญากรรมมีสาเหตุมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะปัญหาทางอารมณ์ที่เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ปัญหาด้านการเงิน การทำงาน หรือความเจ็บป่วย ผู้กระทำผิดมักขาดทักษะในการควบคุมอารมณ์และการแก้ปัญหาอย่างมีสติ รวมถึงขาดประสบการณ์และทักษะในการจัดการปัญหาอย่างเหมาะสม ส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติ และมักใช้อารมณ์ในการตัดสินใจแก้ปัญหา นำไปสู่การเลือกกระทำผิดเพื่อหวังจะแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาทักษะทางอารมณ์และการแก้ปัญหาในการป้องกันพฤติกรรมกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

3) *ทฤษฎีจิตผิดปกติ*: ทฤษฎีนี้อธิบายว่าความผิดปกติทางจิตเป็นสาเหตุหนึ่งของการกระทำผิด โดยแบ่งความผิดปกติออกเป็น 2 รูปแบบหลัก: (1) จิตผิดปกติจากสมองที่ผิดปกติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสรีรวิทยาโดยตรง เช่น การบาดเจ็บที่ศีรษะ ภาวะสมองเสื่อมจากวัยชรา หรือโรคพาร์กินสัน ทำให้สมองไม่สามารถรับรู้หรือทำงานได้ตามปกติ (2) จิตผิดปกติจากระบบการทำงานของสมองที่ผิดปกติ ซึ่งส่งผลต่อระบบประสาท การรับรู้ ความเข้าใจ และความจำ ทำให้เกิดอาการ เช่น ประสาทหลอนหรือวิตกกังวล ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยทางชีววิทยาและจิตวิทยาอาจมีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดพฤติกรรมกระทำผิดในเด็กและเยาวชน และอาจจำเป็นต้องได้รับการดูแลทางการแพทย์ควบคู่ไปกับการแก้ไขพฤติกรรม

4) *ทฤษฎีการต่อต้านสังคม*: ทฤษฎีนี้อธิบายว่าบุคลิกภาพต่อต้านสังคม (Anti-Social Personality) เป็นความเจ็บป่วยทางจิตที่รุนแรง แม้ว่าทุกคนอาจมีลักษณะต่อต้านสังคมอยู่บ้าง แต่ในอาชญากรจะแสดงออกอย่างเด่นชัดกว่า ลักษณะของบุคลิกภาพต่อต้านสังคมอาจรวมถึงความเห็นแก่ตัวสูง การยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ความรักสันโดษจนละเลยบรรทัดฐานสังคม การเป็นศัตรูกับผู้อื่นโดยไร้เหตุผล หรือการขาดความรับผิดชอบ เป็นต้น การมีลักษณะต่อต้านสังคมที่ชัดเจนเพียงอย่างเดียวก็อาจนำไปสู่พฤติกรรมอาชญากรได้ แม้ว่าจะไม่จำเป็นต้องแสดงอาการทุกลักษณะก็ตาม ทฤษฎีนี้ช่วยอธิบายพฤติกรรมกระทำผิดของเด็กและเยาวชนที่อาจมีรากฐานมาจากปัญหาทางบุคลิกภาพ และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาทักษะทางสังคมและการปรับตัวในสังคม

5) *ทฤษฎีรูปแบบการคิด*: ทฤษฎีนี้อธิบายว่าอาชญากรมักมีรูปแบบความคิดที่แตกต่างจากคนทั่วไป ลักษณะเฉพาะของความคิดเหล่านี้อาจรวมถึงการจินตนาการถึงชัยชนะอำนาจและการควบคุม การหมกมุ่นเกี่ยวกับความตาย ความกลัวว่าผู้อื่นจะไม่เห็นคุณค่าของตน ความเชื่อว่าตนเองเหนือกว่าผู้อื่น หรือการขาดความใส่ใจต่อผลกระทบของการกระทำที่มีต่อผู้อื่น เป็นต้น ทฤษฎีนี้เสนอว่าอาชญากรมักไม่เข้าใจหรือไม่สนใจความนึกคิดของคนทั่วไป ส่งผลให้มักตัดสินใจผิดพลาด การแก้ไขปัญหาตามทฤษฎีนี้คือการนำอาชญากรมาเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาวิธีคิดอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง ซึ่งอาจใช้เวลาานาน แต่จะช่วยให้พวกเขาสามารถพัฒนาความคิดและกลับคืนสู่สังคมได้ ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการปรับเปลี่ยนรูปแบบความคิดในการแก้ไขพฤติกรรมและการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

6) *ทฤษฎีโยนความผิด*: ผู้กระทำผิดมักพยายามโยนความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนให้แก่ผู้อื่น โดยพยายามทำให้การกระทำของตนดูเสมือนถูกต้องและมีเหตุผล วิธีการที่ใช้ในการโยนความรับผิดชอบนี้อาจรวมถึงการปฏิเสธความรับผิดชอบ การปฏิเสธความเสียหายที่เกิดขึ้น และการปฏิเสธความผิดพร้อมทั้งกล่าวโทษผู้อื่นว่าเป็นต้นเหตุของการกระทำผิดของตน ทฤษฎีนี้เสนอว่ารูปแบบความคิดที่เข้าข้างตนเองในลักษณะนี้มักพบในบุคคลที่มีแนวโน้มจะกลายเป็นอาชญากรในอนาคต ซึ่งอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน โดยการไม่ยอมรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองอาจนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำและพัฒนาเป็นรูปแบบพฤติกรรมที่ยากจะแก้ไขในระยะยาว

7) *ทฤษฎีเลียนแบบ*: แนวคิดด้านจิตวิทยาเกี่ยวกับการเลียนแบบเชื่อว่ามีความสำคัญของการเลียนแบบที่ทำให้กลายเป็นอาชญากรอยู่ 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ การเลียนแบบระหว่างบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด การเลียนแบบจากผู้ที่มิใช่สถานะสูงกว่า และการเลียนแบบพฤติกรรมใหม่ตาม "กฎของการแทรกแซง" ทฤษฎีนี้เน้นย้ำถึงอิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการสังเกตพฤติกรรมต่อการเลียนแบบ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่กำลังพัฒนาบุคลิกภาพ นอกจากนี้ สื่อต่าง ๆ เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ และสื่อสังคมออนไลน์ ก็มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอแบบอย่างพฤติกรรมที่อาจนำไปสู่การกระทำผิด การเข้าใจกระบวนการเลียนแบบนี้จึงมีความสำคัญในการวิเคราะห์สาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน และสามารถนำไปสู่การพัฒนามาตรการป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม อธิบายว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ด้อยกว่าเป็นสาเหตุหลักของปัญหาอาชญากรรม โดยมองว่าสังคมปัจจุบันที่มุ่งเน้นวัตถุนิยมทำให้กลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำหรือด้อยโอกาสมีแนวโน้มก่ออาชญากรรมสูงกว่า เพื่อยกระดับฐานะให้ทัดเทียมผู้อื่น ซึ่งแนวคิดนี้แบ่งคนในสังคมเป็น 3 กลุ่ม คือ ชั้นสูง ชั้นกลาง และชั้นล่าง โดย

กลุ่มชั้นล่างมีโอกาสก่ออาชญากรรมมากที่สุด ในขณะที่ชั้นกลางและชั้นสูงมีโอกาสน้อยกว่า อย่างไรก็ตาม สาเหตุการกระทำผิดของแต่ละชนชั้นมีความแตกต่างกัน โดยชั้นล่างมักก่ออาชญากรรมด้วยเหตุผลเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ส่วนชั้นกลางและชั้นสูงมักมีสาเหตุที่ซับซ้อนกว่า ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานและส่วนหนึ่งของแนวคิดในทฤษฎีที่สำคัญ 2 ทฤษฎี ได้แก่

1) *ทฤษฎีความไร้ระเบียบของสังคม*: ทฤษฎีนี้เชื่อว่าสังคมที่ไร้ระเบียบมีความสัมพันธ์โดยตรงกับสถิติการเกิดอาชญากรรม โดยมีข้อสรุปจากงานวิจัยที่น่าสนใจหลายประการ เช่น ชุมชนที่มีสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่มั่นคง หรือไม่มีบรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคมที่แน่นอน หรือมีค่านิยมที่แข่งขันชิงดีชิงเด่น หรือมีกลุ่มด้อยโอกาสทางสังคมมาก มักจะมีอัตราการกระทำผิดสูง เป็นต้น ทฤษฎีนี้มีความสำคัญในการวิเคราะห์สาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ขาดระเบียบอาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและการพัฒนาของเด็กและเยาวชน โดยอาจนำไปสู่การขาดแบบอย่างที่ดี การขาดการควบคุมทางสังคม และการเผชิญกับความเครียดและความกดดันที่อาจนำไปสู่พฤติกรรมเบี่ยงเบน

2) *ทฤษฎีความกดดัน*: ทฤษฎีนี้อธิบายว่าอาชญากรรมเป็นผลโดยตรงจากความรู้สึกผิดหวังและสิ้นหวังของชนชั้นล่างต่อระบบสังคมที่กำหนดโดยชนชั้นกลางและสูง นำไปสู่ความโกรธ ก่อกวน และสภาวะไร้กฎเกณฑ์ อีมิล เดอเคอ (Emile Durkheim) เสนอทฤษฎีสภาวะไร้กฎเกณฑ์ (Anomie Theory) อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทสู่สังคมสมัยใหม่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมและความเป็นระเบียบ ทำให้ชนชั้นล่างสูญเสียความศรัทธาในสถาบันหลัก ต่อมา โรเบิร์ต เค. มอร์ตัน (Robert K. Merton) ได้ขยายแนวคิดนี้ โดยอธิบายว่าสังคมมีจุดมุ่งหมายหลัก แต่ไม่มีวิถีทางให้ทุกคนบรรลุเป้าหมายนั้น เมื่อคนไม่สามารถใช้วิถีทางที่สังคมกำหนดได้ จะเกิดสภาพความกดดันทางสังคม (Strain) ซึ่งประกอบด้วยความยากจนและขาดโอกาสทางสังคม ส่งผลให้บางคนหันไปใช้วิธีที่มิชอบ นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างจุดมุ่งหมายและวิถีทาง อันก่อให้เกิดสภาวะไร้ระเบียบในสังคม ทฤษฎีนี้มีความสำคัญในการอธิบายพฤติกรรมการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะในกลุ่มที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนหรือด้อยโอกาส ซึ่งอาจรู้สึกกดดันและหันไปสู่การกระทำผิดเพื่อบรรลุเป้าหมายทางสังคมที่พวกเขาไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยวิธีปกติ

3.1.4 ทฤษฎีการคบค้าสมาคมที่แตกต่าง

เอ็ดวิน เอช ซัทเทอร์แลนด์ (Edwin H. Sutherland) นักอาชญาวิทยาชาวอเมริกัน ผู้เขียนตำราเกี่ยวกับหลักอาชญาวิทยา หรือ “Principle of Criminology” ได้เสนอทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่าง (Different Association Theory) โดยซัทเทอร์แลนด์มีความเห็นว่าพฤติกรรมอาชญากรรมส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการคบหาสมาคมกับคนที่มียุติกรรมเบี่ยงเบนหรือมีแนวโน้มเป็นอาชญากรเป็นระยะเวลาหนึ่ง ทำให้

บุคคลนั้นได้เรียนรู้ค่านิยมและทัศนคติที่ไม่เหมาะสมนำไปสู่การเลียนแบบพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือมีแนวโน้มเป็นอาชญากรได้ด้วยเช่นกัน โดยทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างมีหลักสาระสำคัญ ดังนี้

- 1) พฤติกรรมอาชญากรรมเกิดมาจากการเรียนรู้ ไม่ใช่พฤติกรรมที่ถ่ายทอดทางพันธุกรรม
- 2) การเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรเกิดขึ้นได้โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในลักษณะสม่ำเสมอผ่านกระบวนการติดต่อสื่อสาร
- 3) ส่วนสำคัญของการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรมักเกิดขึ้นในกลุ่มที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมคุ้นเคย ได้แก่ เพื่อน คนรู้จัก หรือครอบครัว มากกว่าหนังสือพิมพ์ ข่าว หรือละคร
- 4) การเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากร ประกอบด้วย เทคนิคในการก่ออาชญากรรมซึ่งมีความยากง่ายแตกต่างกันไป รวมถึง แรงจูงใจ (Motives) แรงผลักดันภายใน (Drives) การใช้เหตุผลเข้าข้างตนเอง (Rationalization) และทัศนคติของผู้เรียนรู้ (Attitudes)
- 5) แรงจูงใจและแรงผลักดันภายในมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับการเคารพกฎหมายมากเพียงใด หรือเห็นช่องทางที่จะฝ่าฝืนต่อกฎหมาย
- 6) การกระทำผิดเกิดจากบุคคลมีแนวคิดไปทางฝ่าฝืนต่อกฎหมายมากกว่า เนื่องจากเห็นว่าเป็นประโยชน์มากกว่า
- 7) การคบค้าสมาคมกับผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือมีแนวโน้มเป็นอาชญากรขึ้นอยู่กับความถี่ (Frequency) ระยะเวลา (Duration) ความสำคัญ (Priority) และความลึกซึ้ง (Intensity)
- 8) กลไกการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากร เกิดขึ้นได้ด้วยการบอกเล่า การศึกษาพฤติกรรม หรือการถ่ายทอดพฤติกรรมจากผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือมีแนวโน้มเป็นอาชญากร
- 9) แม้พฤติกรรมอาชญากรแสดงให้เห็นถึงความต้องการและค่านิยมทั่วไป แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความต้องการและค่านิยมของอาชญากรจะแตกต่างจากคนทั่วไป เพราะคนปกติกับอาชญากรล้วนมีความต้องการและค่านิยมที่เหมือนกัน ยกตัวอย่าง กรณีค่านิยมเกี่ยวกับมือถือรุ่นใหม่และความต้องการเงินในการซื้อมือถือรุ่นใหม่ ซึ่งคนปกติกับอาชญากรอาจมีเหมือนกัน แต่จะแตกต่างการตรงวิธีการซึ่งให้ได้มา เป็นต้น

3.1.5 ทฤษฎีตราบาป

ทฤษฎีตราบาปเป็นทฤษฎีที่อธิบายพฤติกรรมอาชญากรกลับไปกระทำผิดซ้ำ (Recidivism) โดยแนวคิดของทฤษฎีอธิบายว่า อาชญากรรมเกิดขึ้นเพราะสังคมเป็นผู้ตราบาป การตราบาปเกิดขึ้นเมื่อมีการกระทำความผิดครั้งแรก และผู้กระทำผิดได้ถูกดำเนินคดีโดยกระบวนการยุติธรรมหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องเป็นผู้กำหนดว่าเขาประพฤติเป็นอาชญากร และเริ่มกำหนด

ทิศทางแห่งความประพฤติในอนาคตให้สอดคล้องกับการรับรู้ของสังคม ด้วยเหตุนี้อาชญากรรมจึงเกิดขึ้นเพราะปฏิกริยาระหว่างบุคคลในสังคม

3.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน⁵¹

การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนมักเกิดจากหลายปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน โดยปัจจัยหนึ่งอาจนำไปสู่หรือกระตุ้นให้เกิดอีกปัจจัยหนึ่ง เช่น การว่างงานของผู้ปกครองอาจนำไปสู่ความยากจน ส่งผลให้ขาดเวลาในการดูแลบุตร ทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น เด็กจึงหันไปพึ่งพาเพื่อน ซึ่งอาจนำไปสู่การคบเพื่อนที่ไม่ดีและเกิดพฤติกรรมเลียนแบบที่ไม่เหมาะสม จนกระทั่งนำไปสู่การกระทำความผิดในที่สุด ด้วยความซับซ้อนของปัจจัยเหล่านี้ ทั้งจากภายนอกและภายในตัวเด็ก จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดควรแตกต่างจากผู้ใหญ่ เนื่องจากพวกเขาส่วนใหญ่ไม่ได้มีเจตนาร้ายหรือมีสันดานเป็นอาชญากร แต่เป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ที่ผลักดันให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน การเข้าใจถึงความซับซ้อนของปัจจัยเหล่านี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาคำการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

ทั้งนี้ นักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยร่วมอื่น ๆ ที่อาจนำไปสู่การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน โดยพิจารณาจากมุมมองสาขาวิชาที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถแยกศึกษาได้ 4 ด้าน คือ ปัจจัยด้านกฎหมาย สังคม จิตวิทยา และปัจจัยอื่นที่มีลักษณะทั่วไป โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 ปัจจัยด้านกฎหมาย

นักกฎหมายมองการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนด้วยมุมมองเฉพาะ โดยเชื่อว่าสาเหตุหลักมาจาก "การมีอายุน้อย" ซึ่งนำไปสู่การขาดประสบการณ์ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และความเสี่ยงที่จะถูกผู้ใหญ่หลอกใช้ ด้วยเหตุนี้ พฤติกรรมดังกล่าวจึงถูกมองว่าเป็นเพียงพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Delinquency) ไม่ใช่อาชญากรรม (Crime) ส่งผลให้แนวทางการจัดการปัญหาแตกต่างจากกรณีผู้ใหญ่ โดยมุ่งเน้นการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) และปรับปรุงความประพฤติ แทนการลงโทษทางอาญา ทั้งนี้เพื่อให้โอกาสเด็กและเยาวชนในการกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข

นอกจากนี้ ปัจจัยด้านกฎหมายยังมีบทบาทสำคัญต่อการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน โดยความครอบคลุมของบทบัญญัติกฎหมาย การตีความกฎหมายให้สอดคล้องกับ

⁵¹ มาตาลักษณ์ เสรมธากุล. พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553: การพิจารณาคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา. โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2565. หน้า 62-67.

เจตนาที่แท้จริง และการบังคับใช้กฎหมายภายใต้หลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก (Best Interest of the Child) ล้วนส่งผลต่ออัตราการกระทำความผิด ทั้งนี้ กฎหมายที่มีประสิทธิภาพควรมุ่งเน้นการป้องกันและคุ้มครองเด็ก ไม่ใช่เพียงการลงโทษ แต่ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เด็กและเยาวชนเติบโตขึ้นมา

3.2.2 ปัจจัยด้านสังคมวิทยา

นักสังคมวิทยาเชื่อว่าการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนมีสาเหตุสำคัญมาจากปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะ "การอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี" ซึ่งครอบคลุมถึงการคบหาสมาคมกับบุคคลที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานสังคม การอาศัยอยู่ในครอบครัวที่ขาดความรักความอบอุ่น หรือในชุมชนแออัดที่เต็มไปด้วยมิถุนาซีฟและอบายมุข รวมถึงการขาดโอกาสทางการศึกษาที่เหมาะสม นอกจากนี้ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น ความยากจน การว่างงาน และความเหลื่อมล้ำทางสังคม ก็มีผลผลักดันให้เด็กและเยาวชนเข้าสู่วงจรของการกระทำความผิด เมื่อประกอบกับลักษณะทางจิตวิทยาของเด็กและเยาวชนที่ยังมีวุฒิภาวะไม่เต็มที่ จิตใจไม่มั่นคง และขาดประสบการณ์ชีวิต จึงทำให้พวกเขามีความเสี่ยงสูงที่จะถูกชักจูง ล่อลวง ยุยง ใช้อ้างวาท หรือครอบงำได้ง่าย อีกทั้งยังมีแนวโน้มที่จะซึมซับพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งอาจนำไปสู่การละเมิดกฎหมายและบรรทัดฐานทางสังคมในที่สุด

ปัจจัยด้านสังคมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางสังคมเป็นตัวกำหนดพื้นฐานในการหล่อหลอมพฤติกรรม ค่านิยม และทัศนคติของเยาวชน การเข้าใจถึงอิทธิพลของปัจจัยเหล่านี้จึงเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนามาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยต้องมุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างเหมาะสม ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม

3.2.3 ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา

นักจิตวิทยามองว่าการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนเกิดจากหลายปัจจัย โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยทางชีวภาพเป็นอย่างมาก พวกเขาเชื่อว่าสาเหตุสำคัญอาจมาจากตัวผู้กระทำความผิดเอง ทั้งในแง่ของ "ความผิดปกติทางร่างกาย" เช่น ความพิการทางแขน ขา หรือตา และ "ความผิดปกติทางจิต" อาทิ โรคปัญญาอ่อน โรคลจิต หรือโรคประสาท ซึ่งอาจเกิดจากการถ่ายทอดทางพันธุกรรม ความเจ็บป่วย หรืออุบัติเหตุ นักจิตวิทยาเชื่อว่าปัจจัยเหล่านี้มีแนวโน้มทำให้อารมณ์ของเด็กและเยาวชนแปรปรวนและมองโลกในแง่ร้ายได้ง่ายกว่าคนทั่วไป ซึ่งอาจนำไปสู่พฤติกรรมต่อต้านสังคม เมื่อรวมกับสภาพจิตใจที่อ่อนแอตามธรรมชาติของวัยย่อมทำให้ขาดความยับยั้งชั่งใจ และมีโอกาสที่เด็กหรือเยาวชนจะกระทำความผิดหรือแสดงพฤติกรรมรุนแรงผิดปกติได้ง่ายขึ้น

ความเข้าใจในปัจจัยทางจิตวิทยาเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการปัญหาการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน เนื่องจากช่วยให้เราสามารถพัฒนาแนวทางการ

ป้องกันและแก้ไขที่ตรงจุดมากขึ้น โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการตรวจคัดกรองและการให้ความช่วยเหลือทางจิตวิทยาแก่เด็กและเยาวชนที่มีความเสี่ยง การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างทักษะทางอารมณ์และสังคม รวมถึงการสร้างระบบสนับสนุนทางจิตใจที่เหมาะสม นอกจากนี้ ความเข้าใจในปัจจัยทางด้านจิตวิทยายังช่วยในการปรับเปลี่ยนมุมมองของสังคมที่มีต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำ ความผิด จากการมองว่าเป็นอาชญากร กลายเป็นการมองว่าเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือและการฟื้นฟู ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนา นโยบายและมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการลดอัตราการกระทำ ความผิดและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของเด็กและเยาวชนในระยะยาว

3.2.4 ปัจจัยทางด้านอื่น ๆ

สาเหตุในการกระทำ ความผิดของเด็กและเยาวชนอาจประกอบไปด้วยปัจจัย ภายในอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับตัวผู้กระทำความผิด และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องโดยอ้อมกับตัว ผู้กระทำความผิด ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประการคือ

1) ปัจจัยทางพันธุศาสตร์และชีววิทยา: นักอาชญาวิทยาบางกลุ่มเชื่อว่า ความประพฤติหรือสัญชาตญาณบางอย่างของมนุษย์เรานั้น สามารถถ่ายทอดจากบิดามารดาสู่บุตร หลานได้ไม่มากนักน้อย ซึ่งเป็นความเชื่อที่อาศัยความรู้พื้นฐานในทางชีววิทยามาประกอบพิจารณา พบว่าความบกพร่องทางชีววิทยาเหล่านี้อาจถ่ายทอดมายังบุตรและส่งผลให้หมดขาดความยับยั้งชั่งใจ ในการกระทำความผิดได้ โดยนักชีววิทยาบางกลุ่มได้อธิบายความบกพร่องดังกล่าว ไว้ในกลุ่มทฤษฎี เหล่านี้

- (1) ทฤษฎีความด้อยทางชีววิทยา (Biological Inferiority Theory)
- (2) ทฤษฎีรูปแบบของรูปร่างทางชีววิทยา (Biological Body-type Theory)
- (3) ทฤษฎีความแตกต่างและความผิดปกติของร่างกาย (Biological Difference and Defectiveness Theory)
- (4) ทฤษฎีโภชนาการและวิตามิน (Nutrition and Vitamin Theory)

2) ปัจจัยจากสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัว: หมายถึง ปัจจัยที่เกิดขึ้นใน ครอบครัวซึ่งส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างสมาชิกในครอบครัว ประกอบด้วย

- (1) ปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงและความอบอุ่นในครอบครัว เช่น บิดา หรือมารดา ตาย หย่าร้าง แยกกันอยู่ หรือไม่มีเวลาให้แก่กัน
- (2) ปัญหาเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เช่น ตกงาน ยากจน มีภาระหนี้สิน หรือล้มละลาย

(3) ปัญหาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูและการซึมซับพฤติกรรม เช่น บิดาหรือมารดาที่มีความประพฤติเป็นแบบอย่างไม่เหมาะสม เสพยา เล่นการพนัน หรือปล่อยให้ละเลยไม่อบรมสั่งสอน หรือเข้มงวดมากเกินไป

3) ปัจจัยจากสิ่งแวดล้อมภายนอกครอบครัว: หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงรายละเอียดปลีกย่อยเกี่ยวกับสภาพสังคมรอบตัวเด็กและเยาวชน ประกอบด้วย

(1) ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น บ้านตั้งอยู่แหล่งเสื่อมโทรม ชุมชนแออัด ใกล้สถานอโคจรหรืออบายมุข หรือไม่มีที่อยู่อาศัย

(2) ปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมการลอกเลียนแบบในสังคม เช่น ประพฤติตามกลุ่มเพื่อนในทางที่ไม่เหมาะสม ลอกเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจากสื่อต่าง ๆ หรือตามความเชื่อที่ผิด ๆ หรือค่านิยมที่ไม่เหมาะสม

(3) ปัญหาเกี่ยวกับสภาพของสังคมในระดับมหภาค เช่น ภัยพิบัติ โรคระบาด ความไม่สงบในบ้านเมือง หรือความตกรุดำทางเศรษฐกิจ

บทที่ 3

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมเด็ก และเยาวชนของประเทศไทยและต่างประเทศ

1. มาตรการทางกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กและเยาวชน ที่กระทำคามผิด

1.1 วิวัฒนาการของมาตรการทางกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการ คุ้มครองเด็ก

สิทธิเด็กเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชน แต่เด็กต้องการการปกป้องคุ้มครองมากกว่าผู้ใหญ่เนื่องจากความสามารถทางร่างกายและสติปัญญายังไม่เต็มที่ มาตรการคุ้มครองพิเศษจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเด็กให้เติบโตเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า ประชาคมระหว่างประเทศจึงตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องนี้ โดยในปี ค.ศ. 1924 องค์การสันนิบาตชาติ (The Assembly of the League of Nations) ได้ประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก หรือมีชื่อเรียกว่า “ปฏิญญาเจนีวา” (The Declaration of Geneva) ต่อมาในปี ค.ศ. 1948 องค์การสหประชาชาติ (United Nation) ได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) และในปี ค.ศ. 1959 ก็ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็ก (The United Nation Declaration on the Rights of the Child 1959) อย่างไรก็ตาม ปฏิญญาเหล่านี้ยังไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย เป็นเพียงคำปฏิญาณให้คำรับรองในเรื่องนั้น ๆ จนกระทั่งปี ค.ศ. 1989 องค์การสหประชาชาติได้ประกาศอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child 1989) ซึ่งมีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายระหว่างประเทศ นอกจากนี้ ในปี ค.ศ. 2000 องค์การสหประชาชาติยังได้จัดทำพิธีสารแก่อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก เพิ่มเติมอีก 2 ฉบับ คือ พิธีสารเลือกรับเรื่องความเกี่ยวพันของเด็กในความขัดแย้งกันด้วยกำลังอาวุธ และพิธีสารเลือกรับเรื่องการค้าประเวณีเด็ก และสื่อลามกที่เกี่ยวกับเด็ก ปัจจุบัน อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและพิธีสารทั้ง 2 ฉบับถือเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่สำคัญยิ่งในการกำหนดมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิเด็ก โดยอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กมีประเทศเข้าร่วมเป็นภาคีมากที่สุดในบรรดาอนุสัญญาทั้งหมด ส่วนพิธีสารทั้ง 2 ฉบับยังอยู่ในขั้นตอนการเปิดให้ลงนามและให้สัตยาบัน

ทั้งนี้ สามารถลำดับวิวัฒนาการของกฎหมายที่ปรากฏเป็นตราสารระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิเด็กได้ ดังนี้⁵²

1.1.1 ปฏิญญาแห่งกรุงเจนีวาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1924

ปฏิญญาแห่งกรุงเจนีวาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1924 (The Declaration of Geneva 1924) เป็นตราสารระหว่างประเทศฉบับแรกที่รับรองสิทธิเด็ก โดยได้รับการสนับสนุนจากสหภาพกองทุนช่วยเหลือเด็กระหว่างประเทศ (Save the Children Fund International Union) และได้รับการยอมรับจากองค์การสันนิบาตแห่งชาติ เมื่อวันที่ 26 กันยายน ค.ศ. 1924

ปฏิญญานี้มีอารัมภบทที่ระบุว่า "มนุษยชาติจะต้องให้สิ่งที่ดีที่สุดกับเด็ก" และวางหลักสำคัญ 5 ประการในการพัฒนาเด็ก ได้แก่

- 1) การพัฒนาด้านร่างกายและจิตใจ อาหาร การรักษา
- 2) การช่วยเหลือไม่ด้อยโอกาส
- 3) การแก้ไขปรับปรุงตนเมื่อกระทำความผิด
- 4) การช่วยเหลือเป็นกลุ่มแรกแม่อยู่ในภาวะยากลำบาก
- 5) การปกป้องจากการแสวงหาประโยชน์จากเด็กทุกรูปแบบ

อย่างไรก็ดี ปฏิญญานี้ถือเป็นหน้าที่ของมนุษยทุกคนทุกชนชาติ ไม่จำกัดเฉพาะหน้าที่ของรัฐ อย่างไรก็ตาม แม้ปฏิญญาจะให้การคุ้มครองเด็ก แต่เด็กยังคงเป็นเพียงผู้ได้รับการคุ้มครอง ไม่ใช่ผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย

1.1.2 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พร้อมกับการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ (The United Nations) ในปี ค.ศ. 1940 เพื่อกำหนดแนวทางคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยที่ประชุมใหญ่องค์การสหประชาชาติได้รับรองและประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948

ปฏิญญานี้มีวัตถุประสงค์คุ้มครองสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ไม่สามารถละหรือโอนได้ โดยกำหนดหลักการสำคัญหลายประการ เช่น

- 1) หลักความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติ
- 2) สิทธิเสรีภาพความเป็นอยู่ส่วนตัว
- 3) สิทธิทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม
- 4) การคุ้มครองสิทธิในสถาบันครอบครัวและสิทธิเด็ก

⁵² มาตาลักษณ์ เสรมธากุล. งานวิจัยฉบับสมบูรณ์ หลักการคุ้มครองสิทธิเด็กภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์สูงสุดของเด็ก. หน้า 46-60.

ทั้งนี้ การคุ้มครองสิทธิเด็กปรากฏในข้อ 25 (2) ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยระบุว่า "มารดาและเด็กชอบที่จะได้รับการดูแลและการช่วยเหลือเป็นพิเศษ เด็กทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นบุตรในสมรสหรือนอกสมรส ย่อมได้รับการคุ้มครองทางสังคมเช่นเดียวกัน"

1.1.3 ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1948

ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1948 (The Declaration of the Rights of the Child 1948) เกิดขึ้นหลังจากการยกเลิกองค์การสันนิบาตแห่งชาติภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งส่งผลให้ปฏิญญาแห่งกรุงเจนีวาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1924 สิ้นผลไปด้วย เมื่อมีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ จึงได้มีการนำปฏิญญาแห่งกรุงเจนีวามาพิจารณาใหม่และยกร่างเป็นปฏิญญาดังกล่าวขึ้นแทน

ปฏิญญาฉบับนี้ยังคงมีวัตถุประสงค์หลักในการคุ้มครองและช่วยเหลือเด็ก แต่ได้มีการเพิ่มเติมหลักการสำคัญจากปฏิญญาแห่งกรุงเจนีวาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1924 ดังนี้

- 1) การให้ความช่วยเหลือจากรัฐและสวัสดิการสังคมที่เด็กพึงได้รับ
- 2) การได้รับการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว
- 3) การคุ้มครองที่ครอบคลุมเด็กทุกคน โดยไม่จำกัดเชื้อชาติ สัญชาติ หรือ

ความเชื่อ

ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1948 ถือเป็นก้าวสำคัญในการพัฒนาการคุ้มครองสิทธิเด็กอย่างเป็นรูปธรรม โดยเกิดขึ้นภายหลังการยกร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวในการให้ความสำคัญกับสิทธิเด็กในฐานะส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชนที่ต้องได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ

1.1.4 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1959

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1959 (The United Nation Declaration on the Rights of the Child 1959) เป็นการพัฒนาต่อยอดจากปฏิญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1948 เพื่อให้ครอบคลุมสิทธิเด็กมากขึ้น และถือเป็นก้าวสำคัญในการผลักดันให้นานาประเทศตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิเด็กและนำไปสู่การพัฒนากฎหมายภายในประเทศให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1959 มีสาระสำคัญ ดังนี้

1) เป็นปฏิญญาฉบับแรกที่รับรองสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของเด็ก

2) กำหนดการคุ้มครองสิทธิเด็กที่สำคัญหลายประการ เช่น สิทธิได้รับการคุ้มครองและพัฒนาอย่างเต็มที่ในทุกด้าน สิทธิได้รับความรัก ความมั่นคง ความเข้าใจ และความ

อบอุ่น สิทธิได้รับการคุ้มครองจากการทอดทิ้ง การกระทำทารุณ หรือการแสวงหาผลประโยชน์ทุกรูปแบบ

- 3) เน้นหลักการไม่เลือกปฏิบัติต่อเด็กและหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก
- 4) แม้ไม่มีผลบังคับทางกฎหมาย แต่เป็นแนวปฏิบัติสำคัญสำหรับรัฐสมาชิกในการคุ้มครองเด็ก
- 5) ส่งผลให้รัฐต่างๆ เริ่มปรับปรุงกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับหลักการและเจตนารมณ์ของปฏิญญา

1.2 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 (The U.N. Convention on the Rights of the Child 1989) เป็นกฎหมายระหว่างประเทศฉบับแรกที่มีผลบังคับให้รัฐภาคีต้องปฏิบัติตามในการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็กอย่างแท้จริง ซึ่งแตกต่างจากตราสารระหว่างประเทศก่อนหน้านี้ อันได้แก่ ปฏิญญาแห่งกรุงเจนีวาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1924 ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1948 และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1959 ที่เป็นเพียงถ้อยแถลงหลักการทั่วไป มีผลเป็นเพียงข้อผูกพันทางศีลธรรมและทางการเมือง โดยไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย การมีผลบังคับทางกฎหมายของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กจึงถือเป็นก้าวสำคัญในการยกระดับการคุ้มครองสิทธิเด็กให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 มีจุดเริ่มต้นในปี ค.ศ. 1978 เมื่อประเทศโปแลนด์เสนอต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติให้ปรับปรุงปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1959 ให้มีสถานะเป็นอนุสัญญาเพื่อให้มีผลบังคับและผูกพันรัฐภาคีให้ปฏิบัติตามอย่างเป็นรูปธรรม การร่างอนุสัญญาเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1979 และใช้เวลากว่า 10 ปีจนแล้วเสร็จในวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1989 ที่ประชุมใหญ่สมัชชาแห่งองค์การสหประชาชาติได้มีมติเป็นเอกฉันท์รับรองอนุสัญญาดังกล่าว โดยเปิดให้มีการลงนามสัตยาบันและภาคยานุวัติในวันที่ 26 มกราคม ค.ศ. 1990 และมีผลบังคับใช้อย่างเป็นทางการในวันที่ 2 กันยายน ค.ศ. 1990 ปัจจุบัน อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 มีประเทศเข้าร่วมเป็นภาคีถึง 196 ประเทศ โดยมีเพียงประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้นที่ยังไม่ได้เข้าร่วมเป็นภาคี สำหรับประเทศไทย ได้ลงนามภาคยานุวัติเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1992 โดยตั้งข้อสงวนในมาตรา 7, 22 และ 29 และอนุสัญญามีผลบังคับใช้กับประเทศไทยตั้งแต่วันที่ 26 เมษายน ค.ศ. 1992⁵³

⁵³ มาดาลักษณ์ เสรมธากุล. งานวิจัยฉบับสมบูรณ์ หลักการคุ้มครองสิทธิเด็กภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์สูงสุดของเด็ก. หน้า 51.

การเข้าร่วมเป็นภาคีแห่งอนุสัญญานี้มีผลให้รัฐที่สัตยาบันหรือภาคยานุวัติต้องปฏิบัติตามพันธกรณีที่กำหนดไว้ โดยองค์การสหประชาชาติได้จัดตั้งคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิเด็ก (The Committee on the Rights of the Child) เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบการปฏิบัติและการเคารพสิทธิเด็กของรัฐภาคี รัฐภาคีมีหน้าที่รายงานความก้าวหน้าในการตอบสนองและการใช้อนุสัญญาต่อคณะกรรมการสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ โดยต้องรายงานภายใน 2 ปีแรกที่อนุสัญญามีผลบังคับใช้ และหลังจากนั้นต้องรายงานทุก 5 ปี ทั้งนี้เพื่อให้มั่นใจว่าเด็กได้รับการคุ้มครองอย่างแท้จริงตามเจตนารมณ์ของอนุสัญญา

1.2.1 หลักการทั่วไปในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989

หลักการที่สำคัญในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 มี 2 ประการ คือ⁵⁴

1) สิทธิของเด็กนั้นไม่ใช่เรื่องของรัฐหรือใครให้กับเด็ก แต่เป็นสิทธิของเด็กทุกคนที่มีติดตัวมาตั้งแต่เกิด ซึ่งอนุสัญญาใช้คำว่าสิทธิติดตัว (Inherent Rights) ดังนั้น เด็กจึงเป็นผู้มีสิทธิที่ไม่มีผู้ใดสามารถไปตัดทอนหรือจำกัดการใช้สิทธิอันชอบธรรมของเด็กหรือละเมิดสิทธิของเด็กได้

2) ในการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเด็กจะต้องคำนึงถึงสิทธิเด็กและที่สำคัญที่สุดต้องยึดถือหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก (The Best Interest of the Child) เป็นข้อพิจารณาในการดำเนินการ

1.2.2 หลักการคุ้มครองสิทธิเด็ก

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ได้กำหนดพันธกรณีให้ประเทศภาคีสมาชิกต้องดำเนินการคุ้มครองสิทธิเด็ก โดยจำแนกการคุ้มครองสิทธิเด็กออกเป็น 4 ประการ ดังนี้⁵⁵

1) สิทธิในการมีชีวิตและการอยู่รอด

สิทธิในการมีชีวิตและการอยู่รอด (Right of Survival) สิทธิขั้นพื้นฐานนี้มุ่งประกันว่าเด็กทุกคนจะได้มีโอกาสในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ เริ่มตั้งแต่การได้รับอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการเพียงพอต่อการเจริญเติบโต การเข้าถึงบริการทางการแพทย์ที่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็นการรักษาพยาบาลหรือการป้องกันโรค รวมถึงการมีที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัยและถูกสุขลักษณะ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการมีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง นอกจากนี้ยังรวมถึงสิทธิที่จะได้รับการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัวหรือผู้ปกครอง ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่อบอุ่นและเอื้อต่อการเจริญเติบโตอย่างมีความสุข

⁵⁴ มาตราลักษณ์ เสรมธากุล. พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553: การพิจารณาคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความทางอาญา. หน้า 97.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 54-58.

2) สิทธิในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง

สิทธิในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง (Right of Protection) สิทธินี้เปรียบเสมือนเกราะป้องกันให้เด็กปลอดภัยจากภัยอันตรายและการถูกเอารัดเอาเปรียบในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองจากการถูกทารุณกรรมทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาการและสุขภาพจิตในระยะยาว การป้องกันไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของการแสวงหาประโยชน์ทางเพศหรือการค้ามนุษย์ ซึ่งเป็นปัญหาร้ายแรงที่บั่นทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมถึงการคุ้มครองจากการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เป็นอันตรายหรือขัดขวางโอกาสทางการศึกษา นอกจากนี้ ยังครอบคลุมถึงการปกป้องเด็กจากการถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา หรือสถานะทางสังคม เพื่อให้เด็กทุกคนได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกันในสังคม

3) สิทธิในการพัฒนา

สิทธิในการพัฒนา (Right of Development) สิทธินี้เปรียบเสมือนการเปิดประตูสู่โลกแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างไร้ขีดจำกัด โดยมุ่งเน้นให้เด็กได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ซึ่งไม่เพียงแต่ให้ความรู้ทางวิชาการ แต่ยังช่วยหล่อหลอมบุคลิกภาพ พัฒนาทักษะทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาอย่างรอบด้าน เด็กควรได้รับโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสมกับวัย เพื่อเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับโลกรอบตัว นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับสิทธิในการพักผ่อนและการเล่น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมและศิลปะ อันเป็นการปลูกฝังความซาบซึ้งในมรดกทางวัฒนธรรมและการแสดงออกทางศิลปะ

4) สิทธิในการมีส่วนร่วม

สิทธิในการมีส่วนร่วม (Right of Participation) สิทธินี้เป็นการเปิดโอกาสให้เสียงของเด็กได้รับการรับฟังและมีความหมายในสังคม โดยส่งเสริมให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ไม่ว่าจะเป็นในครอบครัว โรงเรียน หรือชุมชน เด็กควรได้รับอิสระในการแสดงออกและการรวมกลุ่มอย่างสร้างสรรค์และสันติ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น นอกจากนี้ ยังสนับสนุนให้เด็กมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางสังคมที่เหมาะสมกับวัย เพื่อฝึกฝนทักษะการเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและสื่อที่เหมาะสม ซึ่งจะช่วยพัฒนาวิจาร์ณญาณและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีทั้งทางสังคม จิตใจ และศีลธรรม

1.2.3 การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ซึ่งเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ ได้กำหนดหลักการและเนื้อหาเกี่ยวกับสิทธิต่าง ๆ ที่เด็กพึงได้รับ โดยแบ่งออกเป็น 6 หลักการ ได้แก่

หลักการทั่วไป หลักการคุ้มครองร่างกาย ชีวิต เสรีภาพ สวัสดิภาพของเด็ก หลักการให้สวัสดิการสังคม แก่เด็ก หลักการคุ้มครองสิทธิทางแพ่ง หลักการคุ้มครองเด็กที่มีปัญหาความประพฤติหรือการกระทำ ความผิดอาญา และหลักการคุ้มครองเด็กด้อยโอกาส แต่ในหัวข้อนี้จะขอกล่าวเพียงหลักการที่ เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดเท่านั้น ซึ่งได้แก่ หลักการทั่วไป และหลักการ คุ้มครองเด็กที่มีปัญหาความประพฤติหรือการกระทำผิดอาญา

1) หลักการทั่วไป

หลักการทั่วไปเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพทั่ว ๆ ไป ในแง่ทั้งส่วนบุคคล การแสดงความเห็น ศาสนาวัฒนธรรม ความเสมอภาคภายใต้กฎหมายเดียวกัน การศึกษา และอื่น ๆ นอกจากนั้น เป็นส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองดูแลเด็กโดยทั่วไป โดยกำหนดไว้ในรูปหลักพึงปฏิบัติของ รัฐภาคี อย่างไรก็ตาม มีบทบัญญัติที่ตัดปัญหาผลกระทบทางลบในการบังคับใช้ออนุสัญญาที่เปิดท้ายไว้ ว่าอนุสัญญานี้ไม่มีผลทำให้เด็กได้รับความคุ้มครองน้อยไปกว่าที่เขามีอยู่ตามกฎหมายอื่น ๆ⁵⁶

สาระสำคัญของหลักทั่วไปของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ปรากฏ ในข้อดังนี้⁵⁷

“ข้อ 1 อนุสัญญานี้กำหนดให้ "เด็ก" หมายถึงมนุษย์ทุกคนที่อายุต่ำกว่า 18 ปี เว้นแต่จะบรรลุนิติภาวะก่อนตามกฎหมาย

ข้อ 2 การไม่เลือกปฏิบัติ: รัฐภาคีต้องเคารพและประกันสิทธิแก่เด็กทุกคน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างใดๆ

ข้อ 3 ผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก: ต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรกในทุกการ กระทำที่เกี่ยวข้องกับเด็ก

ข้อ 4 การดำเนินมาตรการ: รัฐภาคีต้องดำเนินมาตรการที่เหมาะสมเพื่อ ปฏิบัติตามสิทธิที่อนุสัญญารับรอง

ข้อ 5 บทบาทของครอบครัว: รัฐภาคีต้องเคารพสิทธิและหน้าที่ของบิดา มารดาในการแนะนำการใช้สิทธิของเด็ก

ข้อ 6 สิทธิในการมีชีวิตและการพัฒนา: รัฐภาคีต้องประกันสิทธิในการมีชีวิต การอยู่รอด และการพัฒนาของเด็ก

ข้อ 11 การป้องกันการลักพาตัว: รัฐภาคีต้องหยุดยั้งการโยกย้ายเด็กและการ ไม่ส่งเด็กกลับคืนจากต่างประเทศโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

⁵⁶ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) และพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วย สิทธิเด็ก (Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child). จัดพิมพ์โดยสำนักส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์ เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. หน้า 12.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 21-65.

ข้อ 12 เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น: เด็กมีสิทธิแสดงความคิดเห็นโดยเสรีในทุกเรื่องที่มีผลกระทบต่อตน

ข้อ 13 เสรีภาพในการแสดงออก: เด็กมีสิทธิในการแสดงออกอย่างเสรี

ข้อ 14 เสรีภาพทางความคิด มโนธรรม และศาสนา: รัฐภาคีต้องเคารพลิทธิเหล่านี้ของเด็ก

ข้อ 15 เสรีภาพในการสมาคมและชุมนุม: เด็กมีสิทธิในการรวมกลุ่มและชุมนุมอย่างสงบ

ข้อ 16 สิทธิส่วนบุคคล เด็กต้องไม่ถูกแทรกแซงความเป็นส่วนตัว ครอบครัว บ้าน หรือการสื่อสาร

ข้อ 25 สิทธิในการได้รับการดูแลและทบทวน: เด็กที่อยู่ในการดูแลของรัฐมีสิทธิได้รับการทบทวนสถานการณ์เป็นระยะ

ข้อ 30 สิทธิของชนกลุ่มน้อย: เด็กจากกลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา หรือภาษาส่วนน้อยต้องไม่ถูกปฏิเสธสิทธิในการปฏิบัติตามวัฒนธรรม ศาสนา หรือภาษาของตน

ข้อ 38 การคุ้มครองในสถานการณ์ขัดแย้ง: รัฐภาคีต้องเคารพกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ และห้ามเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีเข้าร่วมในการสู้รบหรือถูกเกณฑ์ทหาร

ข้อ 41 การบังคับใช้กฎหมายที่เป็นคุณ: หากมีกฎหมายอื่นที่ให้สิทธิแก่เด็กมากกว่า ให้ใช้กฎหมายนั้นบังคับ”

2) หลักการคุ้มครองเด็กที่มีปัญหาความประพฤติหรือกระทำความผิดทางอาญา

หลักการคุ้มครองเด็กที่มีปัญหาความประพฤติหรือกระทำความผิดทางอาญามุ่งคุ้มครองให้เด็กที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากผู้ต้องหาที่เป็นผู้ใหญ่ โดยให้ได้รับผลกระทบจากการต้องถูกดำเนินคดีและควบคุมตัวน้อยที่สุด สำหรับเด็กที่มีปัญหาความประพฤติหรือกระทำความผิดทางอาญาคู่มือคุ้มครองให้ได้รับโอกาสแก้ไขเยียวยาให้สามารถเติบโตเป็นพลเมืองดีของสังคม โดยมีสมมติฐานว่าเด็กกระทำการใด ๆ เพราะขาดวุฒิภาวะและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลผลักดันต่อความประพฤติของเด็ก นอกจากนั้น ยังมีหลักประกันมิให้เด็กต้องรับโทษจำคุกตลอดชีวิตหรือประหารชีวิต⁵⁸

สาระสำคัญของหลักการนี้ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ปรากฏอยู่ในข้อ 37 และข้อ 40 ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้⁵⁹

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน. หน้า 13

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 59 และ 63.

“ข้อ 37 รัฐภาคีรับประกันว่าจะมุ่งเน้นการคุ้มครองเด็กจากการทรมานและการปฏิบัติที่โหดร้าย โดยห้ามการทรมาน การปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีต่อเด็กอย่างเด็ดขาด รวมถึงห้ามการจำคุกตลอดชีวิตหรือประหารชีวิตเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีในทุกกรณี การจับกุมหรือคุมขังเด็กต้องเป็นมาตรการสุดท้ายและใช้ระยะเวลาสั้นที่สุดเท่าที่จำเป็น โดยต้องคำนึงถึงทางเลือกอื่นๆ ก่อนเสมอ เด็กที่ถูกกลืนรอนเสรีภาพต้องได้รับการปฏิบัติด้วยมนุษยธรรมและเคารพในศักดิ์ศรี ซึ่งรวมถึงการแยกคุมขังจากผู้ใหญ่ เว้นแต่จะเป็นประโยชน์สูงสุดต่อเด็ก นอกจากนี้ เด็กมีสิทธิติดต่อครอบครัวผ่านการเยี่ยมหรือการติดต่อทางจดหมาย และได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยพลัน รวมถึงสิทธิในการคัดค้านความชอบด้วยกฎหมายของการกลืนรอนเสรีภาพต่อศาลหรือหน่วยงานที่มีอำนาจอื่น

ข้อ 40 การปฏิบัติต่อเด็กในกระบวนการยุติธรรม โดยกำหนดว่าเด็กที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดต้องได้รับการปฏิบัติที่ส่งเสริมความรู้สึกมีศักดิ์ศรีและคุณค่า คำนึงถึงอายุของเด็กและส่งเสริมการกลับคืนสู่สังคม รัฐภาคีต้องกำหนดอายุขั้นต่ำที่เด็กจะมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ เด็กมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิด ได้รับแจ้งข้อกล่าวหาโดยพลันและโดยตรง (หรือผ่านบิดามารดาหรือผู้ปกครองตามกฎหมาย) และได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายในการเตรียมและการสู้คดี การพิจารณาคดีต้องเป็นธรรมและรวดเร็ว โดยหน่วยงานที่เป็นอิสระและเป็นกลาง และโดยคำนึงถึงอายุและสถานการณ์ของเด็ก ห้ามบังคับให้เด็กให้การเป็นพยานต่อตนเองหรือรับสารภาพผิด เด็กมีสิทธิอุทธรณ์คำตัดสิน และได้รับความช่วยเหลือจากล่ามหากจำเป็น นอกจากนี้ ยังส่งเสริมการใช้มาตรการทางเลือกแทนการดำเนินคดีในชั้นศาล เช่น การดูแล แนวแนะ การภาคทัณฑ์ การอุปการะ การให้การศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพ เพื่อให้มั่นใจว่าเด็กได้รับการปฏิบัติในลักษณะที่เหมาะสมกับความเป็นอยู่ที่ดีของเด็กและได้มีส่วนร่วมกับการปกครองและความผิด”

1.3 กฎแห่งกรุงปักกิ่ง

กฎอันเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชน (United Nations Minimum Standard Rules for the Administration of Juvenile Justice) หรือมีชื่อเรียกว่า “กฎแห่งกรุงปักกิ่ง” (Rules of Beijing) แนวคิดในการจัดทำกฎแห่งกรุงปักกิ่งมีรากฐานมาจากการตระหนักถึงความจำเป็นในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดแตกต่างจากผู้ใหญ่ ซึ่งเริ่มต้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 องค์การสหประชาชาติได้ให้ความสำคัญกับสิทธิเด็กมาตั้งแต่การก่อตั้ง โดยมีการรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็กในปี 1959 การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่จัดขึ้นทุก 5 ปี ก็มีบทบาทสำคัญในการผลักดันประเด็นเกี่ยวกับการบริหารงานยุติธรรมเด็กและเยาวชน

การร่างกฎหมายแห่งกรุงปักกิ่งเริ่มต้นจากการประชุมระดับภูมิภาคในเอเชียและแปซิฟิก ในปี 1980 ที่กรุงปักกิ่ง และได้รับการรับรองในการประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติครั้งที่ 40 เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 1985 กฎนี้มุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิเด็ก การใช้มาตรการทางเลือกแทนการดำเนินคดี และการฟื้นฟูแก้ไขมากกว่าการลงโทษ โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ กฎแห่งกรุงปักกิ่งได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนากฎหมายและนโยบายด้านการบริหารงาน ยุติธรรมเด็กและเยาวชนในประเทศต่างๆ ทั่วโลก และยังนำไปสู่การพัฒนาตราสารระหว่างประเทศ อื่น ๆ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

ในส่วนเนื้อหาของกฎหมายแห่งกรุงปักกิ่ง สามารถสรุปได้ดังนี้⁶⁰

1.3.1 หลักการพื้นฐาน

กฎหมายแห่งกรุงปักกิ่งมุ่งเน้นการส่งเสริมสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชน โดยหลีกเลี่ยงการดำเนินคดีทางอาญาเท่าที่เป็นไปได้ ใช้มาตรการทางเลือกแทนการควบคุมตัว และคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน ในกระบวนการยุติธรรมอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

1.3.2 การสอบสวนและฟ้องร้อง

เมื่อมีการจับกุมเด็กหรือเยาวชน จะต้องแจ้งให้ผู้ปกครองทราบทันที พร้อมทั้งพิจารณาปล่อยตัวโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากนี้ ยังต้องหลีกเลี่ยงการควบคุมตัวระหว่างการพิจารณาคดี เพื่อลดผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนในระหว่างกระบวนการยุติธรรม

1.3.3 การพิจารณาคดีและการพิพากษา

กระบวนการพิจารณาคดีต้องดำเนินไปด้วยความเป็นธรรม โดยให้สิทธิเด็กและเยาวชนในการมีทนายความ คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและความต้องการเฉพาะของเด็กแต่ละคน ทั้งนี้ ห้ามมิให้มีการลงโทษประหารชีวิตและการลงโทษทางร่างกายในทุกกรณี เพื่อรักษาสีธรรมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กและเยาวชน

1.3.4 การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนนอกสถานควบคุม

ให้ใช้มาตรการทางเลือกแทนการควบคุมตัวให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ พร้อมทั้งจัดให้มีการช่วยเหลือด้านต่างๆ เพื่อส่งเสริมกระบวนการฟื้นฟู และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ

⁶⁰ United Nations Minimum Standard Rules for the Administration of Juvenile Justice. United Nation. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile>.

ชุมชนในการดูแลและแก้ไขพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ทั้งนี้เพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3.5 การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในสถานควบคุม

การดูแลเด็กและเยาวชนในสถานควบคุมต้องมุ่งเน้นการดูแล คุ้มครอง และให้การศึกษา โดยต้องแยกเด็กออกจากผู้ใหญ่อย่างเด็ดขาด และให้ความสำคัญกับความต้องการเฉพาะของเด็กหญิงเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อให้การควบคุมตัวเป็นไปเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ

1.3.6 การวิจัย การวางแผน และการประเมินผล

ส่งเสริมให้มีการวิจัยเพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนและกำหนดนโยบาย พร้อมทั้งทบทวนและประเมินแนวโน้มปัญหาอาชญากรรมเด็กและเยาวชนเป็นระยะ เพื่อให้การบริหารงานยุติธรรมเด็กและเยาวชนมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

1.4 ข้อเสนอแนะแห่งกรุงริยาด

ข้อเสนอแนะของสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน (United Nation Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency) หรือมีชื่อเรียกว่า “ข้อเสนอแนะแห่งกรุงริยาด” (The Riyadh Guidelines) ได้รับการพัฒนาขึ้นในบริบทของความพยายามระดับนานาชาติ เพื่อต้องการปรับปรุงระบบยุติธรรมเยาวชนและการป้องกันอาชญากรรม โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของมาตรการและบรรทัดฐานขององค์การสหประชาชาติที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมสำหรับเยาวชน ข้อเสนอแนะแห่งกรุงริยาดได้รับการรับรองและประกาศโดยที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 1990 โดย ชื่อ "ริยาด" มาจากเมืองหลวงของซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นสถานที่จัดการประชุม

ข้อเสนอแนะนี้เกิดขึ้นจากความตระหนักว่าการป้องกันการกระทำผิดของเยาวชนเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการลดอาชญากรรมในสังคม และเป็นการตอบสนองต่อความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางที่ครอบคลุมสำหรับการป้องกันการกระทำผิดของเยาวชน โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมบทบาทเชิงบวกของเยาวชนในสังคม แทนที่จะเน้นการลงโทษหรือการควบคุม และเสนอแนะมาตรการที่ครอบคลุมหลายด้าน ทั้งการสนับสนุนครอบครัว การศึกษา ชุมชน และนโยบายทางสังคม เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาเยาวชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้ ในส่วนเนื้อหาของข้อเสนอแนะแห่งกรุงริยาด สามารถสรุปได้ดังนี้⁶¹

⁶¹ United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-guidelines-prevention-juvenile-delinquency-riyadh>.

1.4.1 หลักการพื้นฐาน

ข้อแนะนำนี้ตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า การป้องกันการกระทำผิดของเยาวชนเป็นส่วนสำคัญของการป้องกันอาชญากรรมในสังคม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเยาวชนอย่างสมดุล เคารพสิทธิของเด็ก และส่งเสริมให้เยาวชนมีบทบาทเชิงรุกในสังคม แทนที่จะเป็นเพียงวัตถุแห่งการควบคุม

1.4.2 ขอบเขตของแนวทาง

แนวทางนี้ควรได้รับการตีความและนำไปปฏิบัติภายใต้กรอบสิทธิมนุษยชน และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก โดยคำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ เพื่อให้สามารถปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่

1.4.3 การป้องกันทั่วไป

รัฐบาลควรจัดทำแผนป้องกันอย่างครอบคลุมในทุกระดับ โดยวิเคราะห์ปัญหาอย่างลึกซึ้ง กำหนดความรับผิดชอบที่ชัดเจน ประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและเยาวชนในการป้องกันการกระทำผิด

1.4.4 กระบวนการทางสังคม

ข้อแนะนำนี้เน้นความสำคัญของนโยบายที่ส่งเสริมการเข้าสู่สังคมของเด็กและเยาวชน โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของครอบครัว การศึกษา ชุมชน และสื่อมวลชน ในการสนับสนุนการพัฒนาเยาวชนอย่างเหมาะสม

1.4.5 นโยบายทางสังคม

รัฐบาลควรให้ความสำคัญสูงสุดกับแผนงานสำหรับเยาวชน โดยจัดสรรทรัพยากรอย่างเพียงพอสำหรับบริการที่จำเป็น เช่น การดูแลสุขภาพ การศึกษา และการป้องกันการใช้สารเสพติด โดยมุ่งเน้นให้ทรัพยากรเหล่านี้เข้าถึงและเป็นประโยชน์ต่อเยาวชนอย่างแท้จริง

1.4.6 กฎหมายและการบริหารงานยุติธรรมเยาวชน

รัฐบาลควรออกและบังคับใช้กฎหมายเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของเยาวชน โดยหลีกเลี่ยงการตีตราและการทำให้เยาวชนเป็นอาชญากร ควรมีการจำกัดการเข้าถึงอาวุธ และพิจารณาจัดตั้งสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินเพื่อดูแลสิทธิและผลประโยชน์ของเยาวชน

1.4.7 การวิจัย การพัฒนานโยบาย และการประสานงาน

แนวทางนี้สนับสนุนการวิจัยและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญในการป้องกันการกระทำผิดของเยาวชน รวมถึงการพัฒนานโยบายที่มีประสิทธิภาพ

2. กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนของประเทศไทย

2.1 วิวัฒนาการกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน และการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวของประเทศไทย

2.1.1 วิวัฒนาการกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394) กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนยังไม่ได้แยกออกจากระบบสำหรับผู้ใหญ่อย่างชัดเจน โดยยังคงใช้กฎหมายตราสามดวงซึ่งสืบทอดมาจากสมัยอยุธยา กฎหมายดังกล่าวได้วางหลักการพื้นฐานบางประการในการปฏิบัติต่อเด็กที่กระทำผิด โดยมีการกำหนดอายุรับผิดทางอาญาไว้ที่ 7 ปี เด็กอายุต่ำกว่านี้จะต้องรับโทษทางอาญา บทบัญญัติเกี่ยวกับการกระทำผิดและการลงโทษเด็กอยู่ในพระไอยการลักษณะวิวาทคำตีกัน มาตรา 10 ซึ่งบัญญัติว่า⁶²

“เด็กต่อเด็กวิวาทตีกัน ให้พ่อแม่ห้ามปราม ถ้าพ่อแม่เด็กฝ่ายข้างหนึ่งไปตีบุตรท่านฝ่ายข้างหนึ่งไซ้ ให้ไหมผู้ตีนั้นโดยกรมคักตีวิคูณ เหตุว่าเด็กมีรู้อผิดแลชอบ ถ้าเด็กตีกันมีบาทเจ็บไซ้ ให้พิเคราะห์ดูเด็กผู้ตีเจ็บนั้น ถ้าเท่ากันอย่าให้มีโทษแก่มันเลย เหตุเปนเด็กด้วยกัน ถ้าเด็กตีผู้ใหญ่ไซ้ให้ทำวันเสียน้ำมันให้แก่นผู้น้อย”

และวรรคสองบัญญัติว่า⁶³ “อนึ่งเด็ก ๗ เข้าเถ้า ๗๐ เปนคนหลงไหลไปด่าตีท่าน ๆ มิให้ปรับไหมมีโทษ แต่ให้นายบ้านนายเมืองช่วยว่ากล่าวให้สมักสมาผู้เจ็บนั้นโดยควร”

จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นว่า กฎหมายประเทศไทยสมัยนั้นไม่ให้ลงโทษแก่เด็ก ด้วยเหตุผลที่ว่าเด็กนั้นยังไม่รู้ผิดชอบ ซึ่งผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการรับผิดชอบต่อการกระทำของเด็ก โดยในบางกรณีอาจต้องรับโทษหรือชดใช้ค่าเสียหายแทนเด็ก นอกจากนี้ในกรณีเด็กอายุไม่เกิน 7 ปี กระทำความผิด กฎหมายไม่ให้ลงโทษหรือชดใช้ค่าเสียหาย เพียงแต่ให้ผู้มีอำนาจว่ากล่าวตักเตือนและให้เด็กขอขมาต่อผู้เสียหายเท่านั้น

ระบบการพิจารณาคดีและการลงโทษในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงเน้นการลงโทษเพื่อแก้แค้นและข่มขู่เป็นหลัก แม้จะมีการพิจารณาถึงอายุและวุฒิภาวะของผู้กระทำผิดบ้าง แต่ยังไม่มีการพิจารณาพิเศษสำหรับเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะ การลงโทษมักเป็นไปในรูปแบบของการเชี่ยน การจำคุก หรือชดใช้ค่าเสียหาย โดยลดหย่อนความรุนแรงลงตามอายุของผู้กระทำผิด นอกจากนี้ ยังมีการพิจารณาถึงเจตนาและความเข้าใจในการกระทำผิดของเด็ก โดยความผิดบาง

⁶² กฎหมายตราสามดวงเล่ม 3. ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับตรา 3 ดวง. องค์การคำครุสภา ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์. 2506. หน้า 184.

⁶³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 184.

ประเภทที่เกิดจากความชุกชนหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์อาจได้รับการยกเว้นโทษ อย่างไรก็ตาม ในกรณีความผิดร้ายแรง เด็กอาจได้รับโทษเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ แม้จะมีการลดหย่อนบ้างก็ตาม

ต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2394-2453) เกิดการปฏิรูปกฎหมายครั้งสำคัญ โดยมีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) ซึ่งนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดอายุรับผิดทางอาญาที่ชัดเจนขึ้น โดยเด็กอายุต่ำกว่า 7 ปีจะไม่ต้องรับผิดทางอาญา ดังบทบัญญัติในมาตรา 56 ซึ่งบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดชอบของเด็กที่กระทำความผิด ไว้ดังนี้⁶⁴

“ถ้าเด็กอายุยังไม่ถึงเจ็ดขวบกระทำความผิด ท่านว่ามันยังไม่รู้ผิดและชอบอย่าให้ลงอาญาแก่มันเลย”

ส่วนกรณีเด็กอายุเกิน 7 ปี แต่ไม่ถึง 14 ปี กระทำความผิดนั้น กฎหมายประเทศไทยกำหนดให้เด็กไม่ต้องรับโทษเช่นกัน แต่ให้อำนาจศาลใช้วิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งตามบทบัญญัติในมาตรา 57 ดังนี้⁶⁵

“ถ้าเด็กอายุกว่าเจ็ดขวบขึ้นไป แต่ยังไม่ถึงสิบสี่ขวบกระทำความผิด ท่านให้ศาลมีอำนาจกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดใน ๓ ประการที่จะว่าต่อไปนี้ คือ

(๑) ถ้าเห็นว่ามันยังไม่รู้ผิดชอบ จะให้ปล่อยตัวเสียก็ได้ หรือถ้าศาลเห็นว่ามันพอจะเข้าใจความผิดชอบได้อยู่บ้าง ให้ศาลว่ากล่าวให้มันรู้สึกตัวแล้วภาคทัณฑ์ปล่อยตัวไปก็ได้ ฉะนั้นประการหนึ่ง

(๒) มอบตัวเด็กให้แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองไป และบังคับเรียกประกันทานบน หรือเรียกแต่ทานบนแก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองเด็กนั้น ให้สัญญาว่าจะระวังเด็กนั้นให้ประพฤติตนรักษาความเรียบร้อย ตลอดเวลาที่ศาลจะกำหนดให้ไม่เกินกว่าสามปี ถ้าผิดทานบนให้ศาลปรับเป็นจำนวนเงินตามที่กำหนดไว้ในทานบน ไม่เกินร้อยบาทขึ้นไป ฉะนั้นประการหนึ่ง

(๓) ส่งให้ส่งตัวเด็กนั้นไปไว้ในโรงเรียนดัดสันดานตลอดเวลาที่ศาลจะกำหนดให้ แต่อย่าให้เกินไปกว่าที่เด็กนั้นมีอายุครบสิบแปดขวบประการหนึ่ง”

นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดการลดหย่อนโทษสำหรับเด็กอายุ 14-16 ปี กฎหมายให้อำนาจศาลลดโทษให้เหลือกึ่งหนึ่งของโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ซึ่งปรากฏในมาตรา 58 ดังนี้⁶⁶

⁶⁴ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา 56

⁶⁵ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา 57 (เดิม)

⁶⁶ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา 58 (เดิม)

“ถ้าเด็กอายุกว่าสิบสี่ขวบขึ้นไป แต่ยังไม่ถึงสิบหกขวบ กระทำความผิด ท่านว่าศาลควรพิจารณาดูเสียก่อน ว่ามันมีสติพอจะรู้ผิดชอบได้หรือไม่

ถ้าปรากฏว่ามันยังอ่อนแอแก่ความคิดไม่มีสติพอจะรู้ผิดชอบไซ้ ท่านว่าให้การกระทำแก่มันดูจะเดียวกันกับที่ควรจะทำแก่เด็กอายุเกินกว่าเจ็ดขวบ แต่ยังไม่ถึงสิบสี่ขวบ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 57 นั้น

ถ้าและปรากฏว่า มันมีสติพอจะรับรู้ผิดชอบได้แล้ว ศาลจะสั่งให้ลงอาญาแก่มัน ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้สำหรับความผิดเช่นนั้นแต่กึ่งหนึ่ง หรือมีฉะนั้นจะสั่งให้ส่งตัวมันไปไว้ในโรงเรียนดัดสันดานตามลักษณะข้อ 3 แห่งมาตรา 57 นั้นก็ได้”

กล่าวโดยสรุป กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ถือเป็นประมวลกฎหมายฉบับแรกของประเทศไทยที่มีการรวบรวมหลักกฎหมายอาญาอันเป็นที่นิยมในประเทศต่าง ๆ มาดัดแปลงให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของประเทศไทยมีผลใช้บังคับครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2451 และใช้บังคับมาจนถึง พ.ศ. 2499⁶⁷ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ได้ปรากฏแนวคิดในการปฏิบัติต่อเด็กที่กระทำความผิดปรากฏชัดเจนมากขึ้น โดยศาลอาจใช้วิธีการว่ากล่าวตักเตือน ส่งตัวให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองดูแลแทน หรือส่งเด็กไปไว้ในโรงเรียนดัดสันดานแทนที่จะเน้นเพียงการลงโทษ และมีการคำนึงถึงระดับเกณฑ์อายุของเด็กในการรับผิดทางอาญา อย่างไรก็ตาม ในยุคนี้ยังไม่มี การจัดตั้งศาลเฉพาะสำหรับเด็กและเยาวชน รวมถึงหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมดูแลเด็กที่กระทำความผิด โดยเฉพาะ สำหรับโรงเรียนดัดสันดานที่มาตรา 57 กล่าวถึงนั้น ถูกก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2450 ที่เกาะสีชัง อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เนื่องจากแนวคิดที่ว่าหากนำเด็กไปลงโทษคุมขังกับนักโทษผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จะชักพาให้เด็กประพฤติชั่วมากขึ้น แต่โรงเรียนดัดสันดานสามารถรองรับเด็กได้เพียง 50 คนเท่านั้น⁶⁸ หากมีเด็กเกินกว่าที่กำหนดก็ต้องชะลอการส่งตัวไว้ก่อน และทำให้ต้องขังเด็กที่ต้องคำพิพากษาไว้ที่เรือนจำซึ่งปะปนกับผู้ใหญ่

2.1.2 การจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว

ในปี พ.ศ. 2494 ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 ซึ่งกำหนดให้จัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนกลางขึ้นในจังหวัดพระนคร และให้มีหน่วยงานสำหรับตรวจพิเคราะห์ ฝึกอบรมและสงเคราะห์เด็ก เรียกว่า “สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก” เป็นส่วนประกอบของศาลคดีเด็กและเยาวชน⁶⁹ และได้มีการกำหนดนิยามคำว่า “เด็ก”

⁶⁷ บรรเจิด สิงคะเนติ และพนารัตน์ มาศมนาดล. บทความเรื่อง กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127. สถาบันพระปกเกล้า. http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กฎหมายลักษณะอาญา_รศ._127.

⁶⁸ กำนิต “โรงเรียนดัดสันดาน” สมัยรัชกาลที่ 5 สำหรับเด็กที่กระทำความผิดกฎหมาย. SILPA-MAG.COM, เผยแพร่วันที่ 28 พฤศจิกายน 2564. https://www.silpa-mag.com/history/article_36903.

⁶⁹ วรภัทร รัตนพาณิษฐ์. กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน. หน้า 47.

หมายถึง บุคคลอายุเกินกว่าเจ็ดปีบริบูรณ์ แต่ไม่ถึงสิบสี่ปีบริบูรณ์ “เยาวชน” หมายถึง บุคคลอายุเกินกว่าสิบสี่ปีบริบูรณ์ แต่ไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์ แต่ไม่รวมถึงบุคคลที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส⁷⁰ โดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 ได้มีการกำหนดถึงอำนาจในการพิจารณาคดีเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดอาญา และคดีที่บุคคลอายุ 18 ปี แต่ไม่เกินอายุ 20 ปี กระทำความผิดอาญา ซึ่งศาลคดีธรรมดาเห็นว่าร่างกายและจิตใจของผู้นั้นยังมีสภาพเช่นเดียวกับเยาวชน ก็อาจมีคำสั่งโอนคดีให้ศาลคดีเด็กและเยาวชนเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีบุคคลนั้นได้⁷¹ นอกจากนี้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 ยังมีการกำหนดให้องค์คณะพิจารณาคดีต้องมีผู้พิพากษาไม่น้อยกว่า 2 คน และผู้พิพากษาสมทบอีก 2 คน ซึ่งต้องเป็นสตรีอย่างน้อย 1 คน จึงเป็นองค์คณะพิจารณาคดีได้เต็มอำนาจศาล ตามของคำสั่งอธิบดีศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง หรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาลคดีเด็กและเยาวชนก็ได้⁷²

และต่อมา กระทรวงยุติธรรมก็ได้ขยายกิจการศาลคดีเด็กและเยาวชนไปยังส่วนภูมิภาค ได้แก่⁷³

- 1) ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา เปิดทำการในปี พ.ศ. 2505
- 2) ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดนครราชสีมา เปิดทำการในปี พ.ศ. 2507
- 3) ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่ เปิดทำการในปี พ.ศ. 2513
- 4) ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดอุบลราชธานี เปิดทำการในปี พ.ศ. 2523
- 5) ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง เปิดทำการในปี พ.ศ. 2526
- 6) ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี เปิดทำการในปี พ.ศ. 2530
- 7) ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดนครสวรรค์ เปิดทำการในปี พ.ศ. 2530
- 8) ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสมุทรปราการ เปิดทำการในปี พ.ศ. 2532
- 9) ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดขอนแก่น เปิดทำการในปี พ.ศ. 2533

ในส่วนของการพิจารณาคดี ประเทศไทยก็ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 ด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นการกำหนดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดอาญา อำนาจหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก รวมถึงรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ ยังมีกำหนดเกี่ยวกับมาตรการพิเศษขึ้นเป็นครั้งแรกในมาตรา 29 ซึ่งให้อำนาจผู้อำนวยการสถานพินิจ ฯ ใช้ดุลยพินิจแก่เด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดที่มีอัตราโทษอย่างสูง จำคุกไม่เกิน 5 ปี นั้น หากเด็กหรือเยาวชนให้

⁷⁰ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 มาตรา 4

⁷¹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 มาตรา 8 และมาตรา 9

⁷² พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 มาตรา 18 และมาตรา 19

⁷³ วรภัทร รัตนพาณิษย์. *กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน*. หน้า 48.

ความยินยอมที่จะอยู่ในความควบคุมของสถานพินิจ ฯ ผู้อำนวยการสถานพินิจ ฯ อาจเสนอความเห็นดังกล่าวให้แก่พนักงานอัยการเพื่อเห็นชอบและสั่งไม่ฟ้องเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดในคดีนั้น⁷⁴ และในมาตรา 59 ซึ่งให้อำนาจศาลสั่งชั่วคราวให้ปล่อยตัว หรือควบคุมตัวเด็กหรือเยาวชน หรือใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนไปพลางก่อน ในกรณีเห็นว่าพฤติการณ์คดียังไม่สมควรจะมีคำพิพากษาเด็ดขาด⁷⁵ จากการตรากฎหมายว่าด้วยจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน และกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการยุติธรรมอาญาเด็กและเยาวชนของประเทศไทยในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดอาญา โดยจัดตั้งศาล จัดตั้งหน่วยงานควบคุมดูแลเด็กและเยาวชน และวิธีการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชนขึ้นมา โดยเฉพาะ ประกอบกับของกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดโทษและความรับผิดทางอาญา ก็ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมด้วยเช่นกัน โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2494 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาในมาตรา 57 ให้ศาลใช้วิธีการสำหรับเด็กในการส่งตัวเด็กให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองดูแล และวางข้อกำหนดให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองระวังไม่ให้เด็กก่อเหตุร้ายตลอดเวลาที่ศาลกำหนด ตลอดจนศาลอาจกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติเด็ก และแต่งตั้งพนักงานคุมประพฤติหรือพนักงานอื่นเพื่อคุมความประพฤติเด็กก็ได้⁷⁶ อีกทั้งในมาตรา 58 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม โดยขยายอายุของเด็กที่กระทำความผิด เป็นเด็กอายุ 14 ปี แต่ไม่เกินอายุ 17 ปี ให้ศาลอาจใช้วิธีการตามมาตรา 57 หรือลงโทษเด็กนั้นโดยลดอัตราส่วนโทษลงกึ่งหนึ่งสำหรับความผิดนั้นก็ได้⁷⁷ ทั้งนี้ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2494 ยังมีการเพิ่มมาตรา 58 ทวิ สำหรับบุคคลที่อายุ 17 ปี แต่ไม่เกิน 20 ปี ที่กระทำความผิดอาญา ให้ศาลลดอัตราส่วนโทษลงหนึ่งในสาม หรือกึ่งหนึ่งก็ได้⁷⁸ ซึ่งเป็นแสดงให้เห็นถึงแนวคิดของการคุ้มครองแก่บุคคลที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ จึงให้อำนาจศาลในการใช้ดุลยพินิจลดหย่อนโทษบุคคลดังกล่าว

ภายหลังต่อมา ประเทศไทยก็ได้ยกเลิกใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 และประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2500 เป็นต้นมา ซึ่งประมวลกฎหมายอาญายังคงวางหลักในเรื่องความรับผิดทางอาญาของบุคคลในช่วงอายุต่าง ๆ อยู่เหมือนเดิม แต่ก็ได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยเรื่อยมาจนปัจจุบัน ในส่วนของกระบวนการยุติธรรมอาญาเด็กและเยาวชน ในปี พ.ศ. 2534 ประเทศไทยก็ได้มีการปรับปรุง

⁷⁴ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 มาตรา 29

⁷⁵ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 มาตรา 59

⁷⁶ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา 57 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14 พ.ศ. 2494)

⁷⁷ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา 58 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14 พ.ศ. 2494)

⁷⁸ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา 58 ทวิ (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14 พ.ศ. 2494)

กฎหมายว่าด้วยจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนและกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน เนื่องจากเห็นว่ากฎหมายดังกล่าวมีบทบัญญัติไม่เหมาะสมหลายประการในเรื่องการคุ้มครองเด็กและเยาวชน อีกทั้งรัฐบาลเห็นว่าสถาบันครอบครัวมีความสำคัญต่อปัญหาเด็กและเยาวชน จึงมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ขึ้นมาบังคับใช้แทน ซึ่งเป็นผลทำให้ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลางและส่วนภูมิภาคถูกเปลี่ยนชื่อเป็น “ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง และศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด” ขึ้นแทน ส่วนจังหวัดภูมิภาคอื่นที่ไม่มีศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด ให้จัดตั้งแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวขึ้นมาในศาลจังหวัด⁷⁹ เพื่อเป็นการพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิเด็กและสถาบันครอบครัวอย่างทั่วถึง โดยศาลเยาวชนและครอบครัว ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาที่เด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิด คดีที่บุคคลอายุเกินกว่า 18 ปี ถูกโอนให้ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิจารณาคดีและคดีครอบครัวที่เกี่ยวกับผู้เยาว์และครอบครัว⁸⁰

ในปัจจุบัน ประเทศไทยได้มีการตราพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งบัญญัติให้มีหลักการเพิ่มเติมหลายประการ เช่น การยึดประโยชน์สูงสุดของเด็ก การปฏิบัติต่อเด็กด้วยหลักมนุษยธรรมและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของเด็กและเยาวชน ตลอดจนให้เด็กและเยาวชนได้รับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้ตรงกับสภาพปัญหาและอยู่ในกระบวนการยุติธรรมให้สั้นที่สุด การตรวจสอบการจับ การใช้มาตรการแทนการดำเนินคดีอาญา มาตรการแทนการพิพากษาคดี และการพิจารณาคดีคุ้มครองสวัสดิภาพของคนในครอบครัวที่ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัวเป็นต้น ในบทเฉพาะกาลของพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ยังให้ยุบเลิกแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัด และโอนบรรดาคดีไปพิจารณาในศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดที่จัดตั้งขึ้นแทน⁸¹

3. มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 เป็นกลไกสำคัญในกระบวนการยุติธรรม

⁷⁹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 8
วรรคสอง

⁸⁰ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 11

⁸¹ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 202

ทางเลือกสำหรับเด็กและเยาวชน มีวัตถุประสงค์เพื่อลดภาระคดีและหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยแบ่งเป็นมาตรการในชั้นก่อนฟ้องตามมาตรา 86 และชั้นพิจารณาคดีตามมาตรา 90 ซึ่งดำเนินการผ่านการประชุมกลุ่มครอบครัว ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้รับการคุ้มครองและพัฒนาทางจิตสังคม นำไปสู่การสำนึกในการกระทำ ขณะที่ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาตามสิทธิอันพึงมี

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญายังมุ่งเน้นให้ทุกฝ่ายสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยผู้กระทำความผิดไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ และชุมชนมีความสงบปลอดภัย นับเป็นการพัฒนาจากพระราชบัญญัติฉบับเดิมที่ถูกยกเลิกไป ซึ่งมีเพียงมาตรการพิเศษในชั้นก่อนฟ้องเท่านั้น การมีมาตรการทั้งในชั้นก่อนฟ้องและหลังฟ้องจึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชน ตลอดจนส่งเสริมการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องมากขึ้น⁸²

3.1 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 86 มีหลักเกณฑ์สำคัญหลายประการ โดยเด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาที่มีโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุด (ยกเว้นความผิดประมาทหรือลหุโทษ) และต้องสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดี ผู้อำนวยการสถานพินิจ ฯ จะพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ เช่น อายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษา สภาพร่างกายและจิตใจ อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิด หากเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนอาจกลับตัวเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง จะดำเนินการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเสนอต่อพนักงานอัยการ ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู คือ การปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน บรรเทาหรือลดความเสียหายแก่ผู้เสียหาย และสร้างความปลอดภัยให้แก่ชุมชนและสังคม⁸³ อย่างไรก็ตาม มาตรา 86 ยังกำหนดให้การจัดทำแผนและการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูจะต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายด้วยเป็นสำคัญ

เมื่อพนักงานอัยการได้รับความเห็นและแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูจากผู้อำนวยการสถานพินิจ ฯ จะมีอำนาจในการพิจารณาและดำเนินการต่อไป โดยหากมีข้อสงสัย พนักงานอัยการก็สามารถสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้อำนวยการสถานพินิจ ฯ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการ

⁸² วรภัทร รัตนพานิชย์. *กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน*. หน้า 137-138.

⁸³ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 86 วรรค

ตัดสินใจได้ ในกรณีที่พนักงานอัยการไม่เห็นชอบกับแผนที่เสนอมา มีทางเลือก 2 ประการ คือ แก้ไขแผนที่ให้เหมาะสมเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือเยาวชนหรือเพื่อความยุติธรรม หรือสั่งให้ดำเนินคดีต่อไปตามกระบวนการปกติ หากพนักงานอัยการเห็นชอบกับแผนที่เสนอมาหรือแผนที่ได้รับการแก้ไขแล้ว จะมีการดำเนินการตามแผนนั้นทันทีและรายงานให้ศาลทราบ⁸⁴ นอกจากนี้ ศาลมีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของกระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของเด็กและเยาวชนอย่างเต็มที่ โดยศาลจะพิจารณาว่าแผนดังกล่าวมีลักษณะที่ขัดต่อกฎหมายหรือไม่ เช่น การจำกัดสิทธิเสรีภาพหรือละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การกำหนดให้ทำงานบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์เกิน 30 ชั่วโมง หรือกำหนดระยะเวลาปฏิบัติตามแผนเกิน 1 ปี หากศาลพบว่ากระบวนการจัดทำแผนไม่ชอบด้วยกฎหมาย ศาลมีอำนาจสั่งการตามความเห็นสมควรภายใน 30 วัน นับจากวันที่ได้รับรายงาน การกำหนดให้ศาลมีอำนาจในการตรวจสอบนี้เป็นกลไกสำคัญในการประกันความยุติธรรมและความเหมาะสมของมาตรการพิเศษ

3.1.1 หลักเกณฑ์ในการใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86

กล่าวโดยสรุป มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องมีหลักเกณฑ์เงื่อนไข ดังนี้⁸⁵

- 1) เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ให้จำคุกไม่เกิน 5 ปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับหรือไม่ก็ตาม
- 2) เด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุด เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ
- 3) เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดี
- 4) เด็กหรือเยาวชนให้ความยินยอมในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู
- 5) ในกรณีมีผู้เสียหาย ผู้เสียหายให้ความยินยอมในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู
- 6) ผู้อำนวยการสถานพินิจ ฯ เห็นว่า เด็กหรือเยาวชนนั้นกับตัวเป็นคนดี โดยไม่ต้องฟ้อง เมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิตใจ อาชีพ ฐานะ และเหตุแต่การกระทำผิดแล้ว

ทั้งนี้ ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด หากผลการประเมินความเสี่ยงและความจำเป็นอยู่ในระดับต่ำหรือปานกลาง และมีแนวโน้มกลับตัวเป็นคนดีได้ พนักงานคุม

⁸⁴ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 86 วรรคสอง

⁸⁵ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. คู่มือการปฏิบัติงานมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา. กรุงเทพฯ. (ฉบับปรับปรุงแก้ไข ครั้งที่ 2). 2563. หน้า 3.

ประพุดิจะสอบถามปากคำและวิเคราะห์ข้อเท็จจริงจากการสืบเสาะ จากนั้นจะส่งรายงานสรุปความเห็นเกี่ยวกับสาเหตุการกระทำความผิดไปยังพนักงานสอบสวน หากพิจารณาแล้วว่าเด็กหรือเยาวชนมีแนวโน้มกลับตัวเป็นคนดี ก็จะพิจารณาใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 86⁸⁶ ซึ่งเป็นการดำเนินการตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมกำหนดไว้

3.1.2 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการมาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86

วิธีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเป็นขั้นตอนสำคัญในมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง กล่าวคือ ผู้อำนวยการสถานพินิจ ฯ จะเป็นผู้ดำเนินการจัดประชุมร่วมกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยฝ่ายเด็กหรือเยาวชนผู้ต้องหา ฝ่ายผู้เสียหาย และนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ นอกจากนี้ ผู้อำนวยการสถานพินิจ ฯ อาจเชิญผู้แทนหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิด รวมถึงพนักงานอัยการเข้าร่วมประชุมด้วยก็ได้ เพื่อให้การจัดทำแผนมีความครอบคลุมและเหมาะสมมากที่สุด ทั้งนี้ กระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนี้มีกรอบระยะเวลาที่ชัดเจน โดยจะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จและเสนอต่อพนักงานอัยการภายใน 30 วัน นับจากวันที่เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำความผิด⁸⁷

ทั้งนี้ วิธีการดำเนินการมาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 มีกระบวนการขั้นตอนภายใน ดังต่อไปนี้⁸⁸

1) การประเมินและคัดกรอง

(1) พนักงานคุมประพุดิสอบปากคำตามแบบสัมภาษณ์ประเมินความเสี่ยงและความจำเป็นโดยจะผลการประเมินความเสี่ยงและความจำเป็นอยู่ในระดับเกณฑ์ต่ำหรือปานกลางและเข้าหลักเกณฑ์และเงื่อนไขตามมาตรา 86

(2) พนักงานคุมประพุดิ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ ประชุมร่วมกันใช้ดุลพินิจพิจารณาตามหลักเกณฑ์การใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 โดยมุ่งเน้นถึงโอกาสหรือแนวโน้มที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอาจจับตัวเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง และร่วมเสนอความเห็นตามวิชาชีพว่าสมควรจะนำคดีเข้าสู่กระบวนการตามมาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 หรือไม่

(3) พนักงานคุมประพุดิเสนอผู้อำนวยการสถานพินิจฯ เห็นสมควรหรือไม่สมควรนำคดีเข้าสู่กระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 86

⁸⁶ ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการสืบเสาะและพินิจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนพ.ศ. 2554 ข้อ 9 (1)

⁸⁷ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 87 วรรคแรก

⁸⁸ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. คู่มือการปฏิบัติงานมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา. กรุงเทพฯ. (ฉบับปรับปรุงแก้ไข ครั้งที่ 2). 2563. หน้า 7.

(4) ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ พิจารณา หากเห็นสมควรนำคดีเข้าสู่กระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ มีคำสั่งแต่งตั้งหรือมอบหมายให้บุคคลทำหน้าที่ผู้ประสานการประชุมและดำเนินการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู โดยแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูจะต้องจัดทำให้เสร็จภายใน 30 วัน นับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำ และให้พนักงานคุมประพฤติทำหน้าที่ส่งแจ้งพนักงานสอบสวนว่าเด็กหรือเยาวชนอยู่ระหว่างจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู และแจ้งให้ศาลทราบ

2) การเตรียมการประชุม

ผู้ประสานการประชุมทำการศึกษาข้อมูล วางแผน และกำหนดนัดหมายผู้ที่ จะเข้าร่วมการประชุมเพื่อจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ในการเชิญผู้เข้าร่วมประชุมมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

(1) บุคคลที่กฎหมายกำหนดให้ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ เชิญ ได้แก่ ฝ่ายเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิด ฝ่ายผู้เสียหายในกรณีที่มีผู้เสียหาย และนักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์ พนักงานคุมประพฤติ และพนักงานอัยการ

(2) บุคคลที่ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ เห็นสมควรเชิญ ได้แก่ ผู้แทนชุมชน หรือหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำผิด หรือพนักงานสอบสวน ทั้งนี้ หน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำผิดนั้น เช่น โรงเรียน สถานประกอบการ องค์กรด้านเด็ก สถานสงเคราะห์ บ้านพักเด็กและครอบครัว พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด

3) การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

ผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านได้เข้าร่วมการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชนให้กลับตนเป็นคนดี บรรเทาทดแทนหรือชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายในกรณีคดีที่มีผู้เสียหาย สร้างความปลอดภัยแก่ชุมชน และสังคม และพัฒนาตนให้เป็นที่เชื่อว่าจะไม่กระทำความผิด หากแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้รับความยินยอมจากผู้เสียหาย และเด็กหรือเยาวชน ให้ผู้ประสานการประชุมจัดทำรายงานผลการประชุมเสนอต่อผู้อำนวยการสถานพินิจฯ เพื่อทำความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการ

3.1.3 เงื่อนไขของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 86

เงื่อนไขของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องมีลักษณะที่มุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กหรือเยาวชน โดยมีหลักการที่สำคัญ ดังนี้⁸⁹

⁸⁹ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 87 วรรคสอง วรรคสาม

- 1) ต้องไม่จำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของเด็กหรือเยาวชน เว้นแต่เพื่อประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชนเอง หรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ
  - 2) ต้องไม่ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กหรือเยาวชน
  - 3) อาจกำหนดมาตรการต่าง ๆ เช่น การว่ากล่าวตักเตือน การกำหนดเงื่อนไขให้ปฏิบัติ การชดใช้เยียวยาความเสียหาย หรือมาตรการอื่น ๆ ที่เหมาะสมเพื่อการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู
  - 4) กำหนดให้บิดามารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์กรที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย ให้เข้าร่วมหรือปฏิบัติตามแผนก็ได้
  - 5) ระยะเวลาในการปฏิบัติตามแผนต้องไม่เกิน 1 ปี
- แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูอาจมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของเด็กหรือเยาวชนแต่ละราย โดยคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิและการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับการเยียวยาผู้เสียหาย และการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมภายใต้กรอบระยะเวลาที่เหมาะสมเพื่อให้การแก้ไขฟื้นฟูเกิดประสิทธิผลสูงสุด ดังนั้นมาตรการนี้จึงเป็นทางเลือกสำคัญในการหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ

3.1.4 การพิจารณาแผนของพนักงานอัยการ

เมื่อพนักงานอัยการได้รับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและความเห็นจากผู้อำนวยการสถานพินิจแล้ว พนักงานอัยการมีอำนาจพิจารณา 2 กรณี ดังนี้

- 1) หากไม่เห็นชอบตามแผน พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งให้ดำเนินคดีอาญาต่อไป หรือพนักงานอัยการอาจสั่งให้แก้ไขแผนบำบัดฟื้นฟู ทั้งนี้ให้ผู้ประสานการประชุมดำเนินการจัดการประชุมเพื่อทบทวนแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

- 2) กรณีพนักงานอัยการเห็นชอบตามแผน ให้ดำเนินการตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวทันที โดยผู้ประสานการประชุมจัดทำรายงานให้ศาลทราบ ซึ่งศาลจะทำหน้าที่พิจารณากระบวนการจัดทำแผนและลักษณะเงื่อนไขของแก้ไขบำบัดฟื้นฟูชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

ทั้งนี้ มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องยังมีกลไกการติดตามและบทลงโทษที่ชัดเจน โดยหากเด็กหรือเยาวชนฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามแผน ผู้อำนวยการสถานพินิจ ฯ จะรายงานให้พนักงานอัยการทราบและแจ้งให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีต่อไป⁹⁰ แต่หากปฏิบัติตามแผนครบถ้วน พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งไม่ฟ้อง ซึ่งถือเป็นที่สุดและระงับสิทธินำ

⁹⁰ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 88 วรรคแรก

คดีอาญามาฟ้อง⁹¹ นอกจากนี้ ระหว่างการจัดทำและปฏิบัติตามแผน กฎหมายกำหนดให้จัดการสอบปากคำหรือดำเนินการใด ๆ กับเด็กหรือเยาวชน และไม่นับระยะเวลาที่รวมในกำหนดระยะเวลาฟ้องคดี ซึ่งโดยปกติพนักงานอัยการต้องยื่นฟ้องภายใน 30 วันนับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนถูกจับกุมหรือปรากฏตัวต่อพนักงานสอบสวน⁹²

---

⁹¹ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 88 วรรคสอง

⁹² พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 89

3.1.5 ตัวอย่างแนวทางในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 86

๓๑

ตัวอย่าง

แนวทางในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา ๘๖

- ให้เด็ก/เยาวชนเคารพและประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด
- ให้เด็ก/เยาวชนเลิกพฤติกรรมลักขโมย ให้รู้จักเคารพในสิทธิและทรัพย์สินของผู้อื่น
- ให้เด็ก/เยาวชนเลือกคบเพื่อนที่ดี หลีกเลี่ยงที่จะคบหาบุคคลที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการกระทำผิดกฎหมาย
- ห้ามเด็ก/เยาวชนสูบบุหรี่ ห้ามดื่มสุราหรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทุกประเภท และห้ามเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิด
- ห้ามเด็ก/เยาวชนเกี่ยวข้องกับการพนันและอบายมุขทุกชนิด
- ห้ามเด็ก/เยาวชนเข้าไปในสถานบันเทิงเรีงรมย์ และสถานที่ที่มีการเล่นการพนัน
- ห้ามเด็ก/เยาวชนขับซัตรีจักรยานยนต์หรือซัตรียนต์โดยไม่มีใบอนุญาตขับขี่ และให้ปฏิบัติตามกฎจราจร
- ให้เด็ก/เยาวชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น อ่านหนังสือ เล่นกีฬา ช่วยผู้ปกครองทำงานบ้าน และไม่ปฏิบัติตัวไปในทางไม่สมควร เช่น เที่ยวเตร่ในเวลากลางคืน ก่อเหตุทะเลาะวิวาท หรือมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร เป็นต้น
- ให้หาโอกาสศึกษาต่อ และ/หรือ ศึกษาต่อควบคู่กับการประกอบอาชีพ
- นำหลักฐานการสมัครเรียนมาแสดงเมื่อมารายงานตัว
- ให้เด็ก/เยาวชนตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และประพฤติตนอยู่ในกฎระเบียบของโรงเรียน
- นำผลการเรียนมาแสดงด้วยทุกครั้งเมื่อมารายงานตัว
- ให้เด็ก/เยาวชนประกอบสัมมาชีพโดยตั้งใจทำงานด้วยความวิริยะอุตสาหะ
- ให้เด็ก/เยาวชนเชื่อฟังผู้ปกครองและยึดหลักปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ
- ให้ผู้ปกครองติดตามดูแลเอาใจใส่เด็ก/เยาวชนให้ใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น
- ให้เด็ก/เยาวชนกลับบ้านไม่เกินเวลา.....นาฬิกา
- ห้ามเด็ก/เยาวชนนอนค้างคืนบ้านเพื่อน
- ให้เด็ก/เยาวชนอยู่ในความดูแลของของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัด.....เป็นระยะเวลา.....ปี.....เดือน โดยมีเจ้าหน้าที่ติดตามผลทุก.....เดือน/ครั้ง
- ให้เด็ก/เยาวชนพบกับนักจิตวิทยาทุกครั้งที่มีรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่
- ให้เด็ก/เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมบำบัดของสถานพินิจฯ เป็นระยะเวลา.....ชั่วโมง/วัน
- ให้เด็ก/เยาวชนเข้ารับการบำบัดรักษายาเสพติด ณ .....จนครบขั้นตอนการบำบัด
- ให้เด็ก/เยาวชนทำงานบริการสังคมที่.....ในวันที่.....รวมเป็นระยะเวลา.....ชั่วโมง
- ให้ฝ่ายเยาวชนชดใช้ค่าเสียหายแก่ฝ่ายผู้เสียหายเป็นจำนวนเงิน.....บาท (.....)
- อื่นๆ.....

* หมายเหตุ : กำหนดให้ทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์ไม่เกิน ๓๐ ชั่วโมง
ระยะเวลาในการปฏิบัติตามแผนต้องไม่เกิน ๑ ปี

3.2 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณา

การใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณามีวัตถุประสงค์เพื่อหันเหคดีเด็กและเยาวชนที่สำนึกผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมปกติอย่างรวดเร็ว แล้วใช้แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่เกิดจากการประชุมกลุ่มครอบครัวและความเห็นพ้องของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เด็กหรือเยาวชน ผู้ปกครอง ผู้เสียหาย และในบางกรณีรวมถึงผู้แทนชุมชน หากเด็กหรือเยาวชนได้ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่กำหนดไว้อย่างครบถ้วนแล้ว ศาลจะสั่งให้จำหน่ายคดีออกจากสารบบความพร้อมมีคำสั่งในเรื่องของกลาง โดยให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องต่อศาลเป็นอันระงับสิ้นไป และถือได้ว่าเด็กหรือเยาวชนไม่มีประวัติในการกระทำความผิด

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ได้บัญญัติถึงมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณาไว้ในมาตรา 90 ซึ่งมีความดังนี้⁹³

“เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินยี่สิบปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกมาก่อน เว้นแต่เป็นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ ก่อนมีคำพิพากษา หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำและผู้เสียหายยินยอมและโจทก์ไม่คัดค้าน เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าพฤติการณ์แห่งคดีไม่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเกินสมควร และศาลเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนอาจกลับตนเป็นคนดีได้ และผู้เสียหายอาจได้รับการชดเชยเยียวยาตามสมควรหากนำวิธีจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ซึ่งเป็นประโยชน์ต่ออนาคตของเด็กหรือเยาวชนและต่อผู้เสียหายมากกว่าการพิจารณาพิพากษา ให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่ศาลเห็นสมควรจัดให้มีการดำเนินการเพื่อจัดทำแผนดังกล่าว โดยมีเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชน บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์กรซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติ แล้วเสนอต่อศาลเพื่อพิจารณาภายในสามสิบวันนับแต่ที่ศาลมีคำสั่ง หากศาลเห็นชอบด้วยกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้ดำเนินการตามนั้นและมีคำสั่งจำหน่ายคดีไว้ชั่วคราว หากศาลไม่เห็นชอบ ให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป”

3.2.1 หลักเกณฑ์ในการใช้มาตรการพิเศษ ฯ ตามมาตรา 90

ในกรณีที่ศาลจะพิจารณามีคำสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนนั้น ต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ของ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณา

⁹³ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 90

คดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 90 และข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. 2556 ข้อ 5 ดังต่อไปนี้⁹⁴

1) คดีที่เด็กหรือเยาวชนถูกฟ้องว่ากระทำความผิดซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกิน 20 ปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม

2) กรณีเป็นความผิดหลายกรรมต่างกันหรือกรรมเดียวผิดต่อกฎหมายหลายบทให้ถือข้อหาที่มีอัตราโทษสูงสุดเป็นเกณฑ์

3) เด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกมาก่อน เว้นแต่ความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

4) เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำ

5) ผู้เสียหายยินยอมในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

6) โจทก์ไม่คัดค้าน

7) พฤติการณ์แห่งคดีไม่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเกินสมควร

8) เด็กหรือเยาวชนมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนความประพฤติอาจจับตนเป็นคนดีได้

คนดีได้

9) มีแนวโน้มว่าผู้เสียหายจะได้รับการชดเชยเยียวยาตามสมควร

ทั้งนี้ ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนหลายคนถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีเดียวกัน ให้พิจารณาหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นเป็นรายบุคคล

อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้⁹⁵

ก. สำนึกในการกระทำ หมายความว่า เด็กหรือเยาวชนตระหนักว่าการกระทำของตนนั้นก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น เสียใจในการกระทำและพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเอง ทั้งนี้ ไม่จำเป็นต้องพิจารณาว่าเด็กหรือเยาวชนรับสารภาพว่ากระทำความผิดตามที่ถูกฟ้องหรือไม่

ข. การนำวิธีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90 มาใช้แก่เด็กหรือเยาวชนสามารถกระทำได้ไม่ว่าเวลาใด ๆ ก่อนมีคำพิพากษา (ข้อบังคับประธานศาลฎีกา ฯ ข้อ 6)

ค. เด็กหรือเยาวชนที่เคยเข้าสู่กระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 86 มาแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ หากต่อมามีการฟ้องคดีต่อศาล และศาลที่พิจารณาคดีนั้นเห็น

⁹⁴ ข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. 2556 ข้อ 5

⁹⁵ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 90. กรุงเทพฯ. 2563. หน้า 26.

ว่าควรนำวิธีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90 มาใช้ ศาลจะสั่งให้ใช้วิธีดังกล่าวอีกก็ได้ (ข้อบังคับประธานศาลฎีกา ฯ ข้อ 7)

ง. พฤติการณ์แห่งคดีไม่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเกินสมควร ไม่พิจารณาอัตราโทษเพียงอย่างเดียว หากโทษจำคุกไม่เกิน 20 ปี ต้องพิจารณาผลกระทบต่อสังคมโดยรวมและพิจารณาพฤติการณ์แห่งคดีของจำเลยมาประกอบด้วย หากมีความเสียหายในวงจำกัด ไม่ถือว่าร้ายแรงเกินสมควร

จ. ไม่เคยได้รับโทษจำคุกจริงมาก่อน และโทษจำคุกจริงจะต้องเป็นโทษจากคำพิพากษาคดีถึงที่สุด มิใช่จำคุกระหว่างอุทธรณ์ฎีกา

ฉ. คดีที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหายไม่สามารถใช้มาตรการพิเศษ ฯ ตามมาตรา 90 ได้

ช. คดีที่ต้องสืบพยานโจทก์ประกอบคำรับสารภาพเป็นดุลยพินิจของศาลจะสืบพยานไว้ก่อนก็ได้ หากเห็นว่ายากต่อการติดต่อพยานมาสืบพยานในภายหลัง หากไม่สามารถปฏิบัติตามแผนได้สำเร็จ

อนึ่ง ในเรื่องพฤติการณ์แห่งคดีที่ไม่เป็นภัยร้ายแรงนั้น ได้มีคำแนะนำของอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเกี่ยวกับแนวทางการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาตรา 90 และแนวทางการใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดีตามมาตรา 132 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวพ.ศ. 2553 ข้อ 2.6 ซึ่งได้ระบุไว้ว่า⁹⁶

“การพิจารณาพฤติการณ์ของเด็กหรือเยาวชนว่าเป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเกินสมควรหรือไม่นั้น ควรพิจารณาจากประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือเยาวชนควบคู่ไปกับประโยชน์สาธารณะของสังคมโดยรวม

ตัวอย่างของพฤติการณ์ที่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเกินสมควร เช่น ทำร้ายหรือฆ่าบุพการี เป็นมือปืนรับจ้าง จำหน่ายหรือมียาเสพติดร้ายแรงไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายจำนวนมาก กระทำความผิดซ้ำร้ายแรงซ้ำซากเป็นอาชญากร”

ดังนั้น ก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งให้เด็กหรือเยาวชนเข้าสู่กระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90 ศาลจะต้องพิจารณาถึงหลักเกณฑ์ข้างต้นเสียก่อน รวมถึงกฎระเบียบ

⁹⁶ คำแนะนำของอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเกี่ยวกับแนวทางการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาตรา 90 และแนวทางการใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดีตามมาตรา 132 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวพ.ศ. 2553

ข้อบังคับ ข้อกำหนด หรือคำแนะนำที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดทำแผนเป็นไปอย่างชอบด้วยกฎหมาย ตรงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายและสอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

3.2.2 ขั้นตอนที่ศาลมีคำสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญา หากศาลเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนอาจกลับตนเป็นคนดีได้และผู้เสียหายอาจได้รับการชดเชยเยียวยาตามสมควร และการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูซึ่งเป็นประโยชน์ต่ออนาคตเด็กหรือเยาวชนและต่อผู้เสียหาย มากกว่าการพิจารณาพิพากษาตามกฎหมาย ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือเป็นบุคคลที่ศาลเห็นสมควรเป็นผู้ประสานการประชุมจัดทำแผนดังกล่าว ตามข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วย หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. 2556 ข้อ 13 ซึ่งมีข้อความดังนี้⁹⁷

“ในวันที่ศาลสอบคำให้การจำเลย หากข้อเท็จจริงปรากฏแก่ศาลว่า คดีอยู่ในหลักเกณฑ์ตามข้อ 5 และการนำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูมาใช้จะเป็นประโยชน์ต่ออนาคตของเด็กหรือเยาวชนและต่อผู้เสียหายมากกว่าการพิจารณาพิพากษา ให้ศาลนัดพร้อมเพื่อสอบถามผู้เสียหายและโจทก์ หากผู้เสียหายยินยอมและโจทก์ไม่คัดค้าน ให้ศาลมีคำสั่งให้นำคดีดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู”

ขั้นตอนที่ศาลมีคำสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขฟื้นฟูนั้น เมื่อศาลได้รับสำนวนคดีที่มีอัตราโทษอยู่ในเกณฑ์การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ให้ศาลพิจารณาข้อเท็จจริงของเด็กและเยาวชนที่ปรากฏแก่ศาลเอง จากรายงานข้อเท็จจริงและความเห็นของผู้อำนวยการสถานพินิจ ๗ รายงานของศูนย์ให้คำปรึกษา หรือรายงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยละเอียด หากเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนมีโอกาสกลับตัวเป็นคนดีได้ ผู้เสียหายอาจได้รับการเยียวยา และการจัดทำแผนจะเป็นประโยชน์มากกว่าการพิจารณาคดีตามปกติ ศาลอาจเริ่มกระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้ ดังนี้⁹⁸

1) กรณีผู้เสียหายมาศาลในวันนัดสอบคำให้การ

ศาลจะสอบถามเด็กหรือเยาวชน เปิดโอกาสให้แสดงความรู้สึกต่อการกระทำ หากเห็นว่าสำนึกในการกระทำแล้ว ศาลจะอธิบายเกี่ยวกับการจัดทำแผนและผลที่จะเกิดขึ้นแก่เด็กหรือเยาวชนและผู้ปกครอง จากนั้นสอบถามความยินยอมจากผู้เสียหาย หากได้รับความยินยอม ศาลจะมีคำสั่งให้จัดทำแผนต่อไป

⁹⁷ ข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. 2556 ข้อ 13

⁹⁸ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 90. หน้า 27.

2) กรณีผู้เสียหายไม่ได้มาศาลในวันนัดสอบคำให้การ

ศาลอาจเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันนัดสอบคำให้การ โดยสอบถามเด็กหรือเยาวชนและเปิดโอกาสให้แสดงความรู้สึก หากเห็นว่าสำนึกในการกระทำแล้ว ศาลจะอธิบายเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำแผนและผลที่จะเกิดขึ้นแก่เด็กหรือเยาวชนและผู้ปกครอง จากนั้นจึงนัดพร้อมเพื่อสอบถามผู้เสียหาย โดยมีหนังสือเรียกผู้เสียหายมาศาล

เมื่อศาลพิจารณาแล้วได้ความว่าเด็กหรือเยาวชนได้สำนึกผิดในการกระทำแล้ว และศาลเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนความประพฤติจากกลับตนเป็นคนดีได้ ประกอบกับผู้เสียหายยินยอมและโจทก์ไม่คัดค้าน ศาลก็จะมีคำสั่งให้มีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อไป และให้กลุ่มงานมาตรการพิเศษของศาลจัดตั้งสำนวนมาตรการพิเศษและเสนอผู้รับผิดชอบราชการศาลแต่งตั้งผู้ประสานการประชุมในคดีนั้นตามบัญชีรายชื่อผู้ประสานการประชุมของศาลเยาวชนและครอบครัวแห่งท้องที่นั้นๆ⁹⁹ ทั้งนี้ การกำหนดเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้องปฏิบัติ ให้ผู้ประสานการประชุมเสนอแผนต่อศาลภายใน 30 วันนับจากวันที่มีคำสั่ง¹⁰⁰

อย่างไรก็ดี ข้อสังเกตในขั้นตอนที่ศาลมีคำสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขฟื้นฟู มีดังนี้

(1) กรณีผู้เสียหายไม่มาศาล ถือว่าผู้เสียหายไม่ให้ความยินยอม ให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป¹⁰¹

(2) กรณีมีผู้เสียหายหลายคน ผู้เสียหายทุกคนต้องให้ความยินยอม ศาลจึงสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้

(3) กรณีผู้เสียหายยินยอมให้แก่เด็กหรือเยาวชนบางคน ให้ศาลสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเฉพาะรายที่ผู้เสียหายให้ความยินยอม และให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีต่อไปเฉพาะรายที่ผู้เสียหายไม่ให้ความยินยอม

(4) ภายหลังจากวันสอบคำให้การจนถึงก่อนศาลมีคำพิพากษา หากข้อเท็จจริงของเด็กหรือเยาวชนพึงปรากฏต่อศาลว่าสมควรจะให้มีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู หรือข้อขัดข้องที่ทำให้ศาลไม่อาจจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนได้ก่อนหน้านั้น เช่น ผู้เสียหายไม่ให้ความยินยอม หรือโจทก์คัดค้าน ซึ่งหากเปลี่ยนแปลงไปว่าคดีอยู่ในหลักเกณฑ์ที่จะจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้แล้ว ให้ศาลพิจารณาสั่งให้มีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูโดยไม่ชักช้า

⁹⁹ ข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. 2556 ข้อ 14

¹⁰⁰ ข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. 2556 ข้อ 19 วรรคหนึ่ง

¹⁰¹ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 90. หน้า 27.

3.2.3 กระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

ผู้ประสานการประชุม ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่มีคุณสมบัติในการเป็นผู้ประสานการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูซึ่งศาลเห็นสมควรแต่งตั้งให้เป็นผู้ประสานการประชุม ในกรณีบุคคลที่ศาลเห็นสมควรเป็นผู้พิพากษาสมทบศาลเยาวชนและครอบครัว จิตวิทยา หรือเจ้าพนักงานศาลยุติธรรม บุคคลดังกล่าวต้องมีคุณสมบัติเป็นผู้ประสานการประชุมตามข้อบังคับประธานศาลฎีกาฯ ข้อ 9 ด้วย¹⁰² ผู้ประสานการประชุมมีหน้าที่จัดให้มีการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู แจ้งบุคคลที่กฎหมายกำหนดให้เข้าร่วมประชุม กำหนดวันนัดและสถานที่ประชุม¹⁰³ และรายงานผลหรือเสนอแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนต่อศาลภายใน 30 วัน

ตามข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ 2556 ข้อ 10 ได้กำหนดให้ผู้ประสานการประชุมเชิญบุคคล ดังต่อไปนี้¹⁰⁴ เข้าร่วมการประชุมเพื่อพิจารณาเข้าทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

- 1) เด็กหรือเยาวชน บิดามารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์กรที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย
- 2) ผู้เสียหาย บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่ปกครองดูแลผู้เสียหายในกรณีที่ผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์หรือผู้พิการยังไม่เพียงพอ
- 3) นักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์

ทั้งนี้ ผู้ประสานการประชุมอาจเชิญผู้แทนชุมชนหรือหน่วยงานซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับผลกระทบ หรือพนักงานอัยการเข้าร่วมประชุมการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูด้วยก็ได้¹⁰⁵ อย่างไรก็ตาม ในส่วนของพนักงานอัยการ แม้ได้รับแจ้งการประชุม พนักงานอัยการจะเข้าร่วมประชุมหรือไม่ก็ได้ แต่มีหนังสือเวียนของอัยการสูงสุด ด่วนที่สุด ที่ อส 0027(ปผ)/ว 127 ลงวันที่

¹⁰² ข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ 2556 ข้อ 9 บัญญัติว่า

“บุคคลที่ศาลเห็นสมควรให้เป็นผู้ประสานการประชุมต้องมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

(1) เป็นผู้ผ่านการอบรมตามหลักสูตรผู้ประสานการประชุมเพื่อจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

(2) ได้จัดแจ้งเป็นผู้ประสานการประชุมในบัญชีผู้ประสานการประชุมของศาลเยาวชนและครอบครัวแห่งท้องที่นั้น ๆ

ความในวรรคหนึ่งไม่ให้นำมาใช้กับผู้อำนวยการสถานพินิจที่ศาลแต่งตั้งให้เป็นผู้ประสานการประชุม”

¹⁰³ ภายใน 10 วัน นับแต่วันที่ศาลแต่งตั้งเป็นผู้ประสานการประชุม

¹⁰⁴ ข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ 2556 ข้อ 10

¹⁰⁵ ข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ 2556 ข้อ 11

20 พฤษภาคม 2554 ข้อ 4 ระบุว่า เมื่อพนักงานอัยการได้รับเชิญจากผู้อำนวยการสถานพินิจฯ รวมถึงบุคคลอื่นที่ศาลสั่งให้เป็นผู้จัดทำแผนฯ ให้เข้าร่วมประชุมในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู พนักงานอัยการต้องเข้าร่วมประชุมดังกล่าวด้วยทุกครั้ง¹⁰⁶

การดำเนินการประชุมในวันประชุมแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ผู้ประสานการประชุมจะเริ่มด้วยการชี้แจงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย กระบวนการ การรักษาความลับ และบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าร่วม ในระหว่างการประชุม ผู้ประสานการประชุมจะเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ โดยให้เด็กหรือเยาวชนเล่าเหตุการณ์ก่อน โดยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับมูลเหตุจูงใจ และผลกระทบ ให้ทุกฝ่ายเสนอแนะแนวทางแก้ไข และให้เด็กหรือเยาวชนแสดงความตั้งใจปรับปรุงตัว ทั้งเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหายมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เมื่อได้ผลสรุปการประชุมแล้ว ผู้ประสานการประชุมจะจัดทำแผนตามมติที่ประชุม หากไม่มีการแก้ไขหรือโต้แย้งและกำหนดผู้บริหารแผนเรียบร้อยแล้ว ให้ผู้เข้าร่วมประชุมและผู้ที่ต้องปฏิบัติตามแผนลงลายมือชื่อไว้เป็นอันเสร็จสิ้นการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู จากนั้นผู้ประสานการประชุมก็จะเสนอแผนพร้อมสำนวนมาตรการพิเศษให้ศาลพิจารณาต่อไป

อนึ่ง หากผู้ประสานการประชุมไม่สามารถจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเสร็จภายในกำหนด 30 วัน นับแต่วันที่มีคำสั่งแต่งตั้งผู้ประสานการประชุม ผู้ประสานการประชุมต้องรายงานเหตุดังกล่าวให้ศาลทราบ หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าเหตุจำเป็นสมควรขยายเวลา ก็ให้ศาลมีคำสั่งขยายเวลาตามที่เห็นสมควร¹⁰⁷

3.2.4 เจื่อนใจในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

เมื่อผู้ประสานการประชุมได้จัดการประชุมและจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เด็กหรือเยาวชนเสร็จสิ้นแล้ว ศาลจะตรวจสอบลักษณะแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่จัดทำขึ้นตามหลักเกณฑ์ดังนี้¹⁰⁸

1) แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูทำขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมาย: ลักษณะของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่จัดทำขึ้นเป็นไปตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว ฯ มาตรา 91¹⁰⁹ และข้อบังคับประธานศาลฎีกา ฯ ข้อ 21 หรือไม่ ซึ่งมีเจื่อนใจดังนี้

¹⁰⁶ สหรัฐ กิติ ศุภการ. *หลักและคำพิพากษา พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณายาวชนและครอบครัว*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์. 2566. หน้า 192.

¹⁰⁷ ข้อบังคับประธานศาลฎีกากว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเจื่อนใจในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. 2556 ข้อ 19

¹⁰⁸ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. *คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 90*. หน้า 29-30.

¹⁰⁹ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 91 บัญญัติว่า

- (1) เกิดจากข้อเสนอแนะและความเห็นร่วมกันของผู้เข้าร่วมประชุม
- (2) มาตรการสอดคล้องกับสภาพปัญหาและปัจจัยแวดล้อมของเด็ก เยาวชน และครอบครัว
- (3) มาตรการเอื้อต่อการฟื้นฟูเยียวยาผู้เสียหาย
- (4) ได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหาย
- (5) ระยะเวลาปฏิบัติตามแผนไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนอายุครบ 24

ปีบริบูรณ์

- (6) ไม่จำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของเด็กหรือเยาวชนเกินจำเป็น เว้นแต่เพื่อประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชนหรือคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ และไม่ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2) มาตรการในแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องมีความเหมาะสม: โดยแผนมุ่งแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนให้กลับตนเป็นคนดีและเยียวยาผู้เสียหายอย่างเหมาะสม ในกรณีที่มีจำเลยหลายคน มาตรการอาจแตกต่างกันตามสภาพปัญหารายบุคคล ซึ่งตามข้อบังคับประธานศาลฎีกา ฯ ข้อ 22 มาตรการที่กำหนดขึ้นในแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูอาจประกอบด้วยดังนี้

- (1) กำหนดให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ เช่น รายงานตัว รับคำปรึกษา เข้าร่วมกิจกรรมบำบัด รับการศึกษาหรือฝึกอาชีพ โดยอาจกำหนดให้ผู้ปกครองหรือบุคคลที่เด็กอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติด้วยก็ได้
- (2) กำหนดให้เด็กหรือเยาวชนชดเชยเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหาย
- (3) กำหนดให้เด็กหรือเยาวชนทำงานบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์ไม่เกิน 30 ชั่วโมง

3.2.5 การพิจารณาแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

เมื่อศาลพิจารณาแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแล้ว ศาลจะมีคำสั่งอย่างไรอย่างหนึ่ง ดังนี้¹¹⁰

“การประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90 ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจ หรือ บุคคลที่ศาลเห็นสมควรเป็นผู้ประสานการประชุม โดยให้ผู้เข้าร่วมประชุมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 87 ทั้งนี้ พนักงานอัยการจะเข้าร่วมประชุมด้วยก็ได้

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90 ให้เป็นไปตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา”

¹¹⁰ ข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ.

1) กรณีเห็นชอบ:

- (1) ศาลมีคำสั่งให้ดำเนินการตามแผน
- (2) แจ้งคำสั่งให้ผู้ประสานการประชุมทราบ
- (3) นัดพร้อมเพื่อฟังผลการปฏิบัติตามแผน
- (4) มีคำสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราว

2) กรณีเห็นว่าแผนยังไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือเยาวชน:

- (1) ศาลสั่งให้ผู้ประสานการประชุมนำแผนกลับไปพิจารณาในที่ประชุม
- (2) ให้แก้ไขปรับปรุงแผนใหม่ภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด

3) กรณีไม่เห็นชอบ:

- (1) ศาลมีคำสั่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป
- (2) แจ้งคำสั่งให้ผู้ประสานการประชุมทราบ

ข้อสังเกต ในกรณีที่ศาลพบว่าแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูมีข้อผิดพลาดเล็กน้อยที่สามารถแก้ไขได้โดยไม่ต้องจัดประชุมใหม่ เช่น การกำหนดชั่วโมงทำงานบริการสังคมเกิน 30 ชั่วโมง หรือการลงลายมือชื่อของผู้เข้าร่วมประชุมในแผนไม่ครบถ้วน ศาลสามารถสั่งให้ผู้ประสานการประชุมแก้ไขข้อผิดพลาดดังกล่าวและนำเสนอแผนที่แก้ไขแล้วต่อศาลเพื่อพิจารณาต่อไป โดยไม่ต้องสั่งให้ผู้ประสานประชุมนำแผนกลับไปพิจารณาใหม่

3.2.6 การปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

เมื่อศาลมีคำสั่งเห็นชอบกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแล้ว ผู้บริหารแผนมีหน้าที่ดำเนินการให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนที่กำหนด หากศาลได้รับรายงานจากผู้ประสานการประชุมว่าระหว่างการดำเนินการตามแผน มีบุคคลหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องไม่ปฏิบัติตามหรือไม่ให้ความร่วมมือ หรือมีเหตุจำเป็นอันไม่อาจก้าวล่วงและทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตามแผนได้ ศาลจะพิจารณาดำเนินการตามข้อบังคับประธานศาลฎีกา ข้อ 24 ดังนี้¹¹¹

- 1) พิจารณาสั่งแก้ไขเปลี่ยนแปลงแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อตามที่เห็นสมควร
- 2) ในกรณีที่ไม่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้ ให้ศาลยกคดีขึ้นพิจารณาต่อไป

เมื่อมีการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้ว ให้ผู้ประสานการประชุมจัดทำรายงานผลการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูรวมไว้ในสำนวนมาตรการพิเศษแล้วรายงานให้ศาลทราบ พร้อมเสนอสำนวนมาตรการพิเศษต่อศาล

¹¹¹ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 90. หน้า 32.

ศาลต้องพิจารณาและมีคำสั่งตามข้อบังคับประธานศาลฎีกา ฯ ข้อ 25 ดังนี้

ก. *กรณีศาลเห็นชอบ*: ให้จำหน่ายคดีออกจากสารบบ มีคำสั่งเกี่ยวกับของกลาง และแจ้งสถานีตำรวจท้องที่ที่จับกุมและกองทะเบียนประวัติอาชญากรสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

ข. *กรณีศาลเห็นว่าการปฏิบัติยังไม่ครบถ้วน*: หากมีเหตุจำเป็น ศาลอาจขยายระยะเวลาตามที่เห็นสมควร แจ้งผู้เกี่ยวข้องทราบ และอาจสอบถามข้อมูลก่อนมีคำสั่ง หากเห็นว่าจำเลยละเลย อาจสั่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาต่อไป

ข้อสังเกต ผลของการสั่งจำหน่ายคดีของศาลนั้นทำให้สิทธิในการนำคดีอาญามาฟ้องจำเลยเป็นอันระงับ แต่ไม่ตัดสิทธิ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่จะดำเนินคดีส่วนแบ่งแก่จำเลยตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวฯ มาตรา 92¹¹² แม้ศาลจะสั่งยุติคดีไปแล้วโจทก์ก็ยังมีอำนาจอุทธรณ์คำสั่งศาลได้หากเห็นว่ากระบวนการใดไม่ชอบด้วยกฎหมาย

3.2.7 ตัวอย่างการทำแผนการเขียนแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 90¹¹³

1) *ข้อหา*: บุกรุกเวลากลางคืน, ทำให้เสียทรัพย์ลักทรัพย์ในเวลากลางคืน, โดยทำอันตรายสิ่งกีดกันสำหรับคุ้มครองบุคคลหรือทรัพย์หรือโดยผ่านสิ่งเช่นว่านั้นเข้าไปด้วยประการใด ๆ และโดยแปลงตัวหรือปลอมตัวเป็นผู้อื่น มอมหน้าหรือทำด้วยประการอื่นเพื่อไม่ให้เห็นหรือจำหน้าได้และซ่อนตัวอยู่ในสถานที่นั้น ๆ

2) *พฤติการณ์คดี*: ข้อเท็จจริงจากรายงานศูนย์ในคำปรึกษา ฯ จำเลยขโมยเงินย่ายไป 2 ครั้ง ครั้งละ 80,000 บาท รวมเป็นจำนวน 160,000 บาท ครั้งแรกในช่วงเดือนเมษายน 2562 และครั้งที่ 2 ในเดือนพฤศจิกายน 2562 จำเลยแจ้งว่าจะเอาเงินไปซื้อขายรองเท้าเสื้อผ้าและกระเป๋านักแบรนต์นมร่วมกับเพื่อนที่โรงเรียน โดยจำเลยได้ให้เพื่อนไปรอกแรกจำนวน 10,000 บาท และทยอยให้เพื่อนอีก 4 ครั้ง ครั้งละ 10,000 บาท, 20,000 บาท, 40,000 บาท และ 80,000 บาท ตามลำดับ แต่จำเลยมารู้ภายหลังว่าเงินที่ให้ไปนั้น เพื่อนไม่ได้นำไปลงทุนแต่นำไปเล่นการพนันออนไลน์ โดยเพื่อนอ้างว่าหากจำเลยไม่ให้ยืมเงินต่อจะไม่คืนเงินที่เคยยืมมาก่อนหน้า พอรู้ว่าเพื่อนเล่น

¹¹² พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 92 บัญญัติว่า

“ในกรณีที่ผู้มีส่วนที่ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่ศาลเห็นชอบฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามหรือมีเหตุจำเป็นต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้น ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่ศาลสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูรายงานให้ศาลทราบและให้ศาลพิจารณาสั่งตามที่เห็นสมควรหรือยกคดีขึ้นพิจารณาต่อไป แต่ถ้าปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้ว ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่ศาลสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูรายงานให้ศาลทราบ หากศาลเห็นชอบด้วย ให้ศาลสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ และมีคำสั่งในเรื่องของกลาง โดยให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิ์ผู้มีส่วนได้เสียที่จะดำเนินคดีส่วนแบ่ง”

¹¹³ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 90. หน้า 59-62.

การพนันด้วยความไว้วางใจว่าเพื่อนเป็นคนมีฐานะน่าจะเอาเงินมาคืนได้จึงให้ยืมต่อ ในช่วงเดือน พฤศจิกายน 2562 ภายหลังยายจับได้ว่าจำเลยขโมยเงินไป จำเลยจึงอยากนำเงินไปคืนยาย และจำได้ว่าจำเลยเคยไปซื้อนาฬิกาข้อมือที่ร้านในห้างแห่งหนึ่ง จึงได้ไปทูประตุรบ้านและขโมยชิ้นส่วนนาฬิกา มูลค่ารวมประมาณ 60,000 บาท

3) การประเมินสภาพปัญหาเยาวชนและครอบครัว: บิดามารดาหย่าร้าง ตั้งแต่จำเลยเป็นเด็ก จำเลยเป็นลูกคนเดียว มารดาเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวและพาจำเลยมาฝากยายตั้งแต่จำเลยเป็นเด็กและไปมาหาสู่เป็นประจำ ยายเป็นข้าราชการเก่าปัจจุบันเกษียณแล้ว มารดาไม่มีเงินทำงานเป็นลูกจ้างรายวัน จำเลยอยากหารายได้เสริมช่วยยาย แต่เนื่องจากจำเลยเป็นเด็กเรียนเก่งและเกรงใจยาย กลัวยายโกรธ กลัวยายเสียใจเพราะจำเลยเป็นหลานรักและเป็นความหวังของยายและแม่ จึงตัดสินใจหันหลังพละนในการเล่นการขโมยเพื่อเอาเงินมาคืนยาย ในวันเกิดเหตุหลังจากที่ตำรวจจับไปที่ สน. จำเลยรู้สึกเครียดและอับอายมาก กลัวเพื่อนและคนอื่นรู้ว่าตนเองเป็นเด็กเรียนเก่ง เป็นที่รู้จักของโรงเรียน จำเลยมีความคิดอยากตาย และเมื่อจำเลยมารายงานตัวที่ศาล จำเลยรู้สึกผิดแล้วตายและมีความคิดอยากฆ่าตัวตายรอบที่ 2 ประกอบกับขณะเกิดเหตุจำเลยเรียนอยู่ ม. 6 อยู่ระหว่างการสอบเข้ามหาวิทยาลัย จำเลยมีผลการเรียนดีได้เกรด 3.92 แต่พอเกิดคดีจำเลยไม่มีสมาธิและกำลังใจในการอ่านหนังสือเพราะกังวลเรื่องคดีและความอับอายที่เกิดขึ้น กลัวสอบตกสัมภาษณ์หากทางมหาวิทยาลัยที่ตนเองได้โควตาทราบเรื่องว่าตนเองมีประวัติเรื่องคดีนี้

4) สาเหตุการกระทำผิด: จำเลยอยากหารายได้เสริม แต่จำเลยคบเพื่อนไม่ดี ค่อนข้างเชื่อคนง่ายและไว้วางใจเพื่อน รู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยคิดว่าเพื่อนมีฐานะ เงินเพียงแค่นี้น่าจะมามีมาคืน ประกอบกับเพื่อนในกลุ่มที่มายืมเงิน มักมาพูดและถ่ายรูปใส่ Facebook ว่าเพื่อนคนที่ยืมเงิน จำเลยมีการพาเพื่อน ๆ ไปเที่ยวและไปเลี้ยงเป็นกลุ่มในสถานที่แพง ๆ เพื่อให้จำเลยเชื่อใจ

5) ความต้องการของผู้เสียหาย: ยายและจำเลยได้นำกระเข้าไปไหว้ขอโทษ ผู้เสียหายและได้ชดใช้เยียวยาค่าเสียหายตามจำนวนทรัพย์สินที่เสียหายไปแล้ว ซึ่งผู้เสียหายให้อภัยและไม่ติดใจเอาความจำเลย อีกทั้งยังให้กำลังใจจำเลยในการตั้งใจเรียนและกลับตัวเป็นคนดี

6) ผู้เข้าร่วมการประชุม :

- (1) จำเลย
- (2) ยายจำเลย
- (3) ผู้เสียหาย
- (4) ผู้ประสานการประชุม
- (5) นักจิตวิทยา

7) ข้อสังเกตในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู สำหรับกรณีศึกษาตัวอย่างนี้:

จำเลยรายนี้เป็นเด็กเรียนดีมีพฤติกรรมเสี่ยงต่ำ ผู้ปกครองดูแลใกล้ชิดและยอมรับในปัญหาที่เกิดขึ้น โดยยินดีที่จะช่วยเหลือจำเลยปรับเปลี่ยนแก้ไขจึงออกแบบแผนดังนี้

(1) จำเลยคบเพื่อนกลุ่มเสี่ยง โดยเฉพาะเพื่อนที่ไว้ใจและถูกเพื่อนในกลุ่มชักชวนหรือหลอกให้จำเลยไว้ใจ และเชื่อใจว่าเขามีเงิน ดังนั้น จึงควรเสริมทักษะให้จำเลยมีทักษะป้องกันตัวในการคบเพื่อนกลุ่มเสี่ยง การไม่โลภหรืออยากได้เงินที่ไม่ใช่ของตน จึงส่งเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ (EQ/MQ)

(2) จำเลยเป็นเด็กเรียนเก่งและมีความสามารถในการสอน จึงออกแบบแผนให้จำเลยใช้ความสามารถของตนเองด้วยการทำจิตอาสาสอนหนังสือให้เด็กในสถานสงเคราะห์

(3) ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการดูแลและสร้างความใกล้ชิด โดยให้ความคิดเห็นในการตัดสินใจกับจำเลยทุกเรื่องที่จำเลยมาปรึกษา เพื่อให้จำเลยมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง เนื่องจากการที่จำเลยปรึกษาเพื่อนอาจได้รับความคิดเห็นจากเพื่อนซึ่งมีวุฒิภาวะและความคิดอยู่ในวัยเดียวกัน แต่การปรึกษายายซึ่งเป็นผู้ใหญ่อาจมีมุมมองที่กว้างกว่า และยายพยายามปรับตัวเรื่องการเปิดรับปัญหาจำเลยมากขึ้น ไม่ดูว่า เพื่อให้จำเลยกล้าที่จะเข้าหายายมากขึ้น

(มอ.๖)
แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

คดีหมายเลขดำที่ ...../.....
คดีหมายเลขแดงที่ มอ...../.....

ชื่อเด็กหรือเยาวชน : นายบี..... /จำเลย และผู้ปกครอง ชื่อ : นาง...ยายบี...../ผู้ปกครองจำเลย
ทราบและยินยอมปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ดังนี้

มาตรการ	แนวทางวิธีปฏิบัติ	ระยะเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติ	ผู้ที่ต้องปฏิบัติตามแผนฯ	ผู้ดูแลหรือผู้รับผิดชอบ
๑. เพื่อการแก้ไขความประพฤติ				
	<ul style="list-style-type: none"> ให้จำเลยตั้งใจเรียน โดยให้จำเลยนำผลการเรียนมาแสดงทุกครั้งที่มีรับการปรึกษากับผู้ประสานการประชุมหรือนักจิตวิทยาทุก ๓ เดือนจนครบ ๑ ปี 	๑ ปี	จำเลย	ผู้ประสานการประชุมและนักจิตวิทยา
๒. เพื่อการบำบัดฟื้นฟูร่างกายและจิตใจ				
	<ul style="list-style-type: none"> เนื่องจากจำเลยไม่ใช้สารเสพติด ไม่ดื่มสุรา ให้จำเลยเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์และจริยธรรม EQ/MQ เพื่อพัฒนาทักษะในการปรับตัวและการคบเพื่อน 	๑ ปี	จำเลย	ผู้ประสานการประชุมและนักจิตวิทยา
๓. เพื่อการพัฒนาเด็กหรือเยาวชน				
	<ul style="list-style-type: none"> ให้จำเลยทำจิตอาสาด้วยการนำความสามารถของตนเองมาสอนหนังสือให้กับเด็กในสถานสงเคราะห์ ไม่น้อยกว่า ๓๐ ชั่วโมง 	๑ ปี	จำเลยและผู้ปกครอง	ผู้ประสานการประชุมและนักจิตวิทยา

ภาพที่ 3.2 ตัวอย่างแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 90

(มอ.๖)
แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

คดีหมายเลขดำที่ ...../.....
คดีหมายเลขแดงที่ มอ...../.....

ชื่อเด็กหรือเยาวชน : นายบี..... /จำเลย และผู้ปกครอง ชื่อ : นาง...ยายบี...../ผู้ปกครองจำเลย
ทราบและยินยอมปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ดังนี้

มาตรการ	แนวทางวิธีปฏิบัติ	ระยะเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติ	ผู้ที่ต้องปฏิบัติตามแผน	ผู้ดูแลหรือผู้รับผิดชอบ
๑. เพื่อการแก้ไขความประพฤติ				
	<ul style="list-style-type: none"> ให้จำเลยตั้งใจเรียน โดยให้จำเลยนำผลการเรียนมาแสดงทุกครั้งที่มีรับการปรึกษากับผู้ประสานการประชุมหรือนักจิตวิทยาทุก ๓ เดือนจนครบ ๑ ปี 	๑ ปี	จำเลย	ผู้ประสานการประชุมและนักจิตวิทยา
๒. เพื่อการบำบัดฟื้นฟูร่างกายและจิตใจ				
	<ul style="list-style-type: none"> เนื่องจากจำเลยไม่ใช้สารเสพติด ไม่ดื่มสุรา ให้จำเลยเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์และจริยธรรม EQ/MQ เพื่อพัฒนาทักษะในการปรับตัวและการคบเพื่อน 	๑ ปี	จำเลย	ผู้ประสานการประชุมและนักจิตวิทยา
๓. เพื่อการพัฒนาเด็กหรือเยาวชน				
	<ul style="list-style-type: none"> ให้จำเลยทำจิตอาสาด้วยการนำความสามารถของตนเองมาสอนหนังสือให้กับเด็กในสถานสงเคราะห์ ไม่น้อยกว่า ๓๐ ชั่วโมง 	๑ ปี	จำเลยและผู้ปกครอง	ผู้ประสานการประชุมและนักจิตวิทยา

ภาพที่ 3.2 (ต่อ)

4. มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของต่างประเทศ

กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนในหลายประเทศทั่วโลกได้มีการพัฒนามาตรการพิเศษที่แตกต่างจากกระบวนการยุติธรรมของผู้ใหญ่ โดยคำนึงถึงความเปราะบางและความต้องการเฉพาะของเยาวชน มาตรการเหล่านี้มักมุ่งเน้นการป้องกัน การแก้ไขฟื้นฟู และการให้โอกาสในการกลับคืนสู่สังคม มากกว่าการลงโทษเพียงอย่างเดียว ซึ่งแนวทางที่ใช้ในต่างประเทศมีความหลากหลาย ทั้งในด้านกระบวนการพิจารณาคดี การหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมปกติ และมาตรการทางเลือกอื่นๆ การศึกษาถึงมาตรการพิเศษเหล่านี้จะช่วยให้เราเข้าใจถึงแนวทางการจัดการปัญหาการกระทำผิดของเยาวชนในบริบทสากล และสามารถนำมาเป็นข้อมูลในการพิจารณาและพัฒนากระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4.1 ประเทศนิวซีแลนด์

4.1.1 กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนของประเทศนิวซีแลนด์

ประเทศนิวซีแลนด์มีระบบการอำนวยความยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน และส่งเสริมสวัสดิภาพของเด็กด้วยกฎหมายที่ชื่อว่า Children, Young Persons and Their Families Act 1989 กฎหมายฉบับนี้กำหนดให้มีการใช้มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการประชุมกลุ่มครอบครัว เพื่อเบี่ยงเบนคดีอาญาเด็กและเยาวชนให้ออกจากศาลเยาวชน (Youth Court) กล่าวคือ เด็กและเยาวชนจะไม่ถูกดำเนินคดีอาญาหากว่ายังมีมาตรการอื่นที่จะนำมาใช้แทนการดำเนินคดีอาญาในศาลเยาวชนได้ ยกเว้นในกรณีของคดีฆาตกรรม หรือคดีที่เกี่ยวกับประโยชน์ของสาธารณะที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นการอื่น นอกจากนี้ กฎหมายฉบับนี้ยังได้กำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของเด็กและเยาวชนไว้ ดังนี้¹¹⁴

"เด็ก" หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 10 ปีบริบูรณ์ แต่ไม่ถึง 14 ปีบริบูรณ์

"เยาวชน" หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 14 ปีบริบูรณ์ แต่ไม่ถึง 17 ปีบริบูรณ์ และหมายรวมถึงบุคคลที่สมรสแล้ว

ทั้งนี้ กฎหมาย Children, Young Persons and Their Families Act 1989 ถือเอาอายุของเด็กหรือเยาวชนในขณะกระทำความผิดใช้เป็นเกณฑ์ในการขึ้นศาลเยาวชน โดยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลจะเริ่มเมื่อบุคคลมีอายุตั้งแต่ 10 ปีบริบูรณ์ แต่อายุไม่เกิน 17 ปีบริบูรณ์ ดังนั้น กฎหมายฉบับนี้จึงไม่ใช่บังคับแก่บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 17 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ซึ่งจะต้องถูกดำเนินคดีในศาลอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และถูกลงโทษเช่นเดียวกับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่

¹¹⁴ อัจฉริยา ชูตินันท์. รายงานผลการวิจัย กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนเพื่อหันเหคดีเด็กและเยาวชนโดยไม่ต้องขึ้นสู่ศาลเยาวชนและครอบครัว. หน้า 58 - 59.

ผู้ประสานงานด้านความยุติธรรมเยาวชน (Youth Justice Coordinator) ตามกฎหมายเยาวชนของนิวซีแลนด์มีบทบาทสำคัญในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน โดยมีหน้าที่หลักในการจัดและดำเนินการประชุมกลุ่มครอบครัว ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการจัดการกับเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิด นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่ประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ พัฒนาและติดตามแผนแก้ไขฟื้นฟูสำหรับเด็กและเยาวชน ให้คำแนะนำและสนับสนุนแก่เด็กหรือเยาวชนและครอบครัว รายงานผลแก้ไขฟื้นฟูต่อศาลเยาวชน และส่งเสริมการแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ รวมถึงประสานงานกับชุมชนเพื่อหาทรัพยากรและการสนับสนุน บทบาทนี้สะท้อนถึงแนวทางของนิวซีแลนด์ในการจัดการกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน การแก้ไขฟื้นฟู และการหลีกเลี่ยงการดำเนินคดีในระบบยุติธรรมกระแสหลักเมื่อเป็นไปได้¹¹⁵

อย่างไรก็ดี กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดว่ากรณีที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดกฎหมายอาญาต้องได้รับการปฏิบัติตามขั้นตอนดังนี้¹¹⁶

- 1) กรณีที่เป็นความผิดอาญาเล็กน้อยกฎหมายสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ตำรวจนำมาตรการว่ากล่าวตักเตือน (Caution) มาใช้เป็นลำดับแรกก่อน
- 2) ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญาที่มีความรุนแรงมากขึ้น แต่การดำเนินคดีอาญาไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ และการว่ากล่าวตักเตือนไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสม เจ้าหน้าที่ตำรวจจะไม่ดำเนินคดีส่งต่อศาลเยาวชนในทันที แต่จะส่งต่อเด็กหรือเยาวชนไปยังเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือเยาวชนซึ่งมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อพิจารณาหามาตรการทางเลือกที่เหมาะสมกับสถานการณ์และตัวเด็กหรือเยาวชนเป็นรายกรณี
- 3) ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญาร้ายแรงและเป็นการกระทำผิดซ้ำ เจ้าหน้าที่ตำรวจจะปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือเยาวชนและผู้ประสานงานกระบวนการยุติธรรมสำหรับเยาวชน หากทั้งสามฝ่ายเห็นพ้องว่าการดำเนินคดีอาญาจะไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะและตัวเด็กหรือเยาวชนเอง จะมีการจัดประชุมกลุ่มครอบครัวขึ้นแทนการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมปกติ
- 4) เมื่อการประชุมกลุ่มครอบครัวสรุปแล้วได้ข้อเสนอแนะว่า การดำเนินคดีอาญาต่อเด็กและเยาวชนดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ คดีจะถูกดำเนินการในศาล

¹¹⁵ *Children, Young Persons, and Their Families Act 1989*. New Zealand Legislation. สืบค้นเมื่อปี 2567. <https://www.legislation.govt.nz/act/public/1989/0024/65.0/DLM147088.html>.

¹¹⁶ อัจฉริยา ชูตินันท์. รายงานผลการวิจัย กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนเพื่อหันเหคดีเด็กและเยาวชนโดยไม่ต้องขึ้นสู่ศาลเยาวชนและครอบครัว. หน้า 58.

เยาวชน อย่างไรก็ตาม กระบวนการพิจารณาคดีจะใช้วิธีการที่มุ่งเน้นการดูแลและให้การคุ้มครองแก่เด็กและเยาวชนเป็นหลัก แทนที่จะเป็นการลงโทษแบบคดีอาญาทั่วไป

4.1.2 การนำวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน

กระบวนการยุติธรรมอาญาเด็กและเยาวชนของประเทศนิวซีแลนด์ มีการนำวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมอาญาเด็กและเยาวชน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ชั้นก่อนฟ้องคดีอาญา และชั้นหลังฟ้องคดีอาญา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้¹¹⁷

1) การนำวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวมาใช้ในชั้นก่อนฟ้องคดีอาญา

เมื่อเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญาและถูกจับ เจ้าหน้าที่ตำรวจจะพิจารณาความเหมาะสมในการดำเนินคดี โดยคำนึงถึงความร้ายแรงของความผิด สภาพความผิด และประวัติการกระทำความผิด หากเป็นความผิดเล็กน้อยและเด็กหรือเยาวชนยอมรับผิด จะใช้วิธีการว่ากล่าวตักเตือนซึ่งเป็นรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวอย่างไม่เป็นทางการ แต่หากพฤติกรรมรุนแรงเกินกว่าจะตักเตือนได้ เจ้าหน้าที่ตำรวจจะปรึกษาผู้ประสานงานกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อจัดประชุมกลุ่มครอบครัวอย่างเป็นทางการ

หากการประชุมกลุ่มครอบครัวสามารถกำหนดข้อตกลงและแผนแก้ไขฟื้นฟู และเด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตาม คดีจะยุติในชั้นตำรวจโดยไม่ต้องขึ้นศาล แต่หากเด็กหรือเยาวชนปฏิเสธความผิด หรือไม่สามารถตกลงกันได้ในที่ประชุม และผู้เข้าร่วมประชุมเห็นว่าควรดำเนินคดีทางศาล เด็กหรือเยาวชนก็จะถูกส่งเข้าสู่กระบวนการของศาลเยาวชนต่อไป วิธีการนี้ช่วยให้คดียุติได้โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการศาลในกรณีที่เหมาะสม

2) การนำวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวมาใช้ในชั้นหลังฟ้องคดีอาญา

เมื่อคดีถูกฟ้องต่อศาลเยาวชนแล้ว หากเด็กหรือเยาวชนถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาร้ายแรงและไม่ปฏิเสธข้อหา ผู้พิพากษาจะสั่งให้จัดประชุมกลุ่มครอบครัวเพื่อทำแผนฟื้นฟูและหาข้อยุติคดี แต่หากมีการปฏิเสธข้อหา คดีจะดำเนินไปตามกระบวนการพิจารณาปกติของศาล อย่างไรก็ตาม แม้ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนปฏิเสธข้อหา ศาลก็ยังสามารถสั่งให้จัดประชุมกลุ่มครอบครัวได้ โดยผลจากการประชุมจะถูกนำเสนอต่อศาลเพื่อประกอบการพิจารณาก่อนมีคำพิพากษาหรือคำสั่งใดๆ การประชุมกลุ่มครอบครัวที่เกิดจากคำสั่งศาลนี้ถือเป็นรูปแบบที่เป็นทางการ และมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการแก้ไขฟื้นฟูที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 61-62.

3) ประเภทของคดีที่มีการนำวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวมาใช้

ในประเทศนิวซีแลนด์ กฎหมาย Children, Young Persons and Their Families Act 1989 ได้กำหนดให้นำวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวมาใช้กับคดี ดังนี้

(1) กรณีมีความผิดที่มีอัตราโทษเล็กน้อย: เจ้าหน้าที่ตำรวจมีอำนาจใช้วิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวในรูปแบบการว่ากล่าวตักเตือนอย่างเป็นทางการ เพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติสำหรับเด็กหรือเยาวชนและผู้ปกครอง และส่งผลให้คดียุติในชั้นตำรวจ

(2) กรณีความผิดที่รุนแรงขึ้น: เมื่อเด็กหรือเยาวชนมีพฤติกรรมก้าวร้าวและดื้อรั้นจนไม่เหมาะสมกับการว่ากล่าวตักเตือน เจ้าหน้าที่ตำรวจจะส่งต่อไปยังเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือเยาวชน เพื่อใช้มาตรการอื่นแทนการดำเนินคดีอาญา

(3) กรณีความผิดอาญาร้ายแรงทุกประเภท หรือความผิดอาญาที่เด็กหรือเยาวชนกระทำผิดซ้ำ: ศาลเยาวชนจะส่งให้ผู้ประสานงานด้านความยุติธรรมเยาวชน จัดการประชุมกลุ่มครอบครัว เพื่อกำหนดแนวทางและแผนการแก้ไขฟื้นฟู แล้วนำเสนอต่อศาลเพื่อประกอบการพิจารณาพิพากษาหรือออกคำสั่ง ใดๆก็ตาม วิธีการนี้จะไม่นำมาใช้ในคดีฆ่าคนตายโดยเจตนาหรือทำร้ายร่างกายเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ซึ่งจะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลเยาวชนตามปกติ

4) บุคคลที่มีสิทธิเข้าร่วมประชุมกลุ่มครอบครัว

ตามกฎหมาย Children, Young Persons and Their Families Act 1989 กำหนดให้บุคคลต่อไปนี้ มีสิทธิเข้าร่วมประชุมกลุ่มครอบครัว ได้แก่¹¹⁸

- (1) เด็กหรือเยาวชน
- (2) บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย
- (3) ผู้ประสานงานกระบวนการยุติธรรมสำหรับเยาวชน
- (4) บุคคลที่ให้ข้อมูลการกระทำผิด เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานอัยการ
- (5) ผู้เสียหาย หรือตัวแทน
- (6) สมาชิกในครอบครัวของผู้เสียหาย
- (7) ทนายความ หรือที่ปรึกษากฎหมาย
- (8) นักสังคมสงเคราะห์ กรณีเด็กหรือเยาวชนอยู่ในการปกครองของกรมสวัสดิการสังคม

¹¹⁸ Children, Young Persons and Their Families Act 1989, Section 251 Persons entitled to attend family group conference

(9) หัวหน้าหน่วยงานบริการสังคม กรณีเด็กหรือเยาวชนอยู่ในความดูแลของหน่วยงาน

(10) พนักงานคุมประพฤติ

(11) บุคคลที่เด็กหรือเยาวชนร้องขอหรือต้องการให้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มครอบครัว

การประชุมกลุ่มครอบครัวเป็นมาตรการสำคัญในการคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิด โดยกฎหมายของประเทศนิวซีแลนด์กำหนดให้ผู้มีสิทธิเข้าร่วมประชุมร่วมกันกำหนดข้อตกลง ให้ข้อแนะนำ และวางแผนแก้ไขฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน ทั้งนี้ การประชุมกลุ่มครอบครัวดังกล่าวสามารถดำเนินการได้แม้ผู้เสียหายไม่ได้เข้าร่วม เนื่องจากไม่ได้ยึดความยินยอมของผู้เสียหายเป็นปัจจัยสำคัญ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการประชุม คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจและผู้ประสานงานด้านความยุติธรรมเยาวชน จากกรมสวัสดิการสังคม ซึ่งทำหน้าที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับกระบวนการและดำเนินการประชุมให้ครบถ้วนสมบูรณ์¹¹⁹

5) ขั้นตอนการดำเนินการประชุมกลุ่มครอบครัว

กฎหมาย Children, Young Persons and Their Families Act 1989 ได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการประชุมกลุ่มครอบครัว ดังนี้¹²⁰

- (1) ผู้ประสานงานด้านความยุติธรรมเยาวชน แนะนำตัวและกล่าวนำ
  - (2) ผู้ประสานงานด้านความยุติธรรมเยาวชน อธิบายถึงกระบวนการในการประชุมกลุ่มครอบครัวให้ผู้ร่วมประชุมทุกคนทราบถึงเป้าหมายในการประชุมกลุ่มครอบครัว
  - (3) บุคคลผู้ให้ข้อมูลการกระทำผิดอธิบายถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็กหรือเยาวชน
  - (4) เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อกล่าวหาหรือความผิดที่กระทำลงไป รวมถึงการแสดงความรับผิดชอบต่อความผิดที่เกิดขึ้น
  - (5) เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้อธิบายถึงข้อเท็จจริง และแสดงความคิดเห็น
  - (6) ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มครอบครัวปรึกษาหารือ และหาแนวทางแก้ไข
- ปัญหา

¹¹⁹ อัจฉริยา ชูตินันท์. รายงานผลการวิจัย กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนเพื่อหันเหคดีเด็กและเยาวชนโดยไม่ต้องขึ้นสู่ศาลเยาวชนและครอบครัว. หน้า 66.

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน. หน้า 67

- (7) สมาชิกในครอบครัวผู้กระทำผิดแยกตัวเพื่อปรึกษาหารือ และร่วมกันกำหนดความรับผิดชอบและกำหนดแผนแก้ไขฟื้นฟู
- (8) กลับเข้าประชุมกลุ่มครอบครัวอีกครั้ง เพื่อหาข้อสรุปจากผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด
- (9) มีการทำข้อตกลง และแสดงความเห็นชอบจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ
- (10) ยุติกระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัว โดยจัดทำแผนแก้ไขฟื้นฟูที่ได้รับความเห็นชอบแล้วจากผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มครอบครัว และต้องจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร

4.2 ประเทศฝรั่งเศส

ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความของประเทศฝรั่งเศสมีลักษณะผสมผสาน โดยแบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงก่อนฟ้องคดีใช้ระบบไต่สวน (Inquisitoire System) ซึ่งดำเนินการโดยผู้พิพากษาไต่สวน พนักงานอัยการ และตำรวจ ส่วนช่วงพิจารณาคดีในศาลใช้ระบบกล่าวหา (Accusatoire System) ที่เปิดโอกาสให้คู่ความต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ แต่ศาลยังคงมีอำนาจหลักในการดำเนินกระบวนการพิจารณาและสืบพยาน รวมถึงการค้นหาความจริง ทั้งนี้ ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศสยังคงยึดหลักการพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมแบบดั้งเดิมที่มุ่งคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหา โดยแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างเต็มรูปแบบมากนัก¹²¹

4.2.1 การพิจารณาคดีและระบบศาลคดีเด็กและเยาวชน¹²²

ระบบกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนของประเทศฝรั่งเศสได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชน โดยในอดีตกฎหมายฝรั่งเศสได้กำหนดให้เด็กอายุต่ำกว่า 13 ปี ไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญา แต่หากกระทำความผิดจะมีกระบวนการพิเศษในการดำเนินคดี โดยให้ผู้พิพากษาสอบสวนทำการไต่สวนและพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมของเด็ก ทั้งนี้ ศาลจะไม่ลงโทษทางอาญาแต่จะใช้มาตรการทางเลือก เช่น การส่งไปอบรมหรือมอบให้อยู่ในความดูแลของบุคคลหรือองค์กรที่เชื่อถือได้ สำหรับเยาวชนอายุ 13-18 ปี กฎหมายได้กำหนดวิธีดำเนินคดีที่แตกต่างออกไป โดยพิจารณาถึงความรู้สึกผิดชอบประกอบกับความ

¹²¹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย. กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม. หน้า 111.

¹²² มาตาลักษณ์ เสรมธากุล. พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553: การพิจารณาคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา. หน้า 115 – 118.

ร้ายแรงของความผิด ซึ่งอาจนำไปสู่การลงโทษจำคุกในกรณีร้ายแรง หรือการส่งไปฝึกอบรมในสถานกักขังเป็นระยะเวลาที่สั้นกว่าโทษปกติ

ต่อมา ประเทศฝรั่งเศสได้มีการปรับปรุงกฎหมายให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยเน้นการคัดเลือกผู้พิพากษาที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเด็กและเยาวชน และให้อำนาจในการสั่งคุมประพฤติเด็กที่กระทำผิด ซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการอบรมและแก้ไขฟื้นฟู การควบคุมดูแลดำเนินการโดยพนักงานคุมประพฤติที่มีความเชี่ยวชาญด้านสังคมสงเคราะห์ ร่วมกับอาสาสมัครที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือ นอกจากนี้ ฝรั่งเศสยังได้ปรับเปลี่ยนแนวทางการดูแลเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด โดยยกเลิกระบบสถานพินิจแบบปิดที่พบว่าไม่มีประสิทธิภาพในการปรับปรุงพฤติกรรม และนำระบบสถาบันการศึกษาและอบรมแบบเปิดมาใช้แทน ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของแผนกคดีเด็กและเยาวชน โดยอนุญาตให้เด็กและเยาวชนสามารถออกไปนอกสถาบันได้ เพื่อส่งเสริมการปรับตัวเข้ากับสังคมและชุมชน

การพัฒนาระบบกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนของฝรั่งเศสนี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างสมดุลระหว่างการลงโทษและการแก้ไขฟื้นฟู โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ แนวทางนี้ยังเน้นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำและการส่งเสริมการกลับคืนสู่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแตกต่างจากแนวทางของบางประเทศที่อาจเน้นการลงโทษหรือการลงโทษเป็นหลัก การปรับเปลี่ยนนี้ยังรวมถึงการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและครอบครัวในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟู ตลอดจนการพัฒนาทักษะและความสามารถของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมเยาวชน เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะของเด็กและเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป ระบบศาลเยาวชนและครอบครัวของฝรั่งเศสมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

- 1) เป็นศาลชั้นต้นที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และเป็นศาลชำนาญพิเศษ
- 2) มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาที่ผู้กระทำความผิดอายุ 13 - 18 ปี ยกเว้นคดี

ร้ายแรง

3) เขตอำนาจศาลครอบคลุมพื้นที่ที่เด็กกระทำผิด ที่อยู่อาศัยของผู้ปกครอง สถานที่อุปถัมภ์เด็ก รวมถึงที่พบตัวหรือจับกุมเด็กในกรณีเร่งด่วน

4) องค์คณะผู้พิพากษาประกอบด้วยผู้พิพากษา 3 คน โดยต้องมีผู้พิพากษาสตรีอย่างน้อย 1 คน

5) ผู้พิพากษาได้รับการคัดเลือกโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม จากผู้ผ่านการอบรมจากสถาบันพัฒนาตุลาการ

ในส่วนของการทำคำสั่งหรือการมีคำพิพากษา ศาลจะมุ่งคุ้มครองเด็กและเยาวชนโดยดูความเหมาะสมในแต่ละราย และในการอ่านคำพิพากษาต้องมีเด็กหรือเยาวชนที่กระทำผิดอยู่ด้วย ซึ่งคำพิพากษาและวิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนที่ใช้มีหลายรูปแบบ ดังนี้

ก. มาตรการส่งเสริมและให้การศึกษา ซึ่งใช้สำหรับเด็กที่อายุน้อยกว่า 13 ปี เท่านั้น

ข. การกักขังควบคุมตัวและการปล่อยตัวภายใต้การควบคุมดูแล ซึ่งทั้งสองกรณีจะใช้ควบคู่ไปกับการให้การศึกษา โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมของเด็กหรือเยาวชนที่กระทำผิดแต่ละราย และคำนึงถึงมาตรฐานทางการศึกษา นอกจากนี้ ในกรณีที่มีการปล่อยตัวภายใต้การควบคุมดูแล ศาลจะนำมาตรการลงโทษอื่น ๆ มาใช้ร่วมด้วยหากศาลเห็นสมควรก็ได้ และในกรณีที่มีการกักขังควบคุมตัว ศาลจะต้องใช้เฉพาะกรณีที่จำเป็นเมื่อพิจารณาจากสถานการณ์แวดล้อมและบุคลิกภาพของเด็กหรือเยาวชนที่กระทำผิดแล้วเท่านั้น ทั้งนี้ ศาลจะต้องแยกการกักขังออกจากผู้ใหญ่และให้มีการศึกษาหรือฝึกอบรมเสมอ

ค. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือการเยียวยาทางอาญา ถือเป็นมาตรการใหม่ที่นำมาใช้ เพื่อให้ศาลสามารถสั่งให้ผู้ต้องหาซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดได้มีโอกาสช่วยเหลือหรือกระทำการเยียวยาทดแทนความผิดต่อผู้เสียหาย หรือทำกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นบริการสาธารณะหรือเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีความสำนึกในความผิดที่ได้กระทำไปและเป็นการชดเชยความผิดด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น ในปัจจุบันประเทศฝรั่งเศสได้มีการแก้ไขปรับปรุงสาระสำคัญบางประการในประมวลกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดของเด็ก (Le Code de la justice des mineurs) เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2021 ซึ่งส่งผลให้เด็กที่กระทำความผิดอาญาได้รับการคุ้มครองอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

4.2.2 มาตรการพิเศษสำหรับเด็กและเยาวชน

ในประเทศฝรั่งเศส คดีความผิดอาญาที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำผิดจะได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างจากคดีผู้ใหญ่ โดยไม่อยู่ในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาแบบปกติ และมุ่งเน้นการใช้มาตรการให้การศึกษา (Measure Education) มากกว่าการลงโทษ กฎหมายฝรั่งเศสได้กำหนดวิธีพิจารณาความอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนไว้เป็นพิเศษ ทั้งในด้านองค์การตัดสิน เช่น การจัดตั้งศาลเด็กหลายประเภท และในด้านกระบวนการพิจารณา เช่น การควบคุมตัวเด็กระหว่างพิจารณา เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการฟื้นฟูและให้การศึกษาแก่เด็กที่กระทำผิด นอกจากนี้ กฎหมายฝรั่งเศสยังได้นำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาประยุกต์ใช้บางส่วน โดยกำหนดมาตรการพิเศษสองประการสำหรับเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด ได้แก่ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation Penale) และการเยียวยาทางอาญา (Reparation Penale) ซึ่งมาตรการเหล่านี้มุ่งเน้น

การแก้ไขฟื้นฟูและการกลับคืนสู่สังคมของเด็กและเยาวชน มากกว่าการลงโทษแบบดั้งเดิม โดยมีสาระสำคัญดังนี้¹²³

1) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีเด็กและเยาวชน

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำผิดมีลักษณะเหมือนกันกับกรณีผู้ใหญ่เป็นผู้กระทำผิด ซึ่งมีหลักการ แนวคิด และวิธีการ เช่นเดียวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาความผิดเล็กน้อย โดยพนักงานอัยการมีอำนาจสั่งการให้ใช้มาตรการนี้ได้เมื่อมีการสั่งใช้มาตรการดังกล่าว จะส่งผลให้อายุความของคดีสะดุดหยุดลง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม หากเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิดปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดในมาตรการอย่างครบถ้วน พนักงานอัยการจะไม่สั่งฟ้องคดี อันเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้แก้ไขพฤติกรรมโดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมหลัก อย่างไรก็ตาม หากเด็กหรือเยาวชนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด พนักงานอัยการยังคงมีอำนาจในการดำเนินคดีอาญาต่อไปได้ ซึ่งเป็นการรักษาสมดุลระหว่างการให้โอกาสและการบังคับใช้กฎหมาย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาของประเทศฝรั่งเศสมีลักษณะสอดคล้องกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยระหว่างเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิด (Victim-Offender Mediation) ซึ่งเป็นวิธีการที่มุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำผิด เพื่อนำไปสู่การเยียวยาความเสียหายและการฟื้นฟูความสัมพันธ์ในสังคม

ขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา (Mediation Penale) ในคดีที่เด็กและเยาวชนกระทำผิดของประเทศฝรั่งเศส มีดังนี้

(1) การแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ย: พนักงานอัยการเป็นผู้ริเริ่มกระบวนการโดยออกคำสั่งให้เข้าสู่การไกล่เกลี่ย แม้กฎหมายจะกำหนดให้ต้องขอความยินยอมจากผู้เสียหายและผู้กระทำผิดก่อน แต่ในทางปฏิบัติ พนักงานอัยการจะแจ้งคำสั่งแต่งตั้งและส่งเอกสารคดีให้ผู้ไกล่เกลี่ยก่อน จากนั้นผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้สอบถามความยินยอมจากคู่กรณีอีกครั้ง

(2) การเรียกคู่กรณีโดยผู้ไกล่เกลี่ย: เมื่อได้รับการแต่งตั้งและเอกสารคดี ผู้ไกล่เกลี่ยจะส่งจดหมายเรียกผู้เสียหายและผู้กระทำผิดไปยังภูมิลำเนา โดยระบุข้อมูลเกี่ยวกับอำนาจดุลพินิจของพนักงานอัยการและสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความจากรัฐ

(3) การพบปะเพื่อไกล่เกลี่ย: ผู้ไกล่เกลี่ยจะนัดคู่กรณีมาพบที่สำนักงานหรือสถานที่ที่เหมาะสม โดยวางตนเป็นคนกลางที่เท่าเทียมกับคู่กรณี ไม่ใช่ผู้พิพากษาหรืออนุญาโตตุลาการ ผู้ไกล่เกลี่ยจะอธิบายกระบวนการ เปิดประเด็น และตั้งคำถามเพื่อหาสาเหตุของ

¹²³ ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย. กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม. หน้า 112-125.

ปัญหาและแนวทางแก้ไข โดยจะไม่แทรกแซงเมื่อคู่กรณีเริ่มหาทางออกร่วมกันได้ แต่จะช่วยลดความตึงเครียดหากจำเป็น

(4) *การกำหนดข้อตกลง:* เมื่อคู่กรณีบรรลุข้อตกลง จะมีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้มีผลทางกฎหมายทั้งทางแพ่งและอาญา โดยไม่ระบุถึงรายละเอียดการเจรจา แต่จะกำหนดเงื่อนไขให้ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติต่อกัน เช่น การชดเชยค่าเสียหายโดยผู้กระทำผิด และการถอนคำร้องทุกข์โดยผู้เสียหาย

ข้อตกลงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในคดีที่เด็กและเยาวชนกระทำผิดของประเทศฝรั่งเศสนั้น ก่อให้เกิดผลทางกฎหมายทั้งในทางแพ่งและทางอาญา ในด้านกฎหมายแพ่ง เมื่อข้อตกลงถูกทำเป็นลายลักษณ์อักษรและลงนามโดยทั้งผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย จะมีสถานะเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความ ซึ่งหากมีการละเมิดข้อตกลง คู่กรณีสามารถนำไปฟ้องร้องต่อศาลแพ่งได้

ส่วนในทางอาญา ข้อตกลงนี้มีผลเป็นการชะลอการฟ้องคดีโดยพนักงานอัยการ หากคู่กรณีปฏิบัติตามข้อตกลงครบถ้วน ผู้ไกล่เกลี่ยจะแจ้งให้พนักงานอัยการทราบ ซึ่งจะนำไปสู่การสั่งไม่ฟ้องคดีอาญา แต่หากมีการฝ่าฝืนข้อตกลง ผู้ไกล่เกลี่ยจะรายงานต่อพนักงานอัยการเพื่อให้พิจารณาดำเนินการต่อไปตามดุลยพินิจ ซึ่งอาจเป็นการสั่งฟ้อง สั่งไม่ฟ้อง หรือใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดีรูปแบบอื่น กล่าวโดยสรุป กระบวนการนี้แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นของระบบยุติธรรมฝรั่งเศสในการจัดการกับคดีเด็กและเยาวชน โดยพยายามหาทางออกที่เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายและส่งเสริมการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่เป็นเยาวชน

2) การเยียวยาทางอาญา

มาตรการเยียวยาทางอาญา (Reparation Penale) ในระบบกฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญาเด็กและเยาวชนของประเทศฝรั่งเศส เป็นอีกหนึ่งเครื่องมือสำคัญในการจัดการกับคดีที่เด็กและเยาวชนกระทำผิด โดยอัยการจังหวัด ศาลไต่สวน หรือศาลตัดสินคดี มีอำนาจเสนอมาตรการนี้เพื่อประโยชน์แก่ผู้เสียหายหรือสังคม ทั้งนี้ ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายในกรณีที่มาตรการเกี่ยวข้องกับผู้เสียหายโดยตรง โดยกระบวนการเยียวยาทางอาญาประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

(1) *การประเมินและรวบรวมข้อมูล:* โดยเจ้าหน้าที่จะพบกับผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กเพื่อประเมินบุคลิกลักษณะและพฤติกรรม รวมถึงรวบรวมข้อมูลเพื่อเสนอมาตรการที่เหมาะสม

(2) *การพิจารณาและออกคำสั่ง:* เมื่อศาลได้รับรายงานจากเจ้าหน้าที่ หากเห็นควรให้ใช้มาตรการเยียวยาทางอาญา ศาลจะออกคำสั่งพร้อมกำหนดเงื่อนไขให้ผู้กระทำผิดปฏิบัติ

(3) การติดตามผลและตัดสิน: เจ้าหน้าที่จะติดตามการปฏิบัติตามเงื่อนไขของผู้กระทำผิดและรายงานต่อศาล

ทั้งนี้ หากผู้กระทำผิดปฏิบัติตามเงื่อนไขครบถ้วน ศาลอาจพิพากษายกเลิกโทษ หรือในกรณีที่อัยการเป็นผู้ดำเนินการ อัยการอาจมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีอาญา

อย่างไรก็ดี มาตรการเยียวยาทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดมีหลากหลายรูปแบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยให้พวกเขาสามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมได้อย่างราบรื่น การดำเนินการเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างตัวเด็กและเยาวชนกับภาคส่วนต่างๆ ในสังคม เช่น องค์กรที่รับตัวเด็กไว้ดูแล หน่วยงานราชการที่ให้บริการสาธารณสุขอย่างตำรวจ หรือพนักงานดับเพลิง องค์กรการกุศล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อัยการ ศาลได้สวน หรือศาลตัดสินที่มีอำนาจออกคำสั่งเยียวยาทางอาญา

มาตรการเยียวยาสามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบหลัก คือการเยียวยาโดยตรงและการเยียวยาโดยอ้อม การเยียวยาโดยตรง (Reparation Direct) เป็นการที่ผู้กระทำความผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย รวมถึงการเยียวยาทางจิตใจ เช่น การกล่าวคำขอโทษ แต่ในทางปฏิบัติ การกำหนดให้เด็กหรือเยาวชนชดใช้ค่าเสียหายมักไม่ค่อยได้รับการนำมาใช้มากนัก เนื่องจากกระบวนการเยียวยาทางอาญามักไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้เสียหายเท่าที่ควร ดังนั้น มาตรการเยียวยาจึงมักเป็นเรื่องระหว่างเด็ก หน่วยงานของรัฐ และสังคมโดยรวม โดยมุ่งเน้นที่การฟื้นฟูและให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด

ส่วนการเยียวยาโดยอ้อม (Reparation Indirect) เป็นการกำหนดให้ผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กหรือเยาวชนไปทำงานสาธารณะตามองค์กรหรือสมาคมที่ทำกิจการเพื่อสาธารณประโยชน์ ตัวอย่างเช่น การทำงานที่สถานีตำรวจ สถานีดับเพลิง หรือการเข้ารับการอบรมด้านการจราจรในกรณีที่เกิดหรือเยาวชนกระทำความผิดเกี่ยวกับกฎจราจร มาตรการเหล่านี้ล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้เด็กและเยาวชนสามารถกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) ความแตกต่างระหว่างการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและการเยียวยาทางอาญา

ความแตกต่างระหว่างการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและการเยียวยาทางอาญามีหลายประการ โดยประการแรก การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดำเนินการโดยผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งมาจากสมาคมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยเฉพาะ ในขณะที่การเยียวยาทางอาญาดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐหรือตัวแทนที่ได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งมีหน้าที่ในการฟื้นฟูและให้การศึกษาแก่เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิด โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ Protection Judiciaire de la Jeunesse หรือ PJJ (Judicial Protection of Youth)

ประการที่สอง กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีลักษณะของกระบวนการสมานฉันท์บางส่วน เนื่องจากเป็นการตกลงกันระหว่างคู่กรณีคือผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิด โดย

สังคมไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ ส่วนการเยียวยาทางอาญาก็มีลักษณะของกระบวนการสมานฉันท์เช่นกัน แต่ในอีกรูปแบบหนึ่ง โดยกำหนดให้ผู้กระทำความผิดได้ชดใช้เยียวยาให้กับสังคม และขอความร่วมมือจากสังคมเพื่อช่วยให้ผู้กระทำความผิดสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติ ด้วยเหตุนี้ จึงมีผู้นำกระบวนการเยียวยาทางอาญาไปเปรียบเทียบกับ Community Order ในประเทศอังกฤษ

ประการสุดท้าย กระบวนการไกล่เกลี่ยมุ่งเน้นให้เกิดข้อตกลงประนีประนอมยอมความระหว่างคู่กรณี ในขณะที่กระบวนการเยียวยาทางอาญามุ่งเน้นการให้การศึกษาและฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิด เพื่อให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.3 ประเทศอังกฤษ

ประเทศอังกฤษได้จัดตั้งศาลเด็กและเยาวชนขึ้นเป็นครั้งแรกโดยพระราชบัญญัติเกี่ยวกับเด็กในปี ค.ศ. 1908 ศาลนี้มีอำนาจพิจารณาเท่ากับศาลแขวง สามารถพิจารณาทั้งคดีแพ่งและคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับเด็กเร่ร่อน เด็กหนีโรงเรียน และเด็กที่ต้องการความคุ้มครองหรือประสบความยากลำบาก โดยมีหลักการสำคัญคือการพิจารณาถึงสวัสดิภาพของเด็กเป็นหลัก และหากจำเป็นก็สามารถแยกเด็กออกจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมได้ กฎหมายของอังกฤษได้นิยามคำว่าเด็ก หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่า 17 ปี ในชั้นฟ้องคดีต่อศาล ถ้าจะต้องควบคุมตัวเด็กหรือเยาวชนไว้ในระหว่างพิจารณาโดยไม่อนุญาตให้มีการประกันตัวแล้วกฎหมายห้ามมิให้ส่งตัวเด็กหรือเยาวชนไปควบคุมไว้ในเรือนจำ แต่ให้ส่งไปยังสถานควบคุมเด็ก เว้นแต่ศาลจะเห็นว่าไม่สามารถทำได้เพราะเด็กหรือเยาวชนนั้นมีสันดานหยาบช้ำหรือมีนิสัยเลวร้าย ก็อาจส่งตัวไปควบคุมในเรือนจำได้

ในการพิจารณาคดี ศาลมีอำนาจเรียกให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนมาร่วมฟังการพิจารณาได้ตลอดเวลา เว้นแต่ศาลจะเห็นว่าไม่จำเป็น นอกจากนี้ยังต้องแจ้งให้พนักงานคุมประพฤติในท้องถิ่นทราบ เพื่อให้มาแถลงเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กและเยาวชนต่อศาล การพิจารณาคดีจะทำการลับ และหากต้องใช้สถานที่ของศาลอื่น ก็ต้องแยกห้องพิจารณาออกจากห้องพิจารณาปกติ

เมื่อศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด ศาลมีทางเลือกหลายประการในการลงโทษหรือแก้ไขฟื้นฟู เช่น การว่ากล่าวตักเตือนแล้วปล่อยตัว การปล่อยตัวโดยมีเงื่อนไขคุมประพฤติ การให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองชำระค่าปรับแทน การส่งตัวไปยังสถานฝึกอบรมหรือสถานแรกรับไม่เกิน 1 เดือน หรืออาจส่งไปยังสถานกักกันก็ได้

องค์คณะผู้พิพากษาในศาลเด็กและเยาวชนของอังกฤษประกอบด้วยผู้พิพากษาศาลแขวงเป็นประธานโดยตำแหน่ง และผู้พิพากษาอีก 2 คน โดยหนึ่งในนั้นต้องเป็นสตรี ผู้พิพากษาศาลเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ในอังกฤษยังปฏิบัติหน้าที่ในศาลผู้ใหญ่ด้วย ซึ่งช่วยให้เกิดการผสมผสาน

แนวคิดและทัศนคติระหว่างศาลผู้ใหญ่กับศาลคดีเด็กและเยาวชน และส่งเสริมความร่วมมือกับกระบวนการยุติธรรมโดยทั่วไปอย่างใกล้ชิด¹²⁴

4.3.1 กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน¹²⁵

กฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนในประเทศไทยอังกฤษมีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน โดยเริ่มต้นจาก The Children Act 1908 ซึ่งถือเป็นกฎหมายฉบับแรก และได้รับการพัฒนาปรับปรุงมาเป็น The Criminal Justice 1991 ในปัจจุบัน โดยศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดทางอาญาในประเทศไทยอังกฤษมีเขตอำนาจใน 3 กรณี ได้แก่ คดีที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดทางอาญา ยกเว้นคดีฆ่าคนตายโดยเจตนา คดีเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่ต้องการการดูแลคุ้มครองและควบคุมเป็นพิเศษ และคดีที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนที่เกี่ยวเตรและหนีโรงเรียน

ในส่วนของเกณฑ์อายุของเด็กและเยาวชนที่อยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัวของประเทศไทยอังกฤษนั้น ครอบคลุมคดีเกี่ยวกับผู้เยาว์ที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปี ทั้งชายและหญิง โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับเกณฑ์อายุที่สำคัญดังนี้

- ก. บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 12 ปีจะไม่ต้องรับผิดทางอาญา
- ข. "เด็ก" (Child) หมายถึง บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 14 ปี
- ค. "เยาวชน" (Young Person) หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 14 ปี แต่ไม่ถึง 17 ปี

ง. "ผู้เยาว์" (Juvenile) หมายถึง บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปี

นอกจากนี้ ในกรณีที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทยอาจมีคำสั่งและคำพิพากษาได้ 6 ประการ ดังต่อไปนี้

1) การปล่อยตัวโดยมีหรือไม่มีเงื่อนไข: ศาลอาจพิจารณาปล่อยตัวเด็กหรือเยาวชนโดยไม่มีเงื่อนไข หรืออาจปล่อยตัวโดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องไม่กระทำความผิดใด ๆ ภายในกำหนด 1 ปี การพิจารณานี้ขึ้นอยู่กับอายุ ลักษณะคดี และพฤติกรรมอื่น ๆ ของเด็กหรือเยาวชน มาตรการนี้ใช้ในกรณีที่ศาลเห็นว่ายังไม่สมควรส่งตัวไปรับการฝึกอบรมหรือคุมประพฤติ

2) การคุมประพฤติร่วมกับการส่งตัวไปสถานแนะนำบำบัด: ศาลอาจสั่งคุมประพฤติเด็กหรือเยาวชนเป็นระยะเวลาระหว่าง 1-3 ปี และระหว่างการคุมประพฤติ อาจสั่งให้ไปอยู่

¹²⁴ วรภัทร รัตนพาณิชย์. กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน. หน้า 34.

¹²⁵ มาตาลักษณ์ เสรมธากุล. พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553: การพิจารณาคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา. หน้า 110-112.

ใน "สถานแนะนำบำบัด" เป็นเวลาไม่เกิน 12 เดือน มาตรการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การแก้ไขฟื้นฟูเป็นไปอย่างเข้มข้นยิ่งขึ้น โดยผสมผสานการควบคุมดูแลในชุมชนกับการบำบัดแบบเข้มข้น

3) การจ่ายค่าปรับหรือค่าเสียหาย: สำหรับเยาวชนอายุ 14 ปีขึ้นไป ศาลอาจสั่งให้เป็นผู้ชำระค่าปรับ ค่าเสียหาย ค่าชดเชยความผิด หรือใช้ราคาทรัพย์สินเอง แต่สำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 14 ปี บิดามารดาหรือผู้ปกครองไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเด็ก มาตรการนี้มุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน

4) การส่งตัวไปรับการอบรมที่ศูนย์เฝ้าระวัง: สำหรับผู้มีอายุ 10-21 ปี ที่กระทำความผิดที่มีโทษจำคุก ศาลอาจสั่งให้ไปรับการอบรมที่ "ศูนย์เฝ้าระวัง" เป็นระยะเวลาไม่เกิน 24 ชั่วโมง โดยแต่ละครั้งอยู่ระหว่าง 1-3 ชั่วโมง ที่นี่ เด็กหรือเยาวชนจะได้รับการอบรมเกี่ยวกับความประพฤติ การศึกษา และการทำงานจากเจ้าหน้าที่ของศูนย์

5) การส่งตัวไปอยู่ในความดูแลของบุคคลที่ 3: ในกรณีที่ปัญหาเกิดจากความไม่เหมาะสมทางครอบครัว หรือเด็ก/เยาวชนต้องการการดูแลเป็นพิเศษซึ่งครอบครัวไม่สามารถจัดการได้ ศาลอาจสั่งให้ส่งตัวไปอยู่ในความดูแลของบุคคลที่ 3 ซึ่งอาจเป็นญาติหรือบุคคลอื่นที่ศาลเห็นสมควร จนกว่าสถานการณ์ครอบครัวจะดีขึ้นหรือเด็ก/เยาวชนอายุครบ 18 ปี

6) การส่งตัวไปรับการฝึกอบรมยังสถานฝึกอบรมพิเศษ: ในกรณีที่วิธีการอื่นไม่เหมาะสม เช่น ต้องใช้เวลาในการแก้ไขฟื้นฟูนานขึ้น หรือเมื่อพิจารณาแล้วว่าเด็ก/เยาวชนอาจเป็นอันตรายต่อตนเองหรือสังคม ศาลอาจสั่งให้ส่งตัวไปรับการฝึกอบรมยังสถานฝึกอบรมพิเศษ มาตรการนี้ถือเป็นทางเลือกสุดท้ายเมื่อวิธีการอื่นไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้

4.3.2 มาตรการหันเหคดีในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน¹²⁶

ในประเทศอังกฤษ มาตรการหันเหคดีที่เด็กหรือเยาวชนถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลักนั้น มีทั้งในกระบวนการชั้นก่อนฟ้องโดยเจ้าพนักงานตำรวจ และในชั้นพิจารณาของศาล ซึ่งศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเด็กและเยาวชนจะเรียกว่า "Youth Court" โดยมีอำนาจพิจารณาคดีที่ผู้กระทำความผิดอายุไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ ทั้งนี้ ตาม Crime and Disorder Act 1998, section 37 วัตถุประสงค์หลักของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชน คือ การป้องกันมิให้เด็กและเยาวชนกระทำความผิดหรือกระทำความผิดซ้ำ ควบคู่กับการแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชนโดยคำนึงถึงสวัสดิภาพ (Welfare of the Child) ประโยชน์สูงสุดของเด็ก (The Best Interest of the Child) เป็นสำคัญ โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน (Youth Justice Board) เพื่อทำหน้าที่ในการกำกับ

¹²⁶ ภัทวรรณ ทองใหญ่. การหันเหคดีผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: ศึกษากรณีการหันเหคดีในชั้นก่อนฟ้องในประเทศไทย. หน้า 736-741.

ติดตามการบริหารงานยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชน โดยในแต่ละท้องที่จะมีการจัดตั้ง ทีมสหวิชาชีพท้องถิ่น (Youth Offending Team) ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจาก 5 สาขา ได้แก่ เจ้าพนักงานคุมประพฤติ นักสังคมสงเคราะห์ ตำรวจ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และเจ้าหน้าที่การศึกษา ซึ่งมีหน้าที่หลักในการประสานความร่วมมือกับภาครัฐในการป้องกันมิให้เด็กและเยาวชนกระทำความผิด ตลอดจนดำเนินการกับเด็กและเยาวชนที่ได้รับการหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กระแสหลัก

มาตรการหันเหคดีเด็กและเยาวชนกระทำความผิดในชั้นก่อนฟ้อง มี 2 รูปแบบ ได้แก่ การเตือน (Youth Cautions) และการเตือนแบบมีเงื่อนไข (Youth Conditional Cautions) ความแตกต่างระหว่างการเตือนกับการเตือนแบบมีเงื่อนไข คือ การเตือนจะเน้นที่การเปิดโอกาสให้เด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดและผู้เสียหายหรือเหยื่อได้พูดคุยถึงความเสียหายที่เกิดขึ้น และหาทางออกร่วมกันในการแก้ปัญหา โดยนำหลักกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้ นอกจากนี้ ทีมสหวิชาชีพท้องถิ่นอาจกำหนดให้เด็กหรือเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูอื่น ๆ แล้วแต่กรณีด้วย ส่วนการเตือนแบบมีเงื่อนไข ประเภทเงื่อนไขที่กำหนดให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติมี 3 ลักษณะ เช่นเดียวกับกรณีผู้ใหญ่กระทำความผิด ได้แก่ การบำบัดรักษาแก้ไขฟื้นฟูเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ การชดใช้ความเสียหายให้กับเหยื่อและชุมชน และการลงโทษ เช่น การเสียค่าปรับการทำงานโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนไม่เกิน 20 ชั่วโมง เป็นต้น

ทั้งนี้ ตำรวจจะใช้มาตรการดังกล่าวแทนที่การดำเนินคดีอาญากับเด็กและเยาวชน โดยส่งมอบตัวเด็กและเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดให้กับทีมสหวิชาชีพท้องถิ่นซึ่งจะเข้ามาทำหน้าที่ในการประเมินพฤติกรรมเด็กและเยาวชนนั้น ตลอดจนกำกับดูแลให้เด็กและเยาวชนได้เข้าร่วมโปรแกรมบำบัดแก้ไขฟื้นฟูและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ

ในส่วนของหลักเกณฑ์ที่ตำรวจจะใช้มาตรการเตือนหรือเตือนแบบมีเงื่อนไข การเด็กและเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดนั้นสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) ต้องปรากฏว่าเป็นกรณีที่มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะเชื่อได้ว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นเป็นผู้กระทำความผิด และเด็กหรือเยาวชนต้องยอมรับว่าได้กระทำความผิด หากเป็นความผิดประเภทร้ายแรงที่สุด (Indictable Offences) เจ้าพนักงานตำรวจจะต้องส่งเรื่องไปยังพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาต่อไป

2) ความยินยอมของเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหายไม่ใช่เงื่อนไขในการที่เจ้าพนักงานตำรวจจะใช้มาตรการเตือน แต่เป็นดุลพินิจของเจ้าพนักงานตำรวจที่จะพิจารณาสั่งใช้มาตรการดังกล่าวตามความเหมาะสม เพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็ก อย่างไรก็ตาม หากเป็นการเตือนแบบมีเงื่อนไขเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดจะต้องให้ความยินยอมในการปฏิบัติตามเงื่อนไขดังกล่าวด้วย

3) อนึ่ง ผู้เสียหายไม่สามารถร้องขอต่อเจ้าพนักงานตำรวจให้ใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีอาญาหรือให้ใช้มาตรการเตือน หรือเตือนแบบเงื่อนไขกับเด็กหรือเยาวชน อย่างไรก็ตามความคิดเห็นของผู้เสียหายและผลกระทบที่ผู้เสียหายได้รับจากการกระทำผิดของเด็กหรือเยาวชนเป็นปัจจัยประกอบการพิจารณาถึงความร้ายแรงของการกระทำผิดนั้น

4) ความร้ายแรงของการกระทำผิด (Seriousness of Crime) เป็นเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่เจ้าพนักงานตำรวจจะนำมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจว่าจะใช้มาตรการหันเหคดี หรือจะดำเนินคดีอาญากับเด็กหรือเยาวชนนั้นต่อไป

ทั้งนี้ ในการประเมินถึงความร้ายแรงของการกระทำผิดนั้น เจ้าพนักงานตำรวจได้จัดทำเครื่องมือเรียกว่า “Youth Gravity Factor Matrix” โดยนำพฤติการณ์ของความผิด เหตุฉกรรจ์ หรือเหตุบรรเทาโทษ มาพิจารณาประกอบเพื่อกำหนดระดับคะแนน (Score) สำหรับความผิดฐานต่าง ๆ โดยมีระดับคะแนนตั้งแต่ระดับ 1 ร้ายแรงน้อยที่สุด จนถึงระดับ 4 ร้ายแรงมากที่สุด ซึ่งความผิดที่เจ้าพนักงานตำรวจจะใช้มาตรการเตือนหรือเตือนแบบมีเงื่อนไขได้นั้น จะมีระดับคะแนนอยู่ที่ 1 - 3 โดยเจ้าพนักงานตำรวจจะพิจารณาตามพฤติการณ์และความเหมาะสมกับผู้ต้องหาว่ากระทำผิดเป็นรายบุคคล ส่วนคะแนนระดับ 4 เช่นความผิดฐานลอบวางเพลิง ช่มชืดกระทำชำเราฆ่าคนตายโดยเจตนา เป็นต้น เจ้าพนักงานตำรวจจะใช้มาตรการเตือนหรือเตือนแบบมีเงื่อนไขไม่ได้ แต่จะต้องส่งเรื่องไปยังพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาดำเนินคดีอาญาต่อไป

5) ประวัติการกระทำผิด การถูกลงโทษ หรือการใช้มาตรการอื่น แทนการดำเนินคดีกับเด็กและเยาวชนในอดีตที่ผ่านมา ไม่ใช่เงื่อนไขในการตัดสินใจที่เจ้าพนักงานตำรวจจะใช้มาตรการเตือนหรือเตือนแบบมีเงื่อนไขกับเด็กหรือเยาวชนในการกระทำผิดครั้งปัจจุบัน แต่เป็นปัจจัยที่นำมาใช้พิจารณาประกอบเท่านั้น ส่งผลให้เจ้าพนักงานตำรวจสามารถใช้มาตรการหันเหคดีกับเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำผิด เพื่อไปเข้ารับการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูได้ตั้งแต่ในโอกาสแรกที่เด็กและเยาวชนนั้นเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

4.3.3 การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลเยาวชน¹²⁷

ประเทศอังกฤษได้นำรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน โดยได้รับอิทธิพลจากประเทศนิวซีแลนด์ ซึ่งพัฒนามาจากระบบการประชุมกลุ่มครอบครัวของชาวเมารี แนวคิดนี้เน้นการตกลงร่วมกันระหว่างผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และครอบครัวของทั้งสองฝ่าย โดยมีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไขและวิธีการดำเนินการกับผู้กระทำความผิด ซึ่งสามารถเสนอต่อศาลเพื่อพิจารณาปรับปรุงก่อนมีคำพิพากษา

¹²⁷ ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย. กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม. หน้า 62-65.

กฎหมายอังกฤษได้กำหนดให้มีการจัดตั้งกลุ่มสหวิชาชีพท้องถิ่น หรือ Youth Offending Team ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขา เช่น ตำรวจ พนักงานคุมประพฤติ นักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่การศึกษา เจ้าพนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และเจ้าหน้าที่การเคหะแห่งชาติ ทีมนี้ทำงานร่วมกันเพื่อคุ้มครองการดำเนินคดีกับเยาวชน โดยมีเป้าหมายหลักคือการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ พวกเขาจะวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เยาวชนกระทำความผิดและกำหนดมาตรการป้องกันที่เหมาะสม

ในด้านการชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย กฎหมายอังกฤษเปิดโอกาสให้มีการติดต่อกับผู้เสียหายเพื่อกำหนดค่าเสียหายโดยใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แม้ว่าจะไม่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่แนวทางนี้สอดคล้องกับหลักการของการประชุมกลุ่มครอบครัวที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการแก้ไขปัญหาและเยียวยาความเสียหาย

ในการออกคำสั่งของศาลเยาวชนนั้น ศาลเยาวชนในประเทศอังกฤษมีอำนาจในการออกคำสั่งพิเศษสองประเภท เพื่อจัดการกับเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด ได้แก่ คำสั่งอ้างอิง (Referral Order) และคำสั่งให้ชดเชยเยียวยา (Reparation Order)

1) คำสั่งอ้างอิง (Referral Order): เป็นมาตรการที่ใช้กับเยาวชนที่กระทำความผิดเป็นครั้งที่ 3 หลังจากได้รับคำเตือน 2 ครั้งแรก ตาม The Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999 เมื่อศาล Magistrate พิจารณาคดีแล้ว จะส่งเรื่องไปยังคณะกรรมการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ซึ่งจะจัดให้มีการประชุมกลุ่มครอบครัวเพื่อกำหนดข้อตกลง โดยมีระยะเวลาดำเนินการ 3-12 เดือน ข้อตกลงนี้จะประกอบด้วยการอบรมปรับพฤติกรรมและการชดเชยค่าเสียหาย หากผู้กระทำความผิดปฏิบัติตามข้อตกลงครบถ้วน จะไม่มีการบันทึกประวัติการกระทำความผิด

2) คำสั่งให้ชดเชยเยียวยา (Reparation Order): เป็นมาตรการที่ออกตาม The Crime and Disorder Act 1998 โดยต้องเป็นความประสงค์ของผู้เสียหาย และผู้กระทำความผิดมีโอกาสขอปรับแก้ไขข้อเสนอได้ คำสั่งนี้เน้นการเยียวยาทั้งต่อผู้เสียหายและสังคม ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของการขอโทษเป็นลายลักษณ์อักษรหรือวาจา การซ่อมแซมทรัพย์สินที่เสียหาย โดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการเยียวยาด้านจิตใจมากกว่าการชดเชยค่าเสียหายทางการเงิน ทั้งนี้ ตำรวจจะเป็นผู้ติดตามผลการปฏิบัติตามคำสั่ง

บทที่ 4

การศึกษาวิเคราะห์มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา

1. การศึกษาเปรียบเทียบมาตรการพิเศษฯ ของประเทศไทยและต่างประเทศ

การศึกษาเปรียบเทียบมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาหรือการหันเหคดีอาญาที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดของประเทศไทยและต่างประเทศ สามารถวิเคราะห์ประเด็นได้ดังนี้

1.1 ประเภทคดี

จากการศึกษา พบว่า มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของไทย ในชั้นก่อนฟ้อง ตามมาตรา 86 ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับประเภทคดีที่สามารถใช้มาตรการพิเศษฯ โดยกำหนดจากคดีที่อัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี เท่านั้น ซึ่งไม่ได้มีการระบุประเภทคดีอย่างแน่ชัด โดยคดีประเภทที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี จะเป็นคดีเป็นความผิดเล็กน้อย เช่น ลักทรัพย์ บุกรุก ทำร้ายร่างกายบาดเจ็บธรรมดา เสพยา ชีรลซึ่งหรือเมาแล้วขับ เป็นต้น ในขณะที่มาตรการพิเศษฯ ในชั้นพิจารณา ตามมาตรา 90 จะกำหนดจากคดีที่อัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 20 ปี ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตอัตราโทษจำคุกที่เป็นเกณฑ์ให้ครอบคลุมถึงคดีที่เป็นความผิดร้ายแรง เช่น ช่มชู้ วางเพลิง ชิงทรัพย์ ทำร้ายร่างกายบาดเจ็บสาหัส ประมาททำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย เป็นต้น แต่มาตรการพิเศษฯ ในชั้นพิจารณา จะนำมาใช้กับคดีที่มีผู้เสียหายเท่านั้น

ในขณะที่มาตรการของต่างประเทศ อย่างประเทศนิวซีแลนด์ กฎหมายก็กำหนดให้สามารถใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องตั้งแต่คดีอาญาที่มีความผิดเล็กน้อยจนถึงคดีอาญาร้ายแรง แต่มีข้อจำกัดในเรื่องคดีอาญาร้ายแรงซึ่งต้องได้รับการเห็นสมควรจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่ช่วยเหลือเยาวชน และผู้ประสานงานกระบวนการยุติธรรมสำหรับเยาวชน ซึ่งหากภายหลังคดีนั้นมีการส่งฟ้องต่อศาล โดยในคดีอาญาร้ายแรง ยกเว้นคดีฆ่าคนตายโดยเจตนา หรือทำร้ายร่างกายเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย หากเด็กหรือเยาวชนไม่ปฏิเสธข้อกล่าวหา ศาลก็สามารถสั่งให้ใช้มาตรการแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณาได้ ในส่วนของประเทศฝรั่งเศส ศาลมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาที่ผู้กระทำความผิดอายุ 13 - 18 ปี ยกเว้นคดีอาญาร้ายแรง ดังนั้น สามารถดำเนินการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาได้ทั้งในชั้นก่อนฟ้องและในชั้นพิจารณาตามคดีอาญาที่ศาลมีอำนาจพิจารณายกเว้นคดีอาญาร้ายแรง ส่วนของประเทศอังกฤษ การใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง สามารถใช้ในคดีอาญา คะแนนระดับ 1 - 3 ที่ประเมินจากเครื่องมือ Youth Gravity Factor Matrix โดยนำพฤติการณ์ของความผิด เหตุฉกรรจ์ หรือเหตุบรรเทาโทษ มาพิจารณาประกอบเพื่อกำหนดระดับคะแนน (Score) แต่หากเป็นคะแนน ระดับ 4 ซึ่ง

เป็นคดีอาญาร้ายแรง เช่น ความผิดฐานลอบวางเพลิง ช่มชู้กระทำชำเรา ฆ่าคนตายโดยเจตนา เป็นต้น ต้องส่งเรื่องให้พนักงานอัยการดำเนินคดีต่อไป ภายหลังจากที่มีการฟ้องคดีต่อศาล ศาลอาจสั่งให้มีการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณา โดยการมีคำสั่งอ้างอิง (Referral Order) และคำสั่งให้ชดใช้เหยี่ยวยา (Reparation Order)

1.2 รูปแบบของมาตรการพิเศษฯ

จากการศึกษา พบว่า รูปแบบมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาทั้งในชั้นก่อนฟ้องและในชั้นพิจารณาคดีของไทย จะมีลักษณะเป็นรูปแบบประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conference) เช่นเดียวกับประเทศนิวซีแลนด์ ตามแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยการประชุมกลุ่มครอบครัวไม่ได้มุ่งเน้นให้ชุมชนเข้าร่วมในแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู มีเพียงเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย นักจิตวิทยาหรือนักสังคม ซึ่งเป็นตัวละครหลักที่ต้องเชิญเข้าร่วมในการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ส่วนผู้แทนชุมชนหรือองค์กรที่รับผิดชอบกลับเป็นประเภทบุคคลที่เห็นสมควรที่จะเชิญเข้าร่วมประชุม นอกจากนี้ยังพบว่า รูปแบบมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศส ในชั้นก่อนฟ้องจะมีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือการเยียวยาทางอาญา ซึ่งการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีลักษณะเป็นรูปแบบไกล่เกลี่ยระหว่างเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิด (Victim-Offender Mediation) ตามแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ส่วนการเยียวยาทางอาญาจะนำเสนอให้ใช้ได้ทั้งในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณาคดี โดยทั้งสองมาตรการนี้มีวัตถุประสงค์ต่างกัน โดยการไกล่เกลี่ยจะมุ่งเน้นให้เกิดข้อตกลงประนีประนอมยอมความระหว่างคู่กรณี ในขณะที่การเยียวยาทางอาญามุ่งเน้นการให้การศึกษาและฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิด ในส่วนของมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของประเทศอังกฤษ พบว่า การใช้มาตรการพิเศษฯ ในชั้นก่อนฟ้องคดี ได้แก่ การเตือน (Youth Cautions) และการเตือนแบบมีเงื่อนไข (Youth Conditional Cautions) ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปแบบการเตือน Wagga Wagga ตามแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่มุ่งเน้นสร้างความตระหนักให้ผู้กระทำผิดเข้าใจถึงผลกระทบของการกระทำของตน โดยให้ออกาสและการยกเว้นโทษเฉพาะครั้งนั้นเท่านั้น แต่ในชั้นพิจารณาจะมีการใช้รูปแบบประชุมกลุ่มครอบครัวเพื่อกำหนดข้อตกลง โดยข้อตกลงนี้จะประกอบด้วยการอบรมปรับพฤติกรรมและการชดใช้ความเสียหาย

1.3 หน่วยงานที่อำนาจใช้มาตรการพิเศษฯ

จากการศึกษา พบว่า การใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องคดีของไทย ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ จะเป็นผู้พิจารณาหลักเกณฑ์และมีคำสั่งให้มีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู โดยมีเจ้าหน้าที่สถานพินิจฯ เป็นผู้ดำเนินการ พนักงานอัยการซึ่งมีอำนาจดำเนินคดีเป็นผู้ให้ความเห็นชอบ และศาลคอยตรวจสอบความชอบของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเป็นขั้นตอนสุดท้าย ก่อนที่จะเริ่มปฏิบัติตามแผน ส่วนการดำเนินการตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้น

พิจารณาเป็นอำนาจศาลที่จะมีคำสั่งให้มีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู รวมถึงคอยตรวจสอบและให้คำแนะนำ

ในส่วนของประเทศนิวซีแลนด์ พบว่า หลักเกณฑ์การใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องนั้น ในคดีอาญาที่มีความผิดเล็กน้อย เจ้าหน้าที่ตำรวจจะสามารถใช้มาตรการว่ากล่าวตักเตือนได้ทันที หากเป็นคดีอาญาที่มีความรุนแรงมากขึ้น เจ้าหน้าที่ตำรวจก็จะมี การพิจารณาผ่านผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพื่อใช้มาตรการทางเลือกอื่นที่เหมาะสม แต่หากเป็นคดีอาญา ร้ายแรงหรือเป็นกรณีกระทำผิดซ้ำ การใช้มาตรการพิเศษฯ จะนำมาใช้ก็ต่อเมื่อมีการเห็นพ้องต้องกัน ระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่ช่วยเหลือเยาวชน และผู้ประสานงานกระบวนการยุติธรรมสำหรับ เยาวชน ในส่วนการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณา ศาลมีอำนาจสั่งให้มีการ จัดทำแผนโดยผู้ประสานงานกระบวนการยุติธรรมสำหรับเยาวชนเป็นผู้ดำเนินการจัดการประชุม

ในส่วนของประเทศฝรั่งเศส พบว่า การสั่งให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นดุลพินิจ ของพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง แต่การสั่งให้มีการ เยียวยาทางอาญา พนักงานอัยการ ศาลไต่สวน หรือศาลตัดสิน ล้วนมีอำนาจเสนอมาตรการนี้เพื่อ ประโยชน์แก่ผู้เสียหายหรือสังคม ให้เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิดมีการเยียวยาโดยตรงและการเยียวยา โดยอ้อม ทั้งนี้ มาตรการเยียวยาทางอาญาสามารถดำเนินการได้ทั้งในชั้นก่อนฟ้องและในชั้นพิจารณา แล้วแต่กรณี

ในส่วนของประเทศอังกฤษ พบว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจมีบทบาทสำคัญในการสั่งใช้ มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาซึ่งเป็นชั้นก่อนฟ้องคดี โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจจะพิจารณาใช้การ เตือน หรือการเตือนแบบมีเงื่อนไข และมีทีมสหวิชาชีพท้องถิ่นประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจาก หลากหลายสาขา เช่น ตำรวจ พนักงานคุมประพฤติ นักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่การศึกษา เจ้าหน้าที่ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และเจ้าหน้าที่การเคหะแห่งชาติ ทีมนี้ทำงานร่วมกันเพื่อคุ้มครองการดำเนินคดีกับเยาวชน โดยกำหนดให้เด็กหรือเยาวชนเข้าร่วม กิจกรรมการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูอื่น ๆ แล้วแต่กรณีด้วย ตลอดจนกำกับดูแลให้เด็กและเยาวชนได้เข้าร่วม โปรแกรมบำบัดแก้ไขฟื้นฟูและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ ในส่วนมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดี อาญาในชั้นพิจารณา เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิดและผู้เสียหายมีอำนาจเสนอต่อศาลเพื่อพิจารณา ปรับปรุงก่อนมีคำพิพากษา โดยศาลจะมีคำสั่งอ้างอิงและคำสั่งชดใช้เยียวยาและส่งเรื่องไปยัง คณะกรรมการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนซึ่งจะจัดให้มีการประชุมกลุ่มครอบครัวเพื่อกำหนด ข้อตกลง

2. การศึกษาเปรียบเทียบมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

2.1 การวิเคราะห์หลักเกณฑ์ในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา

ตารางที่ 4.1 หลักเกณฑ์ในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา

หลักเกณฑ์ในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา	
มาตรการพิเศษฯ มาตรา 86	มาตรการพิเศษฯ มาตรา 90
คดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิด ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม	คดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิด ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 20 ปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม
เด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ	เด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ
เด็กและเยาวชนสำนึกในการกระทำ	เด็กและเยาวชนสำนึกในการกระทำ
ผู้อำนวยการสถานพินิจเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้น อาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง เมื่อนั้น คำนี้ถึง อายุ ประวัติความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้ว	ผู้เสียหายยินยอมในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู และโจทก์ไม่คัดค้าน
การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหายด้วย หากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย	พฤติการณ์แห่งคดีไม่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคม เกินควร
	เด็กหรือเยาวชนมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยน ความประพฤติอาจกลับตนเป็นคนดีได้ มีแนวโน้มว่าผู้เสียหายจะได้รับการชดเชย เยียวยาตามสมควร

2.1.1 ประเภทคดี

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ระหว่างในชั้นก่อนฟ้อง (มาตรา 86) และในชั้นพิจารณาคดี (มาตรา 90) มีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับประเภทคดีในการนำมาตรการพิเศษดังกล่าวมาใช้แก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด พบว่า มาตรา 86 กำหนดให้เป็นคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ในขณะที่มาตรา 90 กำหนดให้เป็นคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 20 ปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม

นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่า มาตรการพิเศษฯ มาตรา 86 ซึ่งมีการกำหนดคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี นั้น ตามประมวลกฎหมายอาญา ได้แก่

1) *ความผิดเกี่ยวกับการปกครอง:* ความผิดต่อเจ้าพนักงาน ตามมาตรา 136 - 146 เช่น ดูหมิ่น แจ้งความเท็จ ต่อสู้ขัดขวาง ช่มชู้ใจ ให้สินบน หรือแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายเจ้าพนักงาน เป็นต้น

2) *ความผิดเกี่ยวกับการยุติธรรม:* ความผิดต่อเจ้าพนักงานยุติธรรม ตามมาตรา 167 - 199 เช่น ขัดขืนคำสั่งจับหรือหมาย แจ้งข้อความอันเป็นเท็จ ทำลายซ่อนเร้นหลักฐาน เป็นต้น

3) *ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุขของประชาชน:* ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดความวุ่นวายในบ้านเมือง ตามมาตรา 215 - 216

4) *ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน:* ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดเพลิงไหม้ ตามมาตรา 216 - 220 หรือก่อให้เกิดระเบิด ตามมาตรา 221 - 222 ซึ่งเป็นอันตรายแก่ทรัพย์สินที่มีราคาน้อย หรือไม่น่าเป็นอันตรายแก่บุคคลอื่น เป็นต้น

5) *ความผิดเกี่ยวกับการปลอมและแปลง:* ความผิดเกี่ยวกับเอกสาร ตามมาตรา 264 - 269

6) *ความผิดเกี่ยวกับเพศ:* ความผิดเกี่ยวกับการอนาจาร ตามมาตรา 278 - 285 ได้แก่ พากุศลอายุเกิน 15 ปี แต่ไม่เกิน 18 ปี ไปเพื่อการอนาจาร แม้ผู้นั้นจะยินยอมก็ตาม (มาตรา 283 ทวิ) และความผิดเกี่ยวกับวัตถุลามก ตามมาตรา 287

7) *ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย:* ความผิดต่อชีวิต ตามมาตรา 288 - 294 ได้แก่ ยุ้งเด็กให้พยายามฆ่าตนเอง หรือร่วมในการชุลมุนต่อสู้ ความผิดต่อร่างกาย ตามมาตรา 295 - 300 ได้แก่ ทำร้ายร่างกายเป็นเหตุได้รับอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ หรือประมาททำให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส

8) ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียง: ความผิดต่อเสรีภาพ ตามมาตรา 309 – 321 ได้แก่ ช่มชื่นใจผู้อื่น กักขังหน่วงเหนี่ยว ความผิดต่อฐานเปิดเผยความลับ ตามมาตรา 322 – 325 และความผิดฐานหมิ่นประมาท ตามมาตรา 326 – 333

9) ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์: ความผิดฐานลักทรัพย์ ตามมาตรา 334 – 335 ความผิดฐานฉ้อโกงทรัพย์ ตามมาตรา 336 ความผิดฐานฉ้อโกง ตามมาตรา 341 – 348 ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ตามมาตรา 358 – 361 ความผิดฐานบุกรุก ตามมาตรา 362 – 366

10) ความผิดลหุโทษ ตามมาตรา 367 – 398: พกพาอาวุธ ทะเลาะกันในที่สาธารณะ ทำให้เกิดเสียงดังรำคาญ กระทบลามกต่อหน้าธารกำนัล ใช้อำนาจทำร้ายร่างกายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี ซึ่งบัญญัติไว้ในกฎหมายอื่น ๆ เช่น ประมวลกฎหมายยาเสพติด, พ.ร.บ. คนเข้าเมือง พ.ศ. 2522, พ.ร.บ. ขนส่งทางบก พ.ศ. 2522, พ.ร.บ. จราจรทางบก พ.ศ. 2522 รวมถึง พ.ร.บ. การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 เป็นต้น

อนึ่ง ตามรายงานมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา / ผลการปฏิบัติ ตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ชั้นก่อนฟ้อง (มาตรา 86) ของศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักร ประจำปี พ.ศ. 2565 พบว่า สถิติคดีที่มีการใช้มาตรการพิเศษดังกล่าวมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ความผิดตามประมวลกฎหมายยาเสพติด (เมทแอมเฟตามีน) ความผิดตาม พ.ร.บ. จราจรทางบก พ.ศ. 2522 และความผิดตามการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ตามลำดับ¹²⁸ ในส่วนความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา แม้จำนวนคดีที่มีการใช้มาตรการพิเศษ ๆ ตามมาตรา 86 ไม่ได้มากเท่ากับสถิติ 3 อันดับแรกที่กล่าวข้างต้นไป แต่หากวิเคราะห์แล้วจะพบว่า ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาที่มีการนำมาตราการพิเศษ ๆ ตามมาตรา 86 มาใช้มากที่สุด ได้แก่ ความผิดต่อร่างกาย ความผิดฐานลักทรัพย์ และความผิดลหุโทษ

ในส่วนของมาตราพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณา ตามมาตรา 90 แห่ง พ.ร.บ. ศาลเยาวชนและครอบครัวฯ พ.ศ. 2553 นอกจากความผิดที่โทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี ตามที่กล่าวในมาตราพิเศษฯ มาตรา 86 ตามข้างต้นไปแล้ว มาตราพิเศษฯ มาตรา 90 ยังได้มีการขยายประเภทคดีที่สามารถใช้มาตรา 90 ซึ่งมีการกำหนดคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 20 ปี นั้น ตามรายงานมาตรการพิเศษและผลการปฏิบัติตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา 90 ของศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักร ประจำปี พ.ศ. 2565 พบว่า

¹²⁸ สำนักงานศาลยุติธรรม. รายงานมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา / ผลการปฏิบัติตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ชั้นก่อนฟ้อง (มาตรา 86). ศาลเยาวชนและครอบครัว รายงานสถิติคดี ประจำปี พ.ศ. 2565. หน้า 215-221.

สถิตินิติที่มีการใช้มาตรการพิเศษดังกล่าวมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ ตามมาตรา 334 – 335, ความผิดต่อร่างกาย ตามมาตรา 295 – 299 และความผิดต่อชีวิต ประมาท ตามมาตรา 291 เป็นต้น¹²⁹

อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตประการหนึ่งเกี่ยวกับมาตราพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณา ตามมาตรา 90 ตามรายงานมาตรการพิเศษและผลการปฏิบัติตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา 90 ของศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักร ประจำปี พ.ศ. 2565 พบว่า ตามคู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา 90 ของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ซึ่งได้ทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2563 มีการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 ข้อ จ. มีเนื้อหาว่า “คดีที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหายไม่สามารถใช้มาตรการมาตรา 90 ได้”¹³⁰ แต่เมื่อพิจารณาจากสถิตินิติที่มีการใช้มาตรการพิเศษดังกล่าวตามรายงานมาตรการพิเศษและผลการปฏิบัติตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา 90 ของศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักร ประจำปี พ.ศ. 2565 กลับพบว่า มีการใช้มาตรา 90 กับคดีที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย อาทิเช่น ความผิดตาม พ.ร.บ. จราจรทางบก พ.ศ. 2522, ความผิดตามประมวลกฎหมายยาเสพติด ความผิดตาม พ.ร.บ. อาวุธปืนฯ พ.ศ. 2490 เป็นต้น แต่มีสัดส่วนการใช้มาตรา 90 ที่เล็กน้อยเมื่อเทียบกับคดีใน 3 อันดับแรก

ทั้งนี้ หากพิจารณาจากตัวบทตาม พ.ร.บ. ศาลเยาวชนและครอบครัวฯ พ.ศ. 2553 พบว่า ในมาตรการพิเศษฯ ก่อนฟ้อง มาตรา 86 มีการใช้ถ้อยคำว่า “โดยการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย” ซึ่งสามารถตีความได้ว่าสามารถใช้มาตราพิเศษฯ ตามมาตรา 86 กับคดีที่มีผู้เสียหายหรือไม่ก็ได้ ส่วนมาตราพิเศษฯ ตามมาตรา 90 ไม่ได้มีถ้อยคำดังกล่าว และมีการกำหนดหลักเกณฑ์เรื่องการชดเชยเยียวยาผู้เสียหายไว้เป็นสำคัญ จึงอาจตีความได้ว่า มาตราพิเศษฯ ตามมาตรา 90 มุ่งใช้แก่คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 20 ปี และเป็นคดีที่มีผู้เสียหายเท่านั้น ส่วนคดีที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย ผู้ศึกษาเห็นว่า กฎหมายน่าจะให้มีเจตนารมณ์ให้ศาลนำมาตราพิเศษแทนการพิพากษา ตามมาตรา 132 มาใช้แก่คดีประเภทดังกล่าวแทน

¹²⁹ สำนักงานศาลยุติธรรม. รายงานมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา / ผลการปฏิบัติตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ชั้นก่อนฟ้อง (มาตรา 86). หน้า 239-244.

¹³⁰ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา 90. หน้า 27.

2.1.2 การสำนึกในการกระทำ

สำหรับการวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับการสำนึกในการกระทำ ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักเกณฑ์ของมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ทั้งในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณา สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

1) ความหมาย

ตามคู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา 90 ของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง และคู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการ ส่วนพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว เล่มที่ 9 ของสำนักงานศาลยุติธรรม ต่างระบุว่า¹³¹ “สำนึกในการกระทำ หมายความว่า เด็กหรือเยาวชนตระหนักว่าการกระทำของตนก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น เสียใจในการกระทำ พร้อมทั้งจะแก้ไขปรับปรุงตนเอง ทั้งนี้ ไม่จำเป็นต้องรับสารภาพว่ากระทำความผิดตามที่ถูกฟ้อง”

ทั้งนี้ ตามหนังสือหลักและคำพิพากษา พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวฯ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องสำนึกในการกระทำไว้ว่า¹³² “สำนึกในการกระทำ หมายถึง ไม่ปฏิเสธข้อกล่าวหาแต่รับรู้ถึงการกระทำเกี่ยวกับคดีของตนเอง โดยสามารถอธิบายถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อผู้อื่นและตนเอง พร้อมทั้งสามารถบอกถึงสาเหตุที่กระทำผิดผลที่ตามมาและแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงตนเอง รวมทั้งพยายามชดใช้หรือได้ชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย การสำนึกในการกระทำ อาจเป็นการรับสารภาพในการกระทำผิดนั้นก็ได้ และขอโอกาสปรับปรุงตัวเอง อย่างไรก็ตาม สำนึกในการกระทำมีความหมายกว้างกว่าคำรับสารภาพ ฉะนั้น ถ้ารับสารภาพเพื่อให้คดีเสร็จ ๆ ไป แต่ความจริงยังไม่ได้สำนึกในการกระทำ ก็ใช้มาตรการตามมาตรานี้ไม่ได้ หรือในกรณีเด็กหรือเยาวชนให้การปฏิเสธ ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่สำนึกในการกระทำ อาจสำนึกในการกระทำก็ได้”

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จึงอาจสรุปได้ว่า ความหมายของการสำนึกในการกระทำที่เป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพิจารณาใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ทั้งในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณา มีลักษณะเป็นนามธรรม เพราะไม่อาจคาดเดาความในจิตใจของเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิดได้ ซึ่งหากเด็กหรือเยาวชนเป็นคนไม่ค่อยพูดหรือพูดไม่เก่ง ก็ไม่ได้หมายความว่า เด็กหรือเยาวชนนั้นไม่ได้สำนึกในการกระทำ ดังนั้นการตีความเรื่องสำนึกในการกระทำ จึงอยู่กับดุลพินิจของผู้มีอำนาจตามที่กฎหมายกำหนด โดยพิจารณาร่วมกับหลักเกณฑ์การใช้มาตรการพิเศษฯ ประเภทอื่นร่วมด้วย

¹³¹ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา 90. หน้า 27.

¹³² สหรัฐ กิติ ศุภการ. หลักและคำพิพากษา พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวฯ. หน้า 176.

2) การสำนึกในการกระทำ ตามมาตรา 86

ตามที่กล่าวไว้ในข้อ 1) การพิจารณาสำนึกในการกระทำ ตามมาตรา 86 หมายความว่าอำนาจผู้อำนาจการสถานพินิจฯ เป็นผู้พิจารณาว่าเด็กหรือเยาวชนมีการสำนึกในการกระทำหรือไม่ โดยคำนึงถึงอายุ ประวัติความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพฐานะ และเหตุแห่งการกระทำผิดแล้ว และเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์อย่างหนึ่งในการใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 ทั้งนี้ สำนึกในการกระทำของเด็กหรือเยาวชนที่กล่าวอ้างต้องเกิดขึ้นก่อนฟ้องคดี

3) การสำนึกในการกระทำ ตามมาตรา 90

ส่วนการพิจารณาสำนึกในการกระทำ ตามมาตรา 90 นั้น หมายความว่าอำนาจศาลเป็นผู้พิจารณาว่าเด็กหรือเยาวชนมีการสำนึกในการกระทำหรือไม่ ซึ่งการใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการฟ้องคดีอาญาต่อศาล การสำนึกในการกระทำจึงอาจมีการพิจารณาขึ้นเมื่อใดก็ได้ก่อนมีคำพิพากษา กล่าวคือ ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี ก่อนฟ้องคดีผู้อำนาจการสถานพินิจอาจไม่ใช่ดุลพินิจว่าเด็กหรือเยาวชนมีสำนึกในการกระทำ แต่ต่อมาได้มีการฟ้องคดีอาญาต่อศาล เมื่อเด็กหรือเยาวชนปรากฏต่อหน้าศาลในเวลาก่อนมีคำพิพากษา และศาลเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนมีการสำนึกในการกระทำ ศาลก็สามารถให้มีการใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 ได้ ทั้งนี้ หลักเกณฑ์ประเภทอื่นที่ศาลพิจารณาประกอบร่วมกับเรื่องสำนึกในการกระทำตามมาตรา 90 ได้แก่ พฤติการณ์แห่งคดีไม่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเกินควร เด็กหรือเยาวชนมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนความประพฤติอาจกลับตนเป็นคนดีได้ และมีแนวโน้มว่าผู้เสียหายจะได้รับการชดใช้เยียวยา

อย่างไรก็ดี ตามคำแนะนำของอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง เกี่ยวกับแนวทางการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 90 และแนวทางการใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดีตามมาตรา 132 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 ข้อ 2.11 ระบุว่า¹³³ “ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนให้การปฏิเสธว่าไม่ได้กระทำความผิดตามฟ้องซึ่งอยู่ในหลักเกณฑ์ที่อาจใช้มาตรการฯ ได้นั้น ศาลพึงใช้ดุลพินิจด้วยความระมัดระวังเพราะการให้การปฏิเสธเป็นพฤติกรรมหนึ่งที่บ่งชี้หรือสื่อแสดงให้เห็นว่าเด็กหรือเยาวชนไม่ได้สำนึกในการกระทำของตนซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์การใช้มาตรการฯ ตามกฎหมาย ทั้งศาลควรใช้มาตรการพิเศษแทนการพิพากษาคดีเฉพาะในกรณีที่

¹³³ คำแนะนำของอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเกี่ยวกับแนวทางการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 90 และแนวทางการใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดีตามมาตรา 132 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553

ปรากฏจากพยานหลักฐานที่มีการนำสืบว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดตามฟ้องเท่านั้น ในกรณีที่ข้อเท็จจริงรับฟังไม่ได้ว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดจริง ศาลควรพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวเด็กหรือเยาวชนไปอาจจะเป็นประโยชน์แก่เด็กหรือเยาวชนมากกว่าการใช้มาตรการฯ ทั้งนี้ หากเด็กหรือเยาวชนนั้นยังอยู่ในภาวะหรือสิ่งแวดล้อมที่เสี่ยงต่อการกระทำความผิด ศาลอาจสั่งคุมความประพฤติเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กหรือเยาวชนเหล่านี้ ตามมาตรา 138 ซึ่งน่าจะเป็นแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมมากกว่า”

2.1.3 ความยินยอม

ในเรื่องความยินยอม เป็นอีกหนึ่งหลักเกณฑ์ที่สำคัญในการใช้มาตรการการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ทั้งในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณา สำหรับความยินยอมที่เป็นหลักเกณฑ์นี้ หมายถึง “ความยินยอมให้มีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู” ซึ่งไม่ได้หมายรวม ความยินยอมในการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ซึ่งจะกล่าวในส่วนของเรื่องวิธีการการใช้มาตรการพิเศษฯ ต่อไป

อย่างไรก็ดี จากการศึกษา พบว่า หลักเกณฑ์ในเรื่องความยินยอมระหว่างมาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 และมาตรา 90 มีความแตกต่างกันดังนี้

1) ความยินยอม ตามมาตรา 86

มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 ได้กำหนดให้ต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดเสียก่อน ผู้อำนวยการพินิจฯ จึงอำนาจใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 รวมถึงในคดีที่อัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี หากคดีนั้นมีผู้เสียหาย ก็จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากฝ่ายผู้เสียหายด้วย ทั้งนี้ หากมีเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดหลายคน การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนเป็นหลายบุคคล

ข้อสังเกตประการหนึ่งในเรื่องความยินยอมตามมาตรา 86 นั้น กฎหมายไม่ได้กำหนดให้ต้องได้รับความยินยอมจากโจทก์ เนื่องจากเป็นชั้นก่อนฟ้องจึงยังไม่มีโจทก์ในคดี ในเชิงวิธีการ พนักงานอัยการเป็นผู้มีอำนาจสั่งฟ้องคดีอาญาต่อศาล ดังนั้น ความยินยอมจากโจทก์ในชั้นก่อนฟ้องนั้นจะเป็นไปโดยความเห็นชอบในแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ เสนอแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและความเห็นให้แก่พนักงานอัยการเพื่อให้ความเห็นชอบ ซึ่งเป็นการให้ความยินยอมจากฝ่ายโจทก์โดยปริยาย

2) ความยินยอม ตามมาตรา 90

มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 ได้กำหนดให้ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหาย และโจทก์ไม่คัดค้าน แต่ไม่ได้กำหนดเรื่องความยินยอมของเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิด ในเชิงวิธีการ วันนัดสอบคำให้การเมื่อศาลเห็นว่าคดีเด็กหรือเยาวชนสามารถจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90 ได้ ศาลก็อาจสอบถามเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิด เปิดโอกาสให้เด็กหรือเยาวชนพูด

หรือแสดงความรู้สึกต่อการกระทำของตน เมื่อศาลเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนมีลักษณะของการสำนึกในการกระทำ ศาลก็จะอธิบายทำความเข้าใจให้แก่เด็กหรือเยาวชนและผู้ปกครองเกี่ยวกับการใช้มาตรการพิเศษฯ และการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ซึ่งหากฝ่ายผู้เสียหายยินยอมและโจทก์ไม่คัดค้าน ศาลก็สามารถสั่งให้มีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้ตามมาตรา 90

ทั้งนี้ เรื่องความยินยอมของผู้เสียหายในมาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 เป็นหลักเกณฑ์ที่มีความสำคัญ ตามที่ผู้ศึกษาอธิบายไว้ในเรื่องหลักเกณฑ์ประเภทคดีไปแล้วว่า คดีที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหายไม่สามารถใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 ได้ คดีที่สามารถใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 จึงต้องเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 20 ปี และเป็นคดีที่มีผู้เสียหายเท่านั้น ซึ่งต้องได้รับความยินยอมของผู้เสียหายด้วยเป็นสำคัญ

3) กรณีผู้เสียหายหลายคน

ในมาตรการพิเศษฯ มาตรา 86 และมาตรา 90 ต่างกำหนดให้การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในจำเลยแต่ละรายนั้น ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายทุกคน หมายความว่า หากผู้เสียหายคนใดในกลุ่มผู้เสียหายในคดีที่ใช้มาตรการพิเศษฯ ไม่ให้ความยินยอมที่จะให้เด็กหรือเยาวชนจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ หรือศาล แล้วแต่กรณี ก็ย่อมไม่มีอำนาจสั่งให้มีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรการพิเศษฯ ได้ รวมถึงกรณีที่มีจำเลยหลายคน ผู้สิทธิให้ความยินยอมจำเลยเป็นรายบุคคล หากผู้เสียหายไม่ให้ความยินยอมแก่จำเลยรายใด จำเลยรายนั้นก็ไม่สามารถจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรการพิเศษฯ ได้เช่นกัน

2.2 การวิเคราะห์วิธีการในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา

2.2.1 ขั้นตอนการใช้มาตรการพิเศษฯ

สำหรับขั้นตอนการใช้มาตรการพิเศษฯ นั้น จะวิเคราะห์ถึงกระบวนการเริ่มใช้หรือมีคำสั่งให้เด็กและเยาวชนผู้กระทำผิดเข้าจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรการพิเศษฯ แล้วแต่กรณี ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีขั้นตอนที่แตกต่างกัน โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1) กรณีการใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86

ตาม พ.ร.บ. ศาลเยาวชนและครอบครัวฯ มาตรา 86 กำหนดว่า เมื่อผู้อำนวยการสถานพินิจฯ พิจารณาถึงหลักเกณฑ์แล้ว เห็นว่า เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิดมีหลักเกณฑ์ครบถ้วนและให้ความยินยอมให้การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู รวมถึงในกรณีที่มิใช่ผู้เสียหาย ผู้เสียหายก็ให้ความยินยอมด้วยเช่นกัน ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิด แล้วเสนอความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณานั้น ในทางปฏิบัติ พนักงานคุมประพฤติของสถานพินิจฯ จะเป็นผู้ประเมิน โดยใช้เครื่องมือที่เป็นแบบประเมินของหน่วยงาน หากผลการประเมินพบว่า เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิดมีความเสี่ยงและความจำเป็นอยู่ในระดับเกณฑ์ต่ำหรือปานกลาง และเข้าหลักเกณฑ์ตามมาตรา 86 พนักงานคุม

ประพฤติ นักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ของสถานพินิจฯ จะร่วมประชุมและเสนอความเห็นตามวิชาชีพต่อผู้อำนวยการสถานพินิจฯ ว่าสมควรนำคดีเข้าสู่กระบวนการจัดทำแผนแก้ไขฟื้นฟูตามมาตรา 86 ซึ่งหากผู้อำนวยการสถานพินิจฯ เห็นสมควรก็จะแต่งตั้งบุคคลให้เป็นผู้ประสานการประชุมต่อไป ซึ่งอาจเป็นพนักงานคุมประพฤติ นักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ของสถานพินิจฯ โดยแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูจะต้องจัดทำให้แล้วเสร็จภายใน 30 วัน นับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนขึ้นในการกระทำตามกฎหมาย นอกจากนี้ พนักงานคุมประพฤติยังมีหน้าที่ส่งหนังสือแจ้งให้พนักงานสอบสวนและศาลทราบว่าเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิดอยู่ในระหว่างจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเพื่องดการสอบสวน¹³⁴ ทั้งนี้ การแจ้งเรื่องให้พนักงานอัยการทราบจะอยู่ในขั้นตอนการเชิญเข้าร่วมประชุมจัดทำแผน รวมถึงการเสนอความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการจะกระทำเมื่อประชุมจัดทำแผนเสร็จสิ้นแล้ว

2) กรณีการใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90

ตาม พ.ร.บ. ศาลเยาวชนและครอบครัวฯ มาตรา 90 มาตรการพิเศษฯ ในชั้นพิจารณาสามารถทำได้เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาล และศาลเห็นว่าคดีที่เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิดเข้าหลักเกณฑ์ใช้มาตรา 90 ดังนั้น ในทางปฏิบัติ ก่อนฟ้องคดีเมื่อเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิดถูกส่งมาศาลเพื่อตรวจสอบการจับกุมหรือควบคุมตัว ศาลหากมีคำสั่งปล่อยตัวชั่วคราว ศาลก็จะสั่งให้เด็กหรือเยาวชนและผู้ปกครองไปรายงานตัวต่อศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำฯ ของศาล เพื่อเข้าพบผู้ให้คำปรึกษาซึ่งอาจเป็นผู้พิพากษาสมทบ รวมถึงศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำฯ จัดข้อมูลคดีเพื่อทำรายงานศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำฯ เสนอศาลเกี่ยวกับการใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 โดยอาจมีการติดต่อผู้เสียหายมาศาลในวันนัดสอบคำให้การหากมีการฟ้องคดีต่อศาลในภายหลัง

หลังจากที่มีการฟ้องคดีต่อศาลแล้ว หากในวันนัดสอบคำให้การนั้นผู้เสียหายมาศาล และศาลสอบถามเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิดแล้ว เห็นว่า เด็กหรือเยาวชนขึ้นในการกระทำและเข้าหลักเกณฑ์ข้ออื่น ๆ รวมถึงผู้เสียหายยินยอมและใจทักไม่คัดค้าน ศาลก็จะมีคำสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90 และมีคำสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราว โดยศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำฯ จะตั้งสำนวนมาตรการพิเศษฯ เสนอแก่ผู้รับผิดชอบราชการศาลเพื่อพิจารณาแต่งตั้งผู้ประสานการประชุมซึ่งอาจเป็นผู้พิพากษาสมทบหรือบุคคลอื่นได้รับการอบรมหลักสูตรเกี่ยวกับผู้ประสานการประชุมแล้ว แต่ตามกฎหมายใช้คำว่า “ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ หรือบุคคลที่ศาลเห็นควร” ทั้งนี้ หากผู้เสียหายไม่มาศาลในวันนัดสอบคำให้การ ศาลก็จะเลื่อนไปนัดพร้อมเพื่อสอบถามผู้เสียหาย

¹³⁴ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. คู่มือการปฏิบัติงานมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา. หน้า 7.

2.2.2 การประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

1) ผู้เข้าร่วมประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 86

ตามคู่มือการปฏิบัติงานของกรมพินิจฯ ระบุว่า ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยบุคคล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่กฎหมายต้องให้ผู้อำนวยการเชิญ กับกลุ่มที่ผู้อำนวยการเห็นสมควรเชิญ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้¹³⁵

(1) เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิด รวมถึงบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลหรือองค์กรที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอาศัยอยู่

(2) ผู้เสียหาย ได้แก่ ผู้เสียหาย รวมถึงบิดามารดา ผู้ปกครอง กรณีผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์ และบุคคลที่ผู้เสียหายร้องขอ

(3) นักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งควรเข้าประชุมทั้งสองตำแหน่ง

(4) พนักงานคุมประพฤติ

(5) พนักงานอัยการ

(6) ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ

(7) ผู้ประสานการประชุม

(8) บุคคลที่สมควรเชิญเข้าประชุม ได้แก่ พนักงานสอบสวน ผู้แทนชุมชน โรงเรียน สถานประกอบการ หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ ผู้แทนหน่วยงานที่ได้รับผลกระทบ

อย่างไรก็ดี ตาม พ.ร.บ. ศาลเยาวชนและครอบครัวฯ พ.ศ. 2553 มาตรา 87 กำหนดให้ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ เชิญฝ่ายเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิด ฝ่ายผู้เสียหาย และนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ เข้าร่วมการประชุม ส่วนหาเห็นสมควรอาจเชิญผู้แทนชุมชนหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบ หรือพนักงานอัยการด้วยก็ได้¹³⁶

2) ผู้เข้าร่วมประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90

ตามคู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางได้กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับบุคคลที่เชิญเข้าประชุม กล่าวคือ การประชุมจัดทำแผนต้องมี 3 ฝ่าย ได้แก่¹³⁷

(1) Victim (ผู้เสียหาย)

(2) Offender (ผู้กระทำผิด)

¹³⁵ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. คู่มือการปฏิบัติงานมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา. หน้า 8.

¹³⁶ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวกลาง พ.ศ. 2553 มาตรา 87

¹³⁷ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา 90. หน้า 55.

(3) Community (ชุมชน)

ตารางที่ 4.2 การเปรียบเทียบบุคคลที่เชิญประชุมตามหลักการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

การเปรียบเทียบบุคคลที่เชิญประชุมตามหลักการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	
บุคคลที่เชิญประชุม ตาม พ.ร.บ. ศาลเยาวชนและครอบครัวฯ และข้อบังคับ	บุคคลที่เชิญประชุมตามหลักการในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
1. ฝ่ายเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิด บิดามารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือผู้แทนองค์กรที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย	1. ผู้กระทำผิดโดยตรง ผู้กระทำผิดโดยอ้อม (หากมี)
2. ฝ่ายผู้เสียหาย บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่ทำหน้าที่ผู้ปกครองดูแล	2. ผู้เสียหายโดยตรง ผู้เสียหายโดยอ้อม (หากมี)
3. นักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์	3. เครือข่ายของผู้เสียหาย
4. ผู้แทนชุมชนหรือหน่วยงานซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับผลกระทบ หรือพนักงานอัยการ	4. เครือข่ายของผู้กระทำผิด

ในส่วน of พนักงานอัยการเข้าร่วมประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90 นั้น มีหนังสือเวียนจากสำนักงานอัยการสูงสุด ระบุ เมื่อพนักงานอัยการได้รับหนังสือเชิญให้พนักงานอัยการเข้าร่วมประชุมในการจัดทำแผนด้วยทุกครั้ง รวมถึงการไม่เข้าร่วมประชุมจัดทำแผนของพนักงานอัยการ อาจทำให้พนักงานอัยการไม่มีสิทธิอุทธรณ์โต้แย้งเกี่ยวกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้¹³⁸

2.2.3 การเสนอแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

กรณีที่มีการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูสำเร็จเสร็จสิ้นแล้ว ตามมาตรา 86 และมาตรา 90 ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนต้องลงลายมือชื่อในแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู รวมถึงเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิด และผู้เสียหาย เพื่อเป็นการแสดงถึงความยินยอมให้เด็กหรือเยาวชน

¹³⁸ สหรัฐ กิติ ศุภการ. หลักและคำพิพากษา พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวฯ. หน้า 192.

ผู้กระทำผิดปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่จัดทำขึ้น ซึ่งจากการศึกษา พบว่า เมื่อจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้แล้ว มีกระบวนการเสนอแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 86 และมาตรา 90 มีความแตกต่างกัน ดังนี้

1) การเสนอแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 86

ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ มีหน้าที่เสนอความเห็นและแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อเห็นชอบ ภายใน 30 วันนับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิดสำนึกในการกระทำ โดยพนักงานอัยการเมื่อได้รับแผนแล้ว หากไม่เห็นชอบก็ย่อมมีอำนาจสั่งแก้ไขแผนหรือสั่งดำเนินคดีต่อไป แต่หากพนักงานอัยการเห็นชอบก็จะออกคำสั่งชะลอการฟ้องและสามารถเริ่มดำเนินตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่จัดทำขึ้นได้ทันที พร้อมทั้งรายงานให้ศาลทราบ โดยศาลมีอำนาจสั่งตามที่เห็นสมควร ซึ่งกฎหมายวางวิธีการนี้ไว้เพื่อตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 86

ทั้งนี้ ผลของการปฏิบัติตามแผน เมื่อมีการปฏิบัติตามแผนตามที่กำหนดไว้ครบถ้วน พนักงานอัยการก็จะมีคำสั่งไม่ฟ้องคดี ซึ่งทำให้สิทธิการนำคดีอาญาฟ้องต่อศาลเป็นอันระงับสิ้นไป แต่หากมีการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามแผนนั้น ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ ยังคงมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการพิจารณาเหตุที่ไม่ปฏิบัติตามแผนเป็นรายกรณี หรืออาจมีคำสั่งยุติการใช้มาตรการพิเศษ ๆ ก็ต้องแจ้งคำสั่งให้พนักงานอัยการและพนักงานสอบสวนดำเนินคดีต่อไป

2) การเสนอแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 90

ในระหว่างที่มีการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 90 นั้น ศาลเองมีหน้าที่กำกับดูแล เป็นที่ปรึกษาและให้คำชี้แนะในข้อขัดข้องต่าง ๆ ซึ่งผู้ประสานการประชุมมีหน้าที่ต้องรายงานการปฏิบัติงานให้ศาลทราบทุกครั้งภายหลังการประชุมแต่ละครั้ง¹³⁹ และมีการประชุมจัดทำแผนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่คำสั่งแต่งตั้งผู้ประสานการประชุม ผู้ประสานการประชุมจะส่งแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้ศาลพิจารณาต่อไป หากศาลเห็นชอบด้วยกับแผน ก็ให้ผู้บริหารแผนดำเนินการตามแผนต่อไปและนัดพร้อมเพื่อฟังผลการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู และมีคำสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราว รวมถึงมีคำสั่งให้พนักงานคุมประพฤติสอดส่องและรายงานผลการปฏิบัติตามแผนให้ศาลทราบตามเวลาที่กำหนด

ในวันนัดพร้อม เมื่อเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำผิดได้ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้ว ผู้ประสานการประชุมจะเสนอรายงานผลการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้แก่ศาล หากศาลเห็นชอบตามรายงาน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบ มีคำสั่งเรื่องของกลาง และมีหนังสือแจ้งไปยังสถานีตำรวจเพื่อลบประวัติ แต่หากศาลเห็นว่า การปฏิบัติตามแผนยังไม่

¹³⁹ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา 90. หน้า 30.

ครบถ้วน หากเห็นควรศาลอาจมีคำสั่งขยายระยะเวลาปฏิบัติ หรือกรณีเห็นว่าเด็กหรือเยาวชน ผู้กระทำผิดละเลยไม่ปฏิบัติตามแผน ศาลอาจมีคำสั่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป

2.3 การวิเคราะห์เงื่อนไขของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

จากการศึกษา พบว่า ในส่วนการเงื่อนไขและลักษณะของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 86 และมาตรา 90 นั้น มีลักษณะคล้ายกันใกล้เคียงกัน กล่าวคือ

2.3.1 เงื่อนไขของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 86

แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องไม่มีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของเด็กหรือเยาวชน ยกเว้นกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชนหรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ แต่ที่สำคัญแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องไม่มีลักษณะละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แผนอาจมีเงื่อนไขกำหนดให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ และอาจกำหนดให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองปฏิบัติด้วย มีการกำหนดให้ชดใช้เยียวยาความเสียหาย หรือกำหนดให้เด็กหรือเยาวชนทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณะไม่เกิน 30 ชั่วโมง ทั้งนี้ ในแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูอาจมีหลายมาตรการให้ปฏิบัติ แต่ระยะเวลาปฏิบัติตามแผนต้องไม่เกิน 1 ปี¹⁴⁰

ในขั้นตอนตรวจสอบความชอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาล นอกจากศาลจะพิจารณาถึงลักษณะและเงื่อนไขของแผนตามข้างต้นแล้ว ศาลยังพิจารณาตั้งแต่หลักเกณฑ์การใช้มาตรการพิเศษว่าผู้อำนวยการสถานพินิจฯ มีการพิจารณาถูกต้องตามหลักเกณฑ์หรือไม่ การประชุมและระยะเวลาจัดทำแผนเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ รวมถึงหากพบข้อบกพร่องและอยู่ในวิสัยที่แก้ไขได้ ศาลก็จะสั่งให้แก้ไขแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด แต่หากไม่สามารถแก้ไขศาลจะแจ้งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ และพนักงานอัยการทราบเพื่อส่งคดีเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไป

2.3.2 เงื่อนไขของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 90

นอกจากเงื่อนไขของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 90 ต้องไม่มีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของเด็กหรือเยาวชน ยกเว้นกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชนหรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ และต้องไม่มีลักษณะละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว ตามข้อบังคับของประธานฎีกายังกำหนดให้ระยะเวลาปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนมีอายุครบ 24 ปีบริบูรณ์ ซึ่งหมายความว่า แผนตามมาตรา 90 ไม่ได้จำกัดระยะเวลาปฏิบัติตามแผนไม่เกิน 1 ปี เหมือนแผนตามมาตรา 86 อย่างไรก็ตาม ในส่วนของเงื่อนไขการปฏิบัติตาม

¹⁴⁰ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวกลาง พ.ศ. 2553 มาตรา 88

แผนที่ยังคงเหมือนแผนตามมาตรา 86 ซึ่งอธิบายไปแล้วข้างต้น รวมถึงในแผนก็อาจมีหลายมาตรการให้ปฏิบัติได้ด้วยเช่นกัน

ในส่วนการตรวจสอบความชอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาล ผู้ศึกษาได้อธิบายไปแล้วในหัวข้อการเสนอแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

1.1 จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน พบว่า กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยยุคโบราณซึ่งมองว่าเด็กเป็นวัยที่ยังไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี ดังนั้น เด็กจึงไม่ควรรับผิดชอบทางอาญา รวมถึงมีการพิจารณาลดหย่อนโทษที่จะลงให้เหมาะสมแก่เด็กที่กระทำ ความผิดตามเกณฑ์อายุที่มากขึ้น โดยคำนึงถึงอายุ วุฒิภาวะ และความสามารถรู้ผิดชอบของเด็ก ต่อมาแนวคิดเรื่องการแก้ไขฟื้นฟูก็ได้เข้ามามีบทบาทที่สำคัญเกี่ยวกับการปฏิรูประบบแนวทางการลงโทษต่อผู้กระทำความผิด โดยส่งเสริมให้ผู้กระทำความผิดได้รับการแก้ไขฟื้นฟูโดยพิจารณาจากปัจจัยและสาเหตุแห่งการกระทำความผิด เพื่อให้ผู้นั้นสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขและไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ จนกระทั่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ (United Nation) และริเริ่มสร้างมาตรฐานเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและคุ้มครองสิทธิเด็กในเวลาต่อมา ซึ่งเด็กและเยาวชนถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่เปราะบางควรได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพและคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็ก รวมถึงเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดควรได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างจากผู้ใหญ่ ควรมีการจัดตั้งศาลพิจารณาคดีเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดและหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนขึ้นมาโดยเฉพาะ เพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กในกระบวนการยุติธรรมและมุ่งเน้นแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด โดยมองว่าการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนเป็นเพียงพฤติกรรมเบี่ยงเบนและไม่ใช่อาชญากรรม เด็กและเยาวชนจึงควรได้รับการสงเคราะห์ช่วยเหลืออย่างเหมาะสมต่อสภาพปัญหา และควบคุมแก้ไขปัจจัยและสาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนควรมีลักษณะมุ่งแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าลงโทษเป็นต้นมา

แม้กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนจะมีวิธีปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่แตกต่างจากผู้ใหญ่ แต่ก็ยังไม่เพียงพอสำหรับการคุ้มครองเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม เมื่อต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญแล้ว แนวคิดเกี่ยวกับการหันเหคดีในคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมจึงมีบทบาทที่สำคัญในการช่วยคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดให้ได้รับการแก้ไขฟื้นฟูอย่างเหมาะสมต่อ

สภาพปัญหาของเด็กและเยาวชน โดยไม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อสวัสดิภาพและอนาคตของเด็ก และเยาวชนมากเกินไปจนสมควร การหันเหคดีเด็กและเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมตามที่กล่าว มานี้ อาจเรียกว่า มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ซึ่งนานาประเทศต่างมีวิธีการและรูปแบบ การหันเหคดีเด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดแตกต่างกันออกไปตามบริบทของประเทศนั้นๆ ใน ปัจจุบันได้มีการนำแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาเป็นแนวทางปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในการหัน เหคดีหรือใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา เช่น การไกล่เกลี่ยระหว่างเหยื่อและผู้กระทำความ ผิด การประชุมกลุ่มครอบครัว การเตือนอย่างมีเงื่อนไข การลงโทษในที่ประชุม เป็นต้น การปฏิบัติต่อเด็ก และเยาวชนตามแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ นอกจากมุ่งเน้นแก้ไขฟื้นฟูผู้เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความ ผิดแล้ว ยังต้องคำนึงถึงการบรรเทาความเสียหายและฟื้นฟูทุกฝ่ายให้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิมด้วย โดย วิธีการหรือเงื่อนไขในการปฏิบัติตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญายังคงต้องยึดสวัสดิภาพ และประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ

1.2 จากการศึกษากระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน และรูปแบบการใช้มาตรการ พิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยและต่างประเทศ พบว่า กระบวนการยุติธรรมเด็ก และเยาวชนของประเทศไทยและต่างประเทศ ล้วนมีการจัดตั้งศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเด็กและ เยาวชนที่กระทำความผิด โดยกำหนดหลักเกณฑ์อายุเด็กและเยาวชนที่ศาลมีอำนาจพิจารณาขึ้นมา โดยเฉพาะและแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ อย่างในประเทศไทยมีการกำหนดอายุเด็กและเยาวชน คือบุคคลอายุ 12 – 17 ปี ในประเทศนิวซีแลนด์กำหนดอายุเด็กและเยาวชนคือบุคคลอายุ 13 – 16 ปี ในประเทศฝรั่งเศสกำหนดอายุเด็กและเยาวชนคือบุคคลอายุ 13 – 18 ปี ส่วนประเทศอังกฤษกำหนด อายุเด็กและเยาวชนคือบุคคลอายุ 12 – 16 ปี และยังมีขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาที่เด็กหรือเยาวชน เป็นผู้กระทำความผิดให้แยกจากการดำเนินคดีของผู้ใหญ่ รวมถึงมีการจัดตั้งหน่วยงานหรือกำหนดอำนาจ หน้าที่ให้แก่บุคคลหรือคณะบุคคลในการดำเนินการเกี่ยวกับแก้ไขฟื้นฟูผู้เด็กหรือเยาวชนที่กระทำ ความผิด เป็นต้น

นอกจากนี้ การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดในกระบวนการยุติธรรมของประเทศ ต่างๆ ยังต้องคำนึงหลักมาตรฐานสากล ซึ่งเป็นมาตรฐานขั้นพื้นฐานในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน ผู้กระทำความผิด และมีสถานะเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก 1989 กฎแห่ง กรุงปักกิ่ง เป็นต้น ซึ่งเปรียบเสมือนกรอบแนวทางให้รัฐภาคีของสหประชาชาติปฏิบัติต่อเด็กและ เยาวชนตามหลักการเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพและประโยชน์สูงสุดของเด็ก

จากการศึกษา ยังพบว่า มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในประเทศที่ศึกษา ซึ่ง ได้แก่ ประเทศนิวซีแลนด์ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอังกฤษ ล้วนแต่นำแนวคิดยุติธรรมเชิง สมานฉันท์มาใช้ในการหันเหคดีเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม แต่อาจมีความ แตกต่างในรูปแบบของมาตรการพิเศษฯ ในแต่ละประเทศ อย่างประเทศนิวซีแลนด์จะมีการนำแนวคิด

ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conference) ประเทศฝรั่งเศสใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ยระหว่างเหยื่อกับผู้กระทำผิด (Victim-Offender Mediation) ส่วนในประเทศอังกฤษจะใช้รูปแบบการเตือนแบบ Wagga Wagga เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยเองก็มีการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาเพื่อหันเหคดีเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมเช่นกัน โดยนำรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวมาใช้ในชั้นก่อนฟ้องคดีและในชั้นพิจารณา

1.3 จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยและต่างประเทศ พบว่า ประเทศไทยมีการมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง และในชั้นพิจารณา ซึ่งมีดำเนินการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในรูปแบบประชุมกลุ่มครอบครัวตามแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เช่นเดียวกับประเทศนิวซีแลนด์ซึ่งมีการใช้รูปแบบประชุมกลุ่มครอบครัวในชั้นก่อนฟ้องกับความผิดอาญาร้ายแรงหรือการกระทำผิดซ้ำ ซึ่งต้องได้รับความเห็นสมควรใช้มาตรการพิเศษฯ จากเจ้าหน้าที่ตำรวจปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือเยาวชนและผู้ประสานงานกระบวนการยุติธรรมสำหรับเยาวชน จึงมีการจัดประชุมกลุ่มครอบครัวขึ้นแทนการดำเนินคดีอาญา แต่ของไทยผู้อำนวยการสถานพินิจฯ จะเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาหลักเกณฑ์จากประเภทคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี ซึ่งความผิดไม่ร้ายแรง โดยมีคำสั่งให้ประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเสนอต่อพนักงานอัยการเห็นชอบด้วยกับแผน ในส่วนของชั้นพิจารณาของไทยและประเทศนิวซีแลนด์จะมีความคล้ายคลึงกันทั้งหลักเกณฑ์ประเภทคดีและผู้มีอำนาจสั่งให้ประชุมกลุ่มครอบครัวหรือประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ซึ่งก็คือศาลนั่นเอง

จากการศึกษา ยังพบว่า ขั้นตอนการประชุมกลุ่มครอบครัวหรือประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของไทยและประเทศนิวซีแลนด์มีความใกล้เคียงกันในเรื่ององค์ประชุม ซึ่งมีความมุ่งหมายให้เด็กหรือเยาวชนมีการแสดงความรับผิดชอบและสำนึกต่อการกระทำ พร้อมปรับปรุงแก้ไขหรือเยียวยาความเสียหายให้กลับเป็นเหมือนเดิมมากที่สุด เพื่อให้เด็กหรือเยาวชนกลับไปใช้ชีวิตในชุมชนได้อย่างปกติสุข อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการประชุมกลุ่มครอบครัวหรือประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดของไทยและประเทศนิวซีแลนด์นั้น ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับผู้แทนชุมชนหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลชุมชนมากนัก ซึ่งตามแนวคิดยุติธรรมสมานฉันท์ โดยหลักการที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อผู้กระทำผิดของเด็กหรือเยาวชน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลความสงบเรียบร้อย เพื่อมุ่งเน้นการสร้างสมานฉันท์ในสังคมในระยะยาว

1.4 จากการศึกษาวิเคราะห์หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 พบว่า ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธี

พิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มีการกำหนดมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา เพื่อหันเหคดีเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมาตรการพิเศษฯ มีทั้งในชั้นก่อนฟ้องคดี ตามมาตรา 86 และในชั้นพิจารณา ตามมาตรา 90 โดยจากการศึกษาวิเคราะห์สรุปได้ว่า มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 มีหลักเกณฑ์ที่ค่อนข้างจำกัดกว่าการใช้มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 ในเรื่องประเภทคดีซึ่งกำหนดโดยพิจารณาจากอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี ซึ่งสะท้อนให้เห็นความพยายามในการหันเหคดีอาญาที่มีเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดไม่ร้ายแรงออกจากกระบวนการยุติธรรม โดยให้ไปปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูซึ่งจัดทำขึ้นสำหรับเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดในการชดใช้เยียวยาความเสียหายหรือแก้ไขปรับปรุงตนเอง ในขณะที่มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 จะมีการพิจารณาจากอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 20 ปี ซึ่งเป็นความผิดที่ค่อนข้างร้ายแรง โดยศาลจะเป็นผู้พิจารณาถึงหลักเกณฑ์และมีคำสั่งให้ใช้มาตรการพิเศษฯ และจะสามารถใช้ได้เฉพาะคดีที่มีผู้เสียหายเท่านั้น โดยหากศาลเห็นสมควรจะใช้มาตรการพิเศษฯ ในคดีที่มีโทษจำคุกเกิน 10 ปี ศาลก็ต้องได้รับคำปรึกษาจากหัวหน้าศาล รองอธิบดี หรืออธิบดีผู้พิพากษาเสียก่อน ศาลไม่ควรพิจารณาใช้มาตรการพิเศษฯ กับคดีดังกล่าวเพียงลำพัง ตามคำแนะนำของอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง เป็นการแสดงให้เห็นการถ่วงดุลการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาในการสั่งใช้มาตรการพิเศษฯ

ในส่วนของวิธีการ พบว่า มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 และตามมาตรา 90 มีวิธีการขั้นตอนที่ใกล้เคียงกัน คือ แต่งตั้งผู้ประสานการประชุม มีการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู และการเสนอแผนเพื่อเห็นชอบให้ปฏิบัติตามแผน แต่มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 จะมีความแตกต่างตรงที่แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ต้องได้รับความเห็นชอบจากพนักงานอัยการ และให้ศาลตรวจสอบความชอบของแผนด้วย อย่างไรก็ตาม มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 และตามมาตรา 90 ต่างกำหนดให้เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิด ฝ่ายผู้เสียหาย นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ ต้องเข้าร่วมประชุมจัดทำแผนด้วย แต่ไม่ได้เคร่งครัดให้ตำรวจ พนักงาน อัยการ และผู้แทนชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมการประชุมดังกล่าว

ในส่วนของเงื่อนไขของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู พบว่า มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 และตามมาตรา 90 ต่างให้อำนาจศาลเป็นผู้พิจารณาความชอบของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเป็นขั้นตอนสุดท้าย เนื่องจากศาลมีหน้าที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของเด็กและเยาวชน โดยต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นพื้นฐานเบื้องต้น โดยมาตรการพิเศษฯ ทั้งสองรูปแบบนี้ต้องมีลักษณะเงื่อนไขที่ไม่เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของเด็กและเยาวชน เว้นแต่เพื่อประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชน หรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ และต้องไม่มีลักษณะละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กหรือเยาวชน อย่างไรก็ตาม มาตรการพิเศษฯ ทั้งสองรูปแบบนี้มีความแตกต่างในการกำหนดระยะเวลาปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู โดยมาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 86 ต้องไม่กำหนด

ระยะเวลาตามแผนเกิน 1 ปี แต่มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 ระยะเวลาปฏิบัติตามแผนสามารถกำหนดให้เกิน 1 ปี ได้ แต่ต้องไม่เกินเด็กหรือเยาวชนอายุครบ 24 ปีบริบูรณ์

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ผู้ศึกษาเห็นควรเสนอแนะให้มีการแก้ไขหลักเกณฑ์และวิธีการการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง และในชั้นพิจารณา ดังนี้

1) มาตรการพิเศษฯ ในชั้นก่อนฟ้อง ตามมาตรา 86 ซึ่งกำหนดให้ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ เป็นผู้พิจารณาหลักเกณฑ์และสั่งให้มีการดำเนินการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเสนอต่อพนักงานอัยการนั้น ผู้ศึกษามีความเห็นดังนี้

(1) เห็นควรกำหนดให้ใช้มาตรการพิเศษฯ ในชั้นก่อนฟ้อง เฉพาะคดีที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย และขยายหลักเกณฑ์อัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี เป็นไม่เกิน 10 ปี

(2) เห็นควรให้เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานฝ่ายปกครองในฐานะหน่วยงานที่มีหน้าดูแลความสงบเรียบร้อย เป็นผู้มีอำนาจพิจารณาหลักเกณฑ์และสั่งให้มีการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเสนอต่อพนักงานอัยการ โดยแนวคิดมีต้นแบบมาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งตำรวจมีอำนาจดำเนินการให้เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดคดีที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย เข้าประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้ทันที หากพิจารณาหลักเกณฑ์และเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดมากกว่าส่งไปดำเนินคดีอาญาตามปกติ

อนึ่ง ในส่วนคดีอาญาที่มีผู้เสียหายจากการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน เห็นควรให้เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานฝ่ายปกครองมีอำนาจสั่งให้มีการไกล่เกลี่ยระหว่างเหยื่อกับผู้กระทำผิดเสียก่อน ซึ่งตามรูปแบบการหันเหคดีของประเทศฝรั่งเศส โดยการแก้ไขกฎหมาย พ.ร.บ. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ให้มีการขยายประเภทคดีอาญาที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ในอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 3 ปี เป็นไม่เกิน 5 ปี หากผู้เสียหายและผู้กระทำผิดไกล่เกลี่ยตกลงกันได้ก็จะมีผลให้คดีอาญาเป็นการระงับไป ในส่วนความเสียหายทางแพ่งก็ให้บังคับตามสัญญาประนีประนอมหรือข้อตกลงที่ทำขึ้นมาแทน

(3) เห็นควรให้หน่วยงานสถานพินิจฯ มีหน้าที่เป็นผู้ประสานการประชุมและดำเนินการจัดการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูขึ้นมา เนื่องจาก สถานพินิจฯ เป็นหน่วยงานที่ความเชี่ยวชาญในการดูแลเด็กและเยาวชน และมีบุคลากรเจ้าหน้าที่ที่ทำงานเป็นสหวิชาชีพอยู่แล้ว เช่น นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ พนักงานคุมประพฤติ นักวิชาการด้านการศึกษา และพยาบาล หรือนักวิชาการด้านสาธารณสุข รวมถึงสถานพินิจฯ ยังมีอำนาจหน้าที่ในการสืบเสาะสิ่งแวดล้อมของเด็กและเยาวชน และยังมีภารกิจหลักสูตรการเรียนการสอน การฝึกอบรม ฝึกวิชาชีพ การบำบัดหรือ

ให้คำปรึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดอยู่แล้ว จึงเหมาะสมที่ให้หน่วยงานสถานพินิจฯ เป็นศูนย์กลางในการจัดการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

2) มาตรการพิเศษฯ ในชั้นพิจารณา ตามมาตรา 90 กำหนดให้ศาลเป็นผู้พิจารณาหลักเกณฑ์และสั่งให้มีการดำเนินการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ผู้ศึกษามีความเห็นดังนี้

(1) เห็นควรกำหนดให้ใช้มาตรการพิเศษฯ ในชั้นพิจารณา เฉพาะคดีที่มีผู้เสียหายเท่านั้น โดยกำหนดอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 20 ปี ดังเช่นเดิม กล่าวคือ ให้มีการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเพื่อให้เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดมีโอกาสแก้ไขปรับปรุงความประพฤติ และสำนึกต่อการกระทำ แสดงความรับผิดชอบ พร้อมชดใช้เยียวยาความเสียหายต่อผู้เสียหายและสังคม ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าแนวคิดเดิมนี้เป็นประโยชน์แก่เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิด และสร้างความสมานฉันท์ให้สังคม ทำให้เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดมีโอกาสกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

อนึ่ง ในส่วนคดีของคดีที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหายที่ไม่สามารถดำเนินการตามมาตรการพิเศษฯ ในชั้นก่อนฟ้องได้ และมีการฟ้องคดีต่อศาลนั้น ให้มีการดำเนินกระบวนการพิจารณา และให้มีการเยียวยาทางอาญาต่อสังคมหรือชุมชนโดยใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดี ตามมาตรา 132 เป็นมาตรการทางเลือกแทนการใช้วิธีสำหรับเด็กอย่างการฝึกอบรม (การแก้ไขบำบัดฟื้นฟูโดยควบคุมตัว)

(2) เห็นควรให้ศาลเป็นผู้พิจารณาหลักเกณฑ์และสั่งให้ดำเนินการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังเดิม แต่เน้นให้สถานพินิจฯ เป็นผู้ประสานการประชุมและดำเนินการจัดการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูขึ้นมาเช่นกัน ตามเหตุผลข้อ 2.1 ข้างต้น

ทั้งนี้ เนื่องจากหน่วยงานศาลเยาวชนฯ เอง ก็มีบุคลากรไม่ค้อยเพียงพอ มีแต่นักกฎหมาย ในต่างจังหวัด ศาลอาจมีนักจิตวิทยาเพียง 1 คน นักสังคมสงเคราะห์ที่ไม่มีเลย รวมถึงขาดพนักงานคุมประพฤติคอยสืบเสาะหรือติดตามรายงานตัวเด็ก และขาดนักวิชาการอื่นๆ ที่จะทำงานเป็นสหวิชาชีพเพื่อดูแลเด็กและเยาวชน จึงอาจทำให้การประชุมกลุ่มครอบครัวไม่ได้ประสิทธิภาพเท่าที่ควร ซึ่งแนวคิดที่เสนอนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานยุติธรรมเด็กและเยาวชน และเกิดการติดต่อประสานงาน ทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานอย่างเป็นระบบ

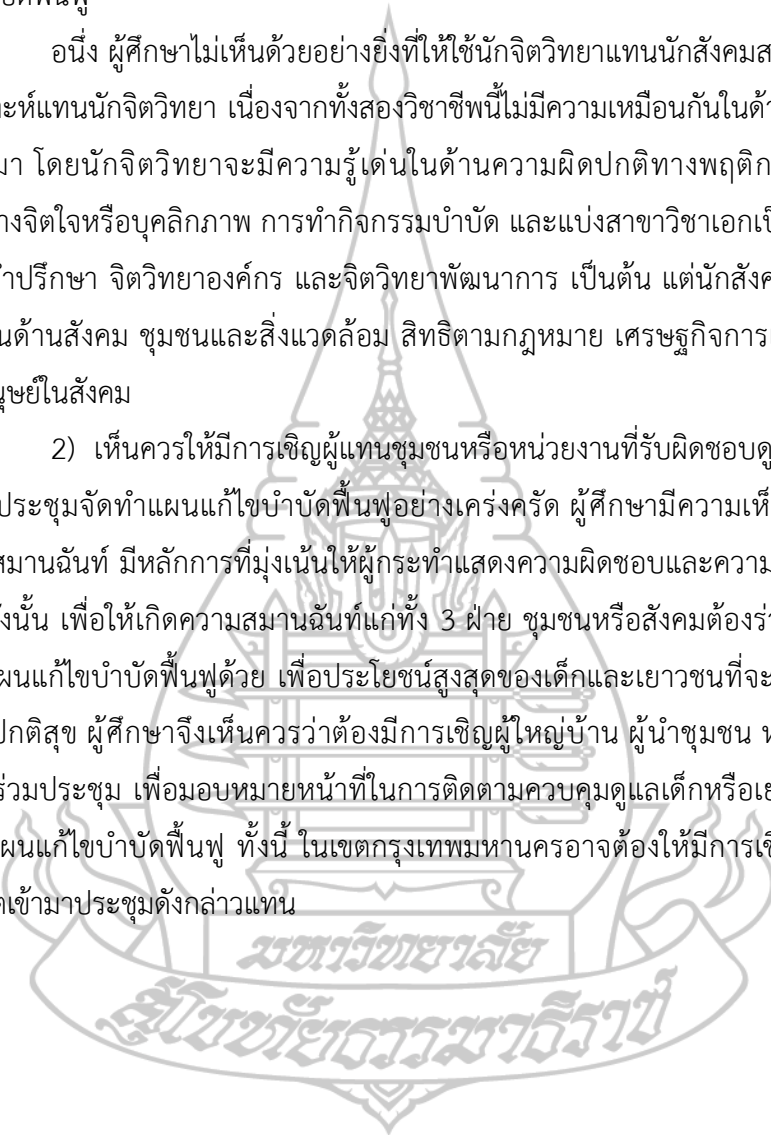
2.2 ผู้ศึกษาเห็นควรเสนอแนะให้มีการแก้ไของค์ประกอบผู้เข้าร่วมประชุมการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง และในชั้นพิจารณาคดี ดังนี้

1) เห็นควรแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดที่ให้มันักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ผู้ศึกษามีความเห็นว่าการกำหนดให้มีทั้งนักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์ในการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู รวมถึงนักวิชาการด้านอื่นๆ เพื่อเป็นองค์

ประชุมแบบทีมสหวิชาชีพเหมือนของประเทศอังกฤษ เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์แนวทางการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่เด็กและเยาวชน ซึ่งแนวทางแก้ไขปัญหานี้ ผู้ศึกษาได้เสนอไปข้างต้นแล้ว ที่ให้สถานพินิจฯ เป็นศูนย์กลางการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

อนึ่ง ผู้ศึกษาไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งที่ให้นักจิตวิทยาแทนนักสังคมสงเคราะห์ หรือนักสังคมสงเคราะห์แทนนักจิตวิทยา เนื่องจากทั้งสองวิชาชีพนี้ไม่มีความเหมือนกันในด้านองค์ความรู้ที่รู้ร่ำเรียนศึกษามา โดยนักจิตวิทยาจะมีความรู้เด่นในด้านความผิดปกติทางพฤติกรรมหรืออารมณ์ พัฒนาการทางจิตใจหรือบุคลิกภาพ การทำกิจกรรมบำบัด และแบ่งสาขาวิชาเอกเป็นจิตวิทยาคลินิก จิตวิทยาให้คำปรึกษา จิตวิทยาองค์กร และจิตวิทยาพัฒนาการ เป็นต้น แต่นักสังคมสงเคราะห์จะมีความรู้เด่นในด้านสังคม ชุมชนและสิ่งแวดล้อม สิทธิตามกฎหมาย เศรษฐกิจการเมือง ซึ่งเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม

2) เห็นควรให้มีการเชิญผู้แทนชุมชนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลเกี่ยวกับชุมชน เข้าร่วมการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูอย่างเคร่งครัด ผู้ศึกษามีความเห็นว่าเป็นแนวคิด ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีหลักการที่มุ่งเน้นให้ผู้กระทำแสดงความผิดชอบและความเสียหายต่อเหยื่อ และสังคม ดังนั้น เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์แก่ทั้ง 3 ฝ่าย ชุมชนหรือสังคมต้องร่วมส่งเสริมในการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูด้วย เพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนที่จะกลับไปใช้ชีวิตในสังคมอย่างปกติสุข ผู้ศึกษาจึงเห็นควรว่าต้องมีการเชิญผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน หรือพนักงานฝ่ายปกครองเข้าร่วมประชุม เพื่อมอบหมายหน้าที่ในการติดตามควบคุมดูแลเด็กหรือเยาวชนในระหว่างปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ทั้งนี้ ในเขตกรุงเทพมหานครอาจต้องให้มีการเชิญเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเขตเข้ามาประชุมดังกล่าวแทน

บรรณานุกรม

- กฎหมายตราสามดวงเล่ม 3: ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับตรา 3 ดวง. (2506). องค์การคำครุสภา ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.
- กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127
- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (บ.ก.). (2550). *ยุติธรรมชุมชน : บทบาทการอำนวยความสะดวกโดยชุมชนเพื่อชุมชน*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2564). ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์. ใน *แนวการศึกษาชุดวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาชั้นสูง* (ปรับปรุงครั้งที่ 1, หน่วยที่ 15, น. 15-1 – 15-34). สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยแนวทางการพิจารณากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูชั้นก่อนฟ้องคดี พ.ศ. 2557
- ข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. 2556
- คำแนะนำของอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเกี่ยวกับแนวทางการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาตรา 90 และแนวทางการใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดีตามมาตรา 132 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวพ.ศ 2553
- คำไพร เหลาแสน. (2560). *มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาก่อนฟ้องในคดีเด็กและเยาวชน* [การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- คู่มือการปฏิบัติงานมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา. (2563). กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน.
- คู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการ ส่วนวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว เล่มที่ 9. (2565). สำนักงานศาลยุติธรรม.
- คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 90. (2563). ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง.
- จิตรา เพียรล้ำเลิศ. (2564). การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน และการกระทำความผิดทางอาญาต่อเด็กและเยาวชน. ใน *แนวการศึกษาชุดวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาชั้นสูง* (ปรับปรุงครั้งที่ 1, หน่วยที่ 12, น. 12-1 – 12-51). สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2550). ยุติธรรมชุมชน: ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมภาคประชาชน. ใน *ยุติธรรมชุมชน: บทบาทการอำนวยความสะดวกโดยชุมชนเพื่อชุมชน*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย. (2553). *กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม: รายงานผลการศึกษาระดับสมบูรณ*. สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. (2564). ทฤษฎีการลงโทษ. ใน *แนวทางการศึกษาชุดวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาชั้นสูง* (ปรับปรุงครั้งที่ 1, หน่วยที่ 5, น. 5-1 - 5-39). สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. (2564). ทฤษฎีอาชญาวิทยา. ใน *แนวทางการศึกษาชุดวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาชั้นสูง* (ปรับปรุงครั้งที่ 1, หน่วยที่ 9, น. 9-1 - 9-73). สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทวิตรา เกรจา. (2560). *การเสริมสร้างแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนภายใต้บริบทของกฎหมายรัฐธรรมนูญ: รายงานฉบับสมบูรณ์*. สถาบันพระปกเกล้า.
- บรรเจิด สิงคะเนติ, พนารัตน์ มาศอุดม. (ม.ป.ป.). *กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127*. สถาบันพระปกเกล้า. http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กฎหมายลักษณะอาญา_ร.ศ._127
- ประธาน วัฒนวาณิชย์ และคณะผู้วิจัย. (2551). *การแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชน: การศึกษาแนวคิดยุติธรรมชุมชนในการป้องกันอาชญากรรมและแก้ไขผู้กระทำผิด: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ประภัสสร คำดี. (2560). *ปัญหาการนำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาใช้กับเด็กและเยาวชน: ศึกษาเฉพาะในชั้นพิจารณาและแทนการพิพากษา* [การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494
- พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534
- พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494
- พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553
- เพลินตา ต้นรังสรรค์. (2553). กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการกระทำความผิดอาญาของเด็กหรือเยาวชน. *วารสาร จุลนิติ*, 7(3), 54-62.

- ไพรัช บวรสมพงษ์. (2548). *การคุ้มครองเด็กผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับประโยชน์สูงสุดของเด็ก* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:113501
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2560). คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 12502/2558 ประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 46(3), 874-878.
- ภัทรวรรณ ทองใหญ่. (2562). *อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ภัทรวรรณ ทองใหญ่. (2563). การหันเหคดีผู้กระทำผิดออกจากระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: ศึกษากรณีการหันเหคดีในชั้นก่อนฟ้องในประเทศไทย. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 49(4), หน้า 727-753.
- ภัทรวรรณ รัตนเกษตร. (ม.ป.ป.). การพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนบนหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก. *วารสารรามคำแหง*, 12(1), หน้า 37-61.
- มาตาลักษณ์ เสรมธากุล. (2562). *หลักการคุ้มครองสิทธิเด็กภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์สูงสุดของเด็ก: งานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มาตาลักษณ์ เสรมธากุล. (2565). *พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 : การพิจารณาคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา*. โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มานิช หล่อตระกูล (บ.ก.), ปราโมทย์ สุนิษฐ์ (บ.ก.). (2558). *จิตเวชศาสตร์ รามาธิบดี* (พิมพ์ครั้งที่ 4). ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
 รายงานมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา / ผลการปฏิบัติตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ชั้นก่อนฟ้อง (มาตรา 86): ศาลเยาวชนและครอบครัว รายงานสถิติคดีประจำปี พ.ศ. 2565. (2565). สำนักงานศาลยุติธรรม.
- ลาวิน หอนพรัตน์. (2564). ทฤษฎีการแก้ไขผู้กระทำความผิด. ใน *แนวทางการศึกษาชุดวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาชั้นสูง* (ปรับปรุงครั้งที่ 1, หน่วยที่ 11, น. 11-1 – 11-23). สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วรภัทร รัตนพาณิชย์. (2566). *กฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน*. วิญญูชน.
- วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล. (2537). มาตรฐานการปฏิบัติต่อเด็กที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก. *คูลพาท*, 41(5), 18-26.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2554). *ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ* (รู้เขา รู้เรา) (พิมพ์ครั้งที่ 16). หมอชาวบ้าน.

- ศิลปวัฒนธรรม. (2564, 28 พฤศจิกายน). กำเนิด “โรงเรียนดัดสันดาน” สมัยรัชกาลที่ 5 สำหรับเด็ก
ที่กระทำผิดกฎหมาย. https://www.silpa-mag.com/history/article_36903
- สทรรฐ์ กิติ ศุภการ. (2566). หลักและคำพิพากษา พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธี
พิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวฯ (พิมพ์ครั้งที่ 6). อัมรินทร์.
- อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) และพิธีสารเลือกรับของ
อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Optional Protocol to the Convention on the Rights of
the Child). (ม.ป.ป.). สำนักส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และ
ผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- อัจฉริยา ชูตินันท์. (2551). กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและ
ชุมชนเพื่อหันเหคดีเด็กและเยาวชนโดยไม่ต้องขึ้นสู่ศาลเยาวชนและครอบครัว: รายงาน
ผลการวิจัย. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- อัจฉริยา ชูตินันท์. (2566). อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา (พิมพ์ครั้งที่ 5). วิญญูชน.
- New Zealand Legislation. (2013, September 4). *Children, Young Persons, and Their
Families Act 1989*.
<https://www.legislation.govt.nz/act/public/1989/0024/65.0/DLM147088.html>
- United Nation. (1985 November 29). *United Nations Minimum Standard Rules for
the Administration of Juvenile Justice*.
<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile>
- United Nation. (1990, December 14). *United Nations Guidelines for the Prevention of
Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines)*.
<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-guidelines-prevention-juvenile-delinquency-riyadh>

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อสกุล	นายฤทธิชัย สมไพบูลย์
วัน เดือน ปี เกิด	26 มกราคม 2535
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
ที่อยู่ปัจจุบัน	อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
ประวัติการศึกษา	วิทยาศาสตรบัณฑิต (จิตวิทยา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2560 นักจิตวิทยาคลินิก โรงพยาบาลตุลาการเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2562 นักจิตวิทยา ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 9 พ.ศ. 2563 นักจิตวิทยา ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 8 พ.ศ. 2565 พนักงานคุมประพฤติปฏิบัติการ สถานพินิจฯ จังหวัดนนทบุรี ปัจจุบัน นิติกรปฏิบัติการ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

